

Diedut 2 | 2007

**Sámi Radion toimittajien
käsityksiä saamelaisen
median tehtävistä**

Inker-Anni Sara

Alkusanat

Identiteettiä koskevat kysymykset ovat aina askarruttaneet mieltäni ja pääaineeni journalistiikan vuoksi kiinnostuin saamelaisen median vaikutuksista saamelaiseen yhteiskuntaan ja identiteettiin. Ryhdyin pohtimaan aihetta ja päädyin pro gradussani tutkimuskysymykseen Sámi Radion institutionaalisesta merkityksestä saamelaiseen yhteiskuntakehitykseen, kieleen ja yhteisöllisyyteen. Kuinka Sámi Radio¹, joka kaikissa pohjoismaissa sähköisenä saamelaismedianana on osa kansallisia yleisradioyhtiöitä, kehittää saamen kieltä, vahvistaa saamelaista yhteiskunta-kehitystä ja lujittaa saamelaisten yhteenkuuluvuutta. Tämä julkaisu on muokattu ja toimitettu pro graduni pohjalta.

Kuvassa kaaresuvantolainen Jon-Iisak Juuso, jota YLE Sámi Radion toimittaja Kirsti-Helena Länsman haastattelee. Kuva on otettu Suomen saamelaiskäräjien järjestämässä Saamelaisnuorten taidetapahtumassa Vuotsossa vuonna 2005. Kuvan on ottanut Ulla Aikio-Puoskari, Suomen saamelaiskäräjät.

Olen valinnut tutkimuskohteekseni saamelaisradion toimittajan ja hänen näkemyksensä mediansa merkityksellisyydestä. Tutkimuksesta puuttuu asian toinen osapuoli, saamelaisradion kuulija, jolla varmasti on saamelaismedian merkityksellisyydestä erilainen mielipide.

Suurkiitos informanteilleni sekä Inarissa että Kaarasjoella. Ilman tiedonantajieni kiinnostavia ja hedelmällisiä ajatuksia saamelaisesta mediasta ei tutkimukseni olisi ollut mahdollinen. Kiitokset tiedonantajilleni heidän ajastaan, innoittavasta filsofiastaan ja paneutumisestaan tutkimukseni empiirisen aineiston kokoamisessa. Informanttini antoivat minulle hienon mahdollisuuden nähdä saamelainen maailma uudella tavalla ja peilata omaa identiteettiäni heidän näkemyksiinsä.

¹ Käytän sanaa Sámi Radio tietoisesti, koska se on Saamelaisradion omakielinen nimi.

Ennen tutkimuksen kirjoittamisen aloittamista Aimo Aikio antoi suuren panoksensa vetäessään gradupiiriä Inarissa meille työssä oleville valmistumattomille filosofian ylioppilaille. Ilman Aimon kannustusta tie olisi ollut huomattavasti kivisempi. Erityiskiitos Pohjoismaiselle Saamelaisinstituutille ja sen silloiselle johtajalle Johan Klemet Hætta Kalstadille, joka palkkasi minut Instituuttiin kevääksi 2003 kirjoittamaan pro gradu -työtäni, josta myöhemmin olen toimittanut tämän julkaisun. Kiitän myös graduntarkastajaani Sari Pietikäistä, joka kovilla vaatimuksillaan sai minut tavoittelemaan yhä parempaa suoritusta ja ymmärtämään kunnianhimoisen tutkimuksen merkityksen. Päivittäisestä tuesta kiitokset vanhemmilleni ja kumppanilleni Jounille.

Inker-Anni Sara
Utsjoella toukokuussa 2007

Ylen antenni Ailigaksella Utsjoella,
2006. Kuva: Minna Saastamoinen.

Sisällys

1	Johdanto	7
1.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymys	7
1.2	Tutkimuksen aineisto ja kulku	9
1.3	Saamelastoimittajat tutkimuskohteena	14
2	Saamelainen media ja etnoliittinen liike	16
2.1	Sámi Radio syntyy osana saamelaisten etnoliittista liikettä	16
2.2	Ketä ja mitä varten Sámi Radio on olemassa?	19
3	Tutkimusmenetelmät	23
3.1	Haastattelu aineistonkeruun välineenä	23
3.2	Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa	24
4	Identiteetin ja kulttuurin käsiteistä	26
4.1	Identiteetti	26
4.2	Etnisen identiteetin käsite	30
4.3	Saamelainen identiteetti ja etnisuus saamen tutkimuksessa	32
4.4	Kulttuurin käsite	33
5	Saamelainen media ja demokratia	35
5.1	Media yhteiskunnallisen keskustelun ylläpitäjänä	35
5.2	Utinen Sámi Radiossa	39
5.3	Median objektiivisuus	42
5.4	Sámi Radio vahtikoirana	47
6	Sámi radio yhteisöllisyyden vahvistajana	49
6.1	Televisioutiset yhteisöllisyyden vahvistajana	53
6.2	Sámi Radio kieliryhmien lähentäjänä	54
6.3	Saamelaisradio me-tietoisuuden vahvistajana	55
7	Omakielisyys median vahvuutena	57
7.1	Mediakieli yhteiskunnallisen muutoksen heijastajana	58
7.2	Saamelaisradio kielen aseman lujittajana	60
7.3	Sanat maailmamme merkityksellistäjinä	65
7.4	Lasten ja nuorten ohjelmat kielellisinä vaikuttajina	67
7.5	Sámi Radion institutionaalinen merkitys saamen kielelle	68
8	Päätäntä	70
	Lähteet	77
	Tiivistelmä	83
	Čeahkkáigeassu	84
	Summary	85

1 Johdanto

Identiteetti on ollut tämän journalistiikan alaan kuuluvaa opinnäytettä innoittava ja siivittävä käsite. Kun identiteetin problematiikka tarkentui kysymyksellä saamelaismedian arvosta saamelaisen yhteiskunnan edistäjänä, hahmottui tutkimukseni kokonaisuus. Keskeisiksi mielenkiinnon kohteiksi muovautuivat kysymykset saamen kielen kehitystä tukevasta, demokratiaa edistävästä ja saamelaista yhteisöllisyyttä muovaavasta Sámi Radiosta. Saamelaistoimittajan etninen tausta muokkaa saamelaismedian agendaa valtavirrasta poikkeavaksi, ja saamelainen agenda puolestaan luo puitteet yhteiskunnan kehittymiselle saamelaisten omista lähtökohdista.

Haen vastauksia edellä mainittuihin kysymyksiin aineistosta, joka koostuu kahdeksan saamelaistoimittajan haastattelusta. Informanteistani viisi on Suomen ja kolme Norjan Sámi Radion toimittajaa. Ruotsin Sámi Radion toimittajat olen valitettavasti joutunut jättämään tämän tutkielman ulkopuolelle aikapulan vuoksi. Lähestyn aiheitani fenomenologis-hermeneuttisen metodin avulla. Empiriaosassa pyrin erittelemään haastattelemini toimittajien kokemuksia ja näkemyksiä saamelaistoimittajana työskentelemisestä ja Sámi Radion roolista saamelaisessa yhteiskunnassa.

Demokratiaa käsittelevässä luvussa kuvailen saamelaisen uutisen olemusta, uutisen merkitystä yhteiskunnallisen keskustelun ylläpitäjänä ja objektivisuuteen liittyviä kysymyksiä vähemmistömediassa. Yhteisöllisyyttä valottavassa luvussa informanttini kertovat, kuinka Sámi Radio on lähetyksillään yhdistänyt laajan saamelaisalueen yhteisöjä ja kuinka saamelaiset ovat sitä kautta monisyisemmin tiedostaneet saamelaisen yhteiskunnan valtion rajat ylittävän erityislaatuisuuden. Kieleen liittyviä kysymyksiä käsittelevässä luvussa pohdin Sámi Radion institutionaalista asemaa kielen yhteiskunnallisen arvostuksen kohottajana, uudissanojen luoja ja lasten kielitaidon ja identiteetin kehittäjänä.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymys

Sámi Radio on vuosien saatossa muotoutunut luonnolliseksi osaksi saamelaista yhteiskuntaa, ja muiden instituutioiden joukossa se on saavuttanut saamelaisen yhteisön tukipylvään aseman, kuten keskimmäisen polven informanttini asian ilmaisee. Tiedonvälitystehtävänsä lisäksi YLE Sámi Radion johtajan Juhani Nousuniemen (1999, 54) mukaan Sámi Radiolla on tärkeä rooli saamelaisen identiteetin rakentajana.

Lähden liikkeelle saamelais toimittajan ammatillisesta näkökulmasta, ja kysyn, millä tavoin Sámi Radio on merkittävä saamelaisyhteisölle ja miten toimittajat itse näkevät oman roolinsa ja mediasa yhteiskunnallisen keskustelun ylläpitäjänä ja demokratian edistäjänä. Millä tavoin Sámi Radio on merkityksellinen saamelaisyhteisölle ja kuinka se vaikuttaa yhteisössään? Kuinka saamelainen media yhdessä muiden saamelaisinstituutioiden kanssa tukee ja edistää saamelaista yhteiskuntakehitystä ja yhteisöllisyyttä?

Saamelaismedian työ perustuu sitä ympäröivän yhteisön arvoihin. Saamelaisessa yhteiskunnassa vallitsee oma arvomaailmansa, ja oletettavasti toimittajat jo hakeutuessaan Sámi Radioon töihin tiedostavat sen ja toteuttavat sitä toimituksellisessa työssään. Edelleen kysyn, miten toimittajat kokevat työnsä Sámi Radiossa ja minkälainen merkitys tuolla työllä on heidän saamelaiselle identiteetilleen. Kuinka toimittajan saamelainen tausta heidän omasta mielestään näkyy Sámi Radion toimituksellisissa rutiineissa, ja miten toimittajan saamelainen tausta vaikuttaa mediasisältöihin ja saamelaiseen yhteiskuntaan?

Haastattelututkimukseni tutkimuksellisenä kohdejoukkona ovat erityyppisiä radio-ohjelmia tekevät saamelais toimittajat. Kokoava tutkimuskysymykseni on: **Kuinka saamelainen mediainstituutio ja yksittäinen saamelais toimittaja edistävät saamelaista yhteiskuntakehitystä, demokratiaa, saamen kieltä ja yhteisöllisyyttä?** Käytän tietoisesti sanaa edistää, koska sana rakentaa assosioitua identiteettiä käsittelevässä pohdinnassani johonkin menetettyyn, joka tulee konstruoida uudestaan. Elävästä kulttuurista puhuttaessa kysymykseen tulee ainoastaan identiteetin edistäminen.

Itseäni ovat identiteettiin liittyvät kysymykset aina kiinnostaneet, koska olen saamelaisen isäni ja suomalaisen äitini solmimassa avioliitossa syntyneenä kasvanut kahden kulttuurin vaikutuksen alaisena. Vanhempieni aikoinaan solmimasta seka-avioliitosta käytetään nykyisin käsitettä interetninen perhe. Suhteessa molempiin ryhmiin koen syvää kuuluvuutta, mutta aina myös tiettyä ulkopuolisuuden tunnetta. Olen sisäpuolella, mutta jatkuvasti ulkopuolella. Kulttuuriyhteisöön kuuluvana olen luonnollisesti sokea monille sen sisäisille tapahtumille ja seikoille, ja voin nähdä tutkimuskohteeni joiltakin osin jopa virheellisesti. Enemmän koen kulttuuripiiriin kuulumisesta kuitenkin olevan hyötyä tutkiessani saamelaista yhteisöä, omaa yhteisöäni. Samaistun Vuokko Hirvosen (1999, 49) pohdintaan hänen asemastaan kahteen kulttuuriin kuuluvana naistutkijana:

Asemani saamelais-suomalaisena naistutkijana tarjoaa monia etuja tutkimuksen tekemiseen, sillä kulttuurinen taustani mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden tarkastelun niin kulttuurien sisältä päin kuin

ulkoakin. Etnisen taustani kaksijakoisuus vaikuttaa siten, että olen sekä marginaalissa että keskustassa. Tai voin samaistua tai minut samaistetaan sekä valloittajiin että valloitetuihin, alistajiin että alistettuihin.

Valitsemani hermeneuttisen lähestymistavan mukaan tutkimuskohteen merkitysmaailma on tutkijalle entuudestaan tuttu tutkijan kuullessa tutkittaviensa kanssa samaan kulttuuripiiriin. Tutkimuskohde ei ole tutkijan merkitysmaailmalle ulkoinen, vaan tutkijalla on aiheestaan merkitysten purkamisen edellyttämä esituttuus (Laine 2001, 30, 31.) Esituttuus vaikuttaa ratkaisevasti myös haastattelijan kykyyn tulkita haastateltavien vastauksia kulttuuristen merkitysten ja merkitysmaailmojen valossa (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 1997, 203).

1.2 Tutkimuksen aineisto ja kulku

Tutkimukseni empiirinen aineisto koostuu kaikkiaan kahdeksan Sámi Radiossa työskentelevän saamelastoimittajan saamenkielisistä haastatteluista. YLE Sámi Radion Inarin toimituksesta olen haastatellut viittä toimittajaa ja NRK² Sámi Radion Karasjoen toimituksesta kolmea toimittajaa. Tutkimusraportissa informantit on erotettu toisistaan satunnaisesti valitulla juoksevalla tunnuksella; inf1, inf2 ja niin edelleen. Alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen vertailen tutkimuksessani NRK ja YLE Sámi Radioiden informanttien haastattelujen sisältöjä toisiinsa, koska noiden kahden yleisradioyhtiön toimintakulttuurien ja ajattelutapojen erot ovat niin suuret. Haastattelujen sisältöjen systemaattista erilaisuutta on mahdotonta jättää huomiotta.

Aluksi tarkoituksenani oli haastatella vain Suomen puolen Sámi Radion toimittajia, mutta laajensin tutkimusjoukkoani NRK:n toimittajiin laajemman perspektiivin saamiseksi. Haastatteluaineistoani tukevan oletuksen mukaan kummassakin maassa Sámi Radio on muotoutunut omanlaisekseen taustalla vaikuttavien yhteiskunnallisten syiden vuoksi.

Haastattelujen teemoittamisessa ja kysymystenasettelussa olen lähtenyt liikkeelle etukäteisen teemoittamisen periaatteesta, joka perustuu perehtymiseen ennalta valittuun lähdeaineistoon ja identiteetin käsitteen operationaalistamiseen haastattelu-teemoiksi (Hakala 2001, 33). Aineiston keräämisen ja tulkitsemisen välineenä olen käyttänyt fenomenologis-hermeneuttista metodia (luku 3). Olen tietoisesti ohjaillut haastattelu-teemoja tutkimuskysymykseni suuntaan, jolloin tutkijan ei analyysivaiheessa erikseen tarvitse löytää teemoja haastatteluaineistostaan (Moilasan ja Rähän 2001, 53). Keskeiseksi nousevat sen sijaan

² Norsk Rikskringkasting

kunkin haastateltavan puhunta, ja informantin antamat merkitykset kunkin teeman kohdalla.

Etukäteinen teemoittaminen toimi kieltä ja yhteisöllisyyttä koskevien teema-alueiden kohdalla loppuun asti. Demokratiaa käsittelevät teemat puolestaan nousivat aineistosta analyysivaiheessa uusina teemoina. Fenomenologis-hermeneuttinen (ks. tarkemmin 3.2) tutkimusote painottaakin esiymmärryksen luomisen tärkeyttä tutkimuskohteesta. Esiymmärrys on kuitenkin empiirisen aineiston keräämisen ja analysoinnin vaiheessa hylättävä, ja tutkimuskohteeseen on pyrittävä suhtautumaan mahdollisimman neutraalisti (Moilanen ja Räihä 2001, 50).

Lähtöoletuksiani, metodologisia valintojani ja identiteetin käsitteen operationaalistamista mediatutkimukseen soveltuvaksi muovasivat lähteinä käyttämäni Veli-Pekka Lehtolan teos Saamelainen ääni - Saamen Radio 1947-1997 ja Helena Tapperin toimittama artikkelikokoelma Me median maisemissa - reflektioita identiteettiin ja mediaan. Lehtola käsittelee teoksessaan YLE Sámi Radion historiaa ja saamelaisradion muotoutumista nykyiseen muotoonsa. Tapperin toimittamissa artikkeleissa puolestaan pohditaan eri näkökulmista median vaikutusta identiteettien muotoutumiseen.

Lehtolan teos (1997b) Suomen Saamen Radion historiikkina oli tutkimusajankohtanani ainoa olemassa oleva kaikkia kolmea Sámi Radiota käsittelevä teos³. Kirjassaan Lehtola pohtii laajalti myös toisiinsa vahvasti sidoksissa olevien ja suuresti toisiinsa vaikuttaneita Norjan ja Ruotsin saamelaisradioiden kehitystä. Tapperin toimittamassa teoksessa (2000) käsitellään identiteetin käsitettä paitsi sellaisenaan, myös identiteetin ja median sidosta esimerkiksi kansallisen identiteetin luojana ja ylläpitäjänä. Tapper antaa tilaa myös harvoin huomioidulle saamelaiselle etniselle medialle. Sain teokseen sisältyvän Tom Moringin (2000) artikkelin kysymyksistä vahvistusta omille pohdinnoilleni median vaikutuksesta vähemmistökieleen.

Suosin tässä tapauksessa edellä mainittuja teoksia, toista saamelais- ja toista vähemmistönäkökulmasta kirjoitettuna teoksena, koska tarkoituksenani tässä tutkimuksessa ei ole esimerkiksi vertailla saamelaista ja kunkin maan valtamediaa tai saamelaista vähemmistömediaa ja valtakunnallisia enemmistömedioita. Tavoitteenani ei myöskään ole tutkia sitä, kuinka muut uutisoivat meistä, vaan keskittyä siihen, miten saamelaisten omakielinen media, Sámi Radio, vaikuttaa saamelaisiin identiteetteihin ja saamelaiseen yhteiskuntakehitykseen.

³ Vuonna 2004 on ilmestynyt lähinnä Norjan saamelaisradion historiaa käsittelevä Odd Mathis Hætтан kirjoittama teos *Dá lea Sámi Radio – NRK sámegeiel sáddagat 1946–1980*.

Ennakkokäsityksiäni tutkimuskohteeni luonteesta ja haastatteluteemoista on väärittänyt monien vuosien ajan aktiivinen Sámi Radion kuuntelu. Pidän sitä merkityksellisenä tutkimukseni uskottavuuden kannalta, koska haastattelutilanteen konteksti- ja tilannesidonnaisuuden vuoksi informantit saattavat haastattelutilanteessa puhua toisin kuin todellisuudessa käyttäytyvät (Hirsjärvi et. al 1997, 203).

Hahmottelin haastatteluteemoja ja -kysymyksiä edellä mainitun kirjallisuuden pohjalta tammikuussa vuonna 2003. Ennen varsinaisiin haastatteluihin ryhtymistä testasin kysymyksiäni kahdella perheenjäsenelläni. Heidän palautteensa perusteella muutin varsin abstraktilla tasolla olleita kysymyksiä selkeämmiksi ja yksinkertaisemmiksi. Fenomenologisessa haastattelussa tulee Laineen (2001, 36) mukaan esittää konkreettisia, kokemuksellisia, toiminnallisia ja havainnollisen todellisuuden kuvailemiseen houkuttelevia kysymyksiä pyrittäessä tavoittelemaan toisen kokemusta. Haastattelukysymysten teoreettisuus olisi tuottanut varsinaisessa haastattelutilanteessa suuria ongelmia, koska informanttini eivät ehkä olisi ymmärtäneet kysymysteni sisältöä.

Edellä mainituista lähtökohdista haastatteluteemani lopulta hahmottuivat seuraavanlaisiksi:

- saamelaisradion yleinen merkitys saamelaisille
- saamelaistoimittajan tausta ja rooli saamelaisessa mediassa
- saamen kielen asema saamelaisessa joukkoviestinnässä
- saamelaisradio saamelaisten yhteenkuuluvuuden vahvistajana ja heijastajana
- saamelainen media opettajana ja kasvattajana
- sekä saamelaisen musiikin ja joien rooli saamelaisradion ohjelmapolitiikassa

Analyysivaiheessa teemat kuitenkin supistuivat kolmeen: saamelainen media ja demokratia, Sámi Radion institutionaalinen merkitys saamen kielen kehittymiselle ja saamelainen media saamelaisen yhteisöllisyyden vahvistajana.

Ryhdyin haastatteluihin nopeasti kysymysten laatimisen jälkeen, ja haastattelin Inarin Sámi Radiosta valitsemaani viittä toimittajaa tammikuun kolmannella viikolla 2003. Varasin viiden haastattelun tekemiseen kokonaisen työviikon, jotta saatoin perehtyä saamiini vastauksiin ja mahdollisesti korjaila kysymyksiäni. Kysymyksiäni ei kuitenkaan tarvinnut muuttaa ensimmäisen haastattelukierroksen jälkeen. Inarin Sámi Radion toimittajat oli helppo saada suostumaan haastateltaviksi, ja itse haastattelut onnistuivat hyvin toimittajien ammatillisen harjaantumisen vuoksi.

Aloin tehdä haastatteluja vanhimman polven informanteista, koska halusin vahvistaa tutkimukseni historiallista taustaa. Oletin heidän ottavan esiin myös itseltäni huomaamatta jääneitä teemoja ja sisältöjä. Varsinaisia uusia teemoja ei kuitenkaan noussut. Sen sijaan sain tuoreita näkökulmia valitsemieni teemojen sisältöihin ja kysymyksenasetteluun. Olin ehkä yliarvioinut päärooliin asetettujen vanhimman polven haastateltavien osuuden ja jouduin haastattelujen kuluessa korjaamaan ennakkokäsitystäni haastattelujeni tärkeysjärjestyksestä. Jokaisella sukupolvella ja lisäksi molemmilla sukupuolilla tuntui olevan omat näkemyksensä asioista, joita oli etukäteen mahdotonta arvottaa.

Inarin YLE Sámi Radion haastattelukierroksen jälkeen litteroin haastattelut tutkimukseni kannalta olennaisten teemojen ja kokonaisuuksien osalta sanasta sanaan. Sen jälkeen ryhdyin aineistoni alustavaan analysointiin. Kiviniemi (2001, 77) sanoo kvalitatiivisen tutkimuksen ominaisuudeksi prosessiluonteisuuden, mikä tarkoittaa aineiston käsittelemistä jo kenttävaiheessa ennen koko materiaali kokoamista. Aloitin aineiston analysoinnin ja tutkimusraporttini kirjoittamisen kieleen liittyvästä problematiikasta, koska se tuntui helpoimmin avautuvalta ja itselleni läheisimmältä.

Haasteet alkoivat muun aineiston analyysivaiheessa, koska useista lukukerroista huolimatta teemat eivät aineistostani hahmottuneet selkeinä kokonaisuuksina. Jotain puuttui. Viisi haastattelua tuntui lopullisena aineistona saturaation⁴ käsitteeseen nähden liian vähäiseltä. Ensimmäisen haastattelukierroksen jälkeen vanhimman polven informanteja oli kaksi, keskimmäisen polven informanteja kaksi ja nuorimman polven informanteja vain yksi. Suurimmaksi haasteeksi aineistossani muodostui kuitenkin NRK Sámi Radion toimittajien puuttuminen, koska uskoin heidän tuovan erilaista näkökulmaa haastatteluteemoihin, mikä myöhemmin osoittautuikin oikeaksi arvioksi. Näin ryhdyin suunnittelemaan haastattelujeni jatkamista huhtikuussa 2003 NRK Sámi Radion toimittajilla.

Katsoin, ettei aineisto ollut vielä kylläinen vanhimman ja nuorimman sukupolven osalta. Sen vuoksi täydensin aineistoani NRK Sámi Radion kolmen toimittajan saamenkielisillä haastatteluilla. Heistä kaksi kuului nuorimman polven ja yksi vanhimman polven toimittajiin. Näin lopulliseksi haastattelujen määräksi tuli kahdeksan haastattelua. Käsitteelin toisen haastattelukierroksen materiaalin samalla tavalla kuin ensimmäisen kierroksen eli litteroin ainoastaan etukäteisen teemoittamisen kannalta olennaisen aineiston ja jätin haastattelujen sivupolut huomioita.

⁴ Kvalitatiivisen aineiston keruussa käytetään aineiston riittävyteen, kylläisyyteen, viittaavaa saturaation käsitettä (Hirsjärvi et. al 1997, 181).

Haastattelukieli on kaikissa haastatteluissa ollut saamen kieli, ja haastattelut on myös litteroitu saameksi. Tutkimusraportin kieli on kuitenkin suomi, ja olen kääntänyt tutkimusraportissani käyttämäni haastatteluaineiston suomen kielelle. Kääntäminen on itsessään jo varsin haasteellista ja aikaa vievää työtä käännöksen ollessa lisäksi aina tulkintaa haastateltavieni puheesta. Olen pyrkinyt käännöksessäni kunnioittamaan informanttieni haastatteluja antamalla itse käännöstyön muuttaa heidän puheensa sisältöjä.

Litteroituani loput haastattelut ryhdyin jälleen aineistoni systemaattiseen analyysiin. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa pyrin kuvaukseen aineiston sisällöstä. Aineiston perusteella tutkimukseni näytti selvästi kietoutuvan yhden, äärimmäisen yksinkertaisen avainkysymyksen ympärille: Miksi Sámi Radio on tärkeä saamelaisille? Oli kyse kielestä tai yhteiskuntakritiikistä, täydensivät kaikki muut vastaukset tuota kysymystä. Edellä kuvailemieni solmukohtien avaamiseen tarvittiin tutustumista Lia Markelinin väitöskirjaan *Media, Ethnicity and Power* (2003), jossa Markelin puhuu etnisen median roolista sananvapauden ja demokratian edistäjänä.

Analyysini edetessä totesin positioni tutkijana olevan paitsi asemointia etnisestä suomalais-saamelaisesta taustastani käsin myös asemointia kansallisesta Suomen saamelaisesta taustasta käsin. Tutkimuksen alkuvaiheessa en tiedostanut omaa lähtökohtaani riittävästi, ja toimin oman Suomen saamelaisyhteisöni näkökulmasta pitäen kieltä tärkeimpänä asiana. Haastatteluissani kohtasin sisäryhmän toiseuden. NRK Sámi Radion informantit, jotka näkivät haastattelukysymykseni toisin.

Laine (2001, 32, 34) sanookin fenomenologis-hermeneuttista analyysiä tien etsimiseksi toisen toiseuteen. Tutkimuksessa etsitään toisen erityislaatuista suhdetta johonkin asiaan käymällä jatkuvaa dialogia kerätyn aineiston ja tutkijan oman tulkinnan välillä. Siksi fenomenologis-hermeneuttinen ote edellyttää tutkijalta kriittisyyttä ja reflektiivisyyttä, mikä tarkoittaa etäisyyden ottamista tehtyyn tulkintaan. Tutkijan on oltava kaiken aikaa tietoinen omasta esiyymmärryksestään, jottei toisen kokemuksellisesta maailmasta tehty tulkinta ole lopulta vain heijastusta tutkijan omista näkemyksistä ja ennakkoluuloista. Hermeneuttisen kehän tulisi jatkuvasti korjata ja syventää tutkijan ymmärrystä aineistostaan. Myös Moilanen ja Räihä (2001, 54) painottavat tutkijan uskollisuutta tekstilleen. Tutkija ei saa löytää tekstistään sellaisia teemoja, joita siellä ei ole.

Luvussa 2 selvitän Sámi Radion syntymiseen liittyvää historiallista taustaa sekä saamelaispoliittista liikettä ja annan ensimmäisen kerran informanteilleni puheenvuoron: Keitä ja mitä varten saamelainen media on olemassa? Luvussa 3 esittelen käyttämäni haastattelumetodin sekä koko tutkimusta ohjaavan

fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotteen. Luvussa 4 teen analyysin identiteetin, etnisen identiteetin, saamelaisen identiteetin ja kulttuurin käsitteistä. Aloitan universaalista identiteetin käsitteestä, etenen kohti etnisyyttä ja päädyn lopulta saamelaiseen identiteettiin. Olen halunnut ottaa mukaan myös kulttuurin käsitteen, koska esimerkiksi saamelaistutkimuksessa on etnisyyden ja kulttuurin käsitteitä monesti vaikea erottaa toisistaan.

Luvusta 5 alkaa tutkimukseni empiirinen osa eli aineiston analyysi. Samassa luvussa käsittelen saamelaista mediaa osana saamelaisen yhteiskunnan demokratisoitusprosessia, saamelaista uutista ja mediaa keskustelun synnyttäjänä ja ylläpitäjänä sekä moniulotteista objektiivisuuden kysymystä. Luvussa 6 pohdin informanttieni kanssa saamelaisen median roolia saamelaisten yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisyyden lujittajana. Luvussa 7 pureudun toimittajien jokapäiväiseen työkaluun eli kieleen ja Sámi Radion institutionaliseen asemaan sen kehittäjänä, kuten esimerkiksi uudissanojen luojana. Viimeisessä luvussa teen yhteenvedon tutkimukseni tuloksista.

1.3 Saamelaistoimittajat tutkimuskohteena

Sámi Radion toimittajat muodostavat mielenkiintoisen tutkimuskohteen, koska he saamelaisen yhteiskunnan suurimman mediainstituution toimittajina muokkaavat mielipiteitämme ja vaikuttavat näkemyksiimme ympäröivästä maailmasta. He valitsevat päivittäin agendalle nostettavat asiat ja määrittelevät käsiteltävien asioiden näkökulmat. Siksi on varsin mielenkiintoista tietää, miten median edustajat kokevat oman työnsä saamelaistoimittajina ja näkevät edustamansa median roolin saamelaisessa yhteiskunnassa.

Saamelaistoimittajalla tarkoitan YLE ja NRK Sámi Radioiden radiotoimittajia, jotka tekevät toimituksellista työtä, uutisia, makasiiniohjelmiä tai dokumentteja pohjoissaameksi. Tutkimukseni on rajattu koskemaan YLE Sámi Radion Inarin ja NRK Sámi Radion Karasjoen toimituksissa työskenteleviä toimittajia. Puutteelliseksi tutkimukseni jää siltä osin, ettei informanteissani ole ainuttakaan SR⁵ Sámi Radion toimittajaa. Myös johtopäätösten tekeminen haastattelu-materiaalistani olisi todennäköisesti ollut helpompaa, jos informanttini olisivat olleet joko uutistoimittajia tai makasiiniohjelmien tekijöitä. Käsitykseni mukaan informanttieni pääasiallisella toimituksellisella työllä ei kuitenkaan sinällään ole vaikutusta tuloksiin, koska tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut enemmänkin toimituksellisen työn taustalla piilevistä arvoista ja toimittajan etnisen taustan vaikutuksista journalistisiin prosesseihin.

⁵ Sveriges Radio

Haastateltavat toimittajat olen jakanut kolmeen sukupolveen seuraavasti:

- a) vanhimman polven informantit (kolme)
- b) keskimmäisen polven informantit (kaksi)
- c) nuorimman polven informantit (kolme)

Oletan sukupolvijaon olevan antoisa, koska eri sukupolviin kuuluvilla toimittajilla on todennäköisesti erilaisia aikaperspektiiviin liittyviä näkemyksiä ja kokemuksia. Heidän käsityksensä saamelaisen median merkityksestä saamelaisille on oletettavasti myös erilainen. Roos (1987, 48, 51-52) määrittelee sukupolven muuttujaksi, joka kuvaa samaan sukupolveen kuuluvien yhteisesti koettuja elämäkokemuksia. Sukupolvi on siis ryhmä ihmisiä, joita yhdistää määrättyjen elämänvaiheiden kokemukset. Sukupolvi on tässä yhteydessä luonnollisesti myös informantin ikään viittaava muuttuja, mutta ennen kaikkea se kuvaa toimittajanuran pituutta. Vanhimman polven informantit ovat Sámi Radiossa pisimpään työskennelleitä toimittajia ja nuorimmat tietysti lyhimmän ajan.

Pienen yhteisön ongelmana on, että kaikki tuntevat toisensa, jolloin on vaikeaa toteuttaa Hirsjärven ja Hurmeen neuvoa haastateltavien valinnasta. Hirsjärvi ja Hurme (1995, 50) suosittelevat nimittäin valittavaksi vain sellaisia informanteja, joita haastateltava ei itse henkilökohtaisesti tunne. Tunnen kaikki haastateltavani ennakolta, ja yksi heistä on jopa sukulaiseni. Tilanne saattaa ulkopuolisen silmin vaikuttaa tutkimukseni uskottavuuteen, mutta saamelaisyhteisön pienuudesta johtuen edellä kuvattuja ongelmia ei voi välttää. Niihin törmää jatkuvasti kaikilla elämänalueilla.

2 Saamelainen media ja etnoliittinen liike

NRK:n saamenkieliset lähetykset aloitettiin vuonna 1946 (Hætta 2004, 10) ja YLE:n saamenkieliset lähetykset vuotta myöhemmin 1947 (Lehtola 1997b, 7). NRK, SR ja YLE Sámi Radioiden yhteinen uutisverkko ulottuu Utsjoelta aina Osloon ja Kiirunan asti. Sámi Radio lähettää saamenkielistä ohjelmaa 8 tuntia päivässä, ja muun muassa radion uutislähetyksiä tuotetaan yhteispohjoismaisena yhteistyönä 7 uutislähetystä päivässä. Ohjelmavaihdon ja päivittäisen yhteistyön ansiosta osa SR:n ja NRK:n saamelaistoimitusten makasiiniohjelmista, esimerkiksi nuorten ohjelma Kakaos, kuuluu Suomen puolen Sámi Radion kanavalla. Norjan ja Ruotsin yleisradioyhtiöiden välisenä yhteistyönä syksyllä 2001 aloitettu päivittäinen kymmenen minuuttinen TV-uutislähetys on yhteistyön viimeisin saavutus. YLE liittyi TV-uutisyhteistyöhön vuonna 2002, jolloin saamenkieliset uutiset pitenivät varttitunnin mittaisiksi. Saamenkielisiä televisio-uutisia voi seurata koko maassa YLE24 kanavalta sekä tietysti internetistä. YLE Sámi Radio aloitti internetarjonnan 50-vuotisjuhlavuotensa kunniaksi vuonna 1997. (www.yle.fi/samiradio) Yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen onkin Gaupin (1999, 32) mukaan saamelaisille tärkeää nimenomaan saamenkielisen median kautta.

Seuraavassa luvussa palaan historiassa taaksepäin. Selvitän saamelaisliikkeen ja saamelaisen median syntyä ja kyseisten prosessien yhteen liittymistä. Lisäksi tarkastelen informanttien käsitystä siitä, mitä ja keitä varten saamelainen media on olemassa.

2.1 Sámi Radio syntyy osana saamelaisten etnoliittista liikettä

Saamelaisten etnoliittinen liikehdintä pohjoismaissa virisi jo 1900-luvun alussa heidän havahtuessaan siihen, ettei saamelaisen kansan etuja voinut ajaa muutoin kuin poliittisen liikehdinnän keinoin. Varsinainen pan-saamelainen liike, jonka syntymiseen myös Sámi Radioiden kehitys kiinteästi liittyy, sai alkunsa vasta Pohjoismaisen Saamelaisneuvoston perustamisesta ja ensimmäisestä saamelaiskonferenssista vuonna 1953. (Minde 2000, 228-230.) Pohjoismaiset saamelaiskonferenssit julkilausumineen vaativat ponnekkaasti saamelaisten omien medioiden perustamista ja esimerkiksi vuoden 1965 konferenssi nosti saamelaisradiokysymyksen julkilausumaansa (Lehtola 1997b, 22).

Saamelaisten etnopolitiittisen liikkeen voidaan katsoa olevan reaktio kansallisvaltioiden tunkeutumiselle yhä syvemmälle saamelaiseen yhteiskuntaan ja sen resursseihin; merkittävimpiin ja perustavanlaatuisimpiin elinkeinoihin ja arvoihin. Saamelaisten etnopolitiittinen liike on Minden (2000, 227) mukaan huolestumista paikallisesta ja valtion rajojen sisällä tapahtuvasta kehityksestä. Luontaiselinkeinoissa eläneitä saamelaisia huolestuttanut kehitys integroi heidät yhä tiiviimmäksi osaksi kansallisvaltioita (Lindgren 1999, 162).

Reaktion voimakkaalle kansallisvaltioiden harjoittamalle assimilaatiopolitiikalle vähemmistöt ryhtyivät uudelleen arvioimaan ja positiivisesti arvottamaan oman kulttuurinsa ja kielensä sisältöjä, mikä johti väistämättömään vastakkainasetteluun enemmistökulttuurin edustajien kanssa (Seurujärvi-Kari 2000, 1999). Saamelaiskansallisella tasolla etnisen tietoisuuden herätessä perustettiin kansalaisjärjestöjä, joiden tehtävänä oli parantaa saamelaisten asemaa taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti ja joiden tavoitteena oli luoda yhtenäistä julkista saamelaispolitiikkaa (Stordahl 1994, 96). Tuon ajan radikaali kansalaisyhteiskunta, jota Stordahl (1995, 129) kutsuu saamelaisnationalistiseksi liikkeeksi, loi pohjaa esimerkiksi nykyisin kaikissa pohjoismaissa toimiville Saamelaiskäräjille. Saamelaisnationalistisen ohjelman tavoitteena oli nykyisten saamelaisparlamenttien tavoin taata saamelaisille oikeus elää erillisenä etnisenä ryhmänä pohjoismaiden kansallisvaltioiden sisällä. Jaottelu meihin ja heihin herätti kysymyksiä saamelaisten historiallisesta, geneettisestä ja kulttuurisesta erilaisuudesta suhteessa enemmistöväestöihin. Oman valtion perustamisen sijaan etninen herääminen perustui revitalisaatioon ja pluralismiin, mikä tarkoittaa sekä vähemmistöjen kielellisten ihmisoikeuksien toteutumista että monikulttuurisen ja monikielisen yhteiskunnan syntymistä. (Lindgren 1999, 160, 161.)

Kansainvälisillä areenoilla 1970-luvulla jatkuneet vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen vaatimukset oman kielen, kulttuurin ja elämäntavan turvaavien oikeuksien vahvistamiseksi, johtuivat siitä, että kyseiset ryhmät uskoivat YK:n tasa-arvoideologian johtavan vähemmistöjen assimiloitumiseen enemmistöihin (Hannikainen 2000, 240). 1970-luvulta alkaen vähemmistöjen ihmisoikeuksia koskevaan keskusteluun nousi vähitellen vaatimus positiivisesta diskriminoinnista eli vähemmistöihin kuuluvien ihmisten positiivisesta erityiskohtelusta, johon useilla valtioilla katsottiin olevan sekä velvollisuus että taloudellisia mahdollisuuksia. Uusissa alkuperäiskansoja koskevissa asiakirjoissa on menty edellä mainittua vähemmistöjen suojeluun liittyvää positiivista erityiskohtelua pidemmälle. Niissä tunnustetaan, ettei alkuperäiskansoille riitä erityiskohtelu, vaan ne tarvitsevat tiettyjä erityisoikeuksia perinteisillä alueillaan. (Aikio-Puoskari 2001, 9-11.)

Vasta 1980-luvun loppuvuodet ja 1990-luku ovat nostaneet alkuperäiskansojen oikeudet kansainväliseen valokeilaan. Alkuperäiskansoja koskevat oikeudet saavuttivat läpimurtonsa kansainvälisessä työjärjestössä, ILO:ssa, kun tuloksena oli alkuperäis- ja heimokansoja koskeva yleissopimus vuonna 1989 (Hannikainen 2000, 237, 241).

Sámi Radion nousuun vaikuttivat monet sekä maailmanlaajuiset että maansisäiset tekijät yhtä aikaa. Kaikkialla maailmassa vähemmistöt alkoivat tiedostaa radioiden merkityksen etnistä mobilisaatiota edistävänä tekijänä. (Lehtola 1997b, 21, 26.) Saamenkielisen radion merkityksen lienee ymmärtänyt myös norjalaistamispolitiikan suurin kannattaja ja saamenkielisten lähetyksen vastustaja NRK:n johtaja Kaare Fostervoll. Lars Norman Sörensen kuitenkin halusi perustaa saamelaisten itsensä johtaman radion ja aloitti vakinaiset saamenkieliset lähetykset ilman NRK:n johdon määräystä. Sörensen tulkitsi NRK:n johdon vaitiolon myöntymiseksi. Radio oli Sörensenin mielestä tärkeä tuki saamelasille, koska se tavoitti yhtä lailla jutaavan saamelaisen tunturissa kuin merisaamelaisen rannikolla. 1940-luvun loppupuoli ja aina koko 1950-luku kuitenkin riideltiin siitä, pitikö saamelaisia radiolähetyksiä olla ollenkaan. Riita kesti aina 1960-luvulle saakka. (Hætta 2004, 15, 22, 29-30, 42, 45, 140-141.)

Erityisesti Suomen saamelaisradion asiaa ajoi 1960-luvun lopulla reporadion nousu, joka heijasti yleismaailmallista aktivoitumista saamelaispoliittisen liikkeen tavoin. Ennen kaikkea Sámi Radion kehitykselle sysäyksen antoivat kuitenkin Lapin maakuntaradion sisäiset muutokset, joiden myötä radion johtoon nousivat saamelaismyönteiset kulttuuriliberaalit. (Lehtola 1997b, 21, 26.)

Kansallisella tasolla vuosien 1968 ja 1972 välisenä aikana luotiin edellytykset sille, että saamelaisradio siirtyi Rovaniemeltä saamelaisalueelle ja sai ensimmäisen vakinaisesti palkatun henkilökuntansa. Pohjoiskalotti-konferenssin alainen saamelaistyöryhmä puolestaan lausui mietinnössään 1979, että saamelaisradioiden yhteistoiminnan tuli perustua eri maissa jo olevien saamelaisradion yksiköiden vahvistamiseen. Kolme voimakasta kansallista saamenkielistä radiokeskusta Kiiruna, Karasjoki ja Inari oli nivottava teknisesti yhteen niin, että yhteislähetykset olivat mahdollisia. Kansallisten radioiden oli kuitenkin kehityttävä myös itsenäisesti, ja satelliittitoimituksia oli kehitettävä ennen kaikkea pienten kieliryhmien tarpeisiin. (Lehtola 1997b, 21, 82; Hætta 2004, 155.)

Saamelaistyöryhmän mukaisen suunnitelman yhteisen Sámi Radion tulevaisuudesta sinetöi 1970-luvun loppupuolen kehitys, kun Norjan saamelaisradio muutti Tromssasta Karasjoelle syksyllä 1976, ja seuraavan vuoden syksynä Suomen saamelaisradio sai toimitus- ja studiorakennuksen Inariin. Myös Ruotsin

saamelaisradio oli kehityksessä mukana, kun sen organisaatiouudistuksen myötä Ruotsin radiolla ja paikallisradiolla oli saamenkielistä ohjelmaa. Lisäksi pohjoismaisten yleisradioyhtiöiden pääjohtajien kokouksessa 1976 päätettiin rakentaa ohjelmansiirtoyhteydet Inarin ja Karasjoen välille. (Lehtola 1997b, 83.) NRK:n johtaja Torolf Elster sanoi Karasjoen Sámi Radion avajaisissa, että radion perustaminen oli merkittävä askel kohti sivilisaatiota ja kohti täydellisiä ihmisoikeuksia valtion kaikille kansalaisille. Lisäksi se mahdollistaisi saamelaisten oikeuden käyttää kieltään ja toteuttaa kulttuuriaan. Kuitenkin vasta vuonna 1980 NRK:n johtaja hyväksyi nimet Sámi Radio tai Sameradio, minkä vuoksi radiosta ei yleisesti käytetty saamenkielistä nimeä kuin vasta 1980-luvun lopussa. (Hætta 2004, 225-226, 229.)

Uutisia, vinkkejä ja muita ajankohtaisia asioita koskeva käytännöllinen ja epävirallinen yhteistyö saamelaisradioiden välillä tiivistyi entisestään 1970-luvulla. Kerran viikossa pidettiin yhteinen kokous vaihdettavista ja seurattavista asioista. (Hætta 2004, 195.) Vuonna 1988 Suomen puolella alkoi arkisin kello 17.00-18.00 kuulua Karasjoen toimituksen ajankohtaismakasiini uutisineen. Samana vuonna Karasjoen ja Inarin toimitukset ryhtyivät yhdessä tuottamaan aamulähetystä ”Buurre Idit Sápmi”⁶. Varsin epävirallisesti saamelaistoimitukset ovat olleet yhteistyössä lähes päivittäin vaihtamalla uutisia ja vihjeitä sekä 1980-luvun lopulta lähtien ohjelmia. Virallisesti yhteistoiminnan suunnittelu on jatkunut vuodesta 1978 omana pohjoiskalotin radiokonferenssin alaisena elimenä, jota ovat johtaneet saamelaisradioiden päälliköt. Vuonna 1996 he laativat ehdotuksen yhteisestä digitaalikanavasta. 1990-luvun alkuun mennessä pohjoismaiden saamelaisradioilla oli yhteensä yli 60 työntekijää ja käytössä noin 15 miljoonan markan budjetti sekä varsin hyvä tekninen valmius. Vuonna 1985 Suomen saamelaistoimituksesta tuli pohjoisimpaan Lappiin itsenäinen toimialue, jolla oli oma aluepäällikkönsä. (Lehtola 1997b, 85-95.)

2.2 Ketä ja mitä varten Sámi Radio on olemassa?

Saamelaisten ponnistelut omakielisen median perustamiseksi osana etnistä revitalisaatiota käynnistyivät samanaikaisesti 1960-luvun yhteiskunnallisen murroksen ja radikalismien vuosina. Demokratian toimimisen kannalta kyseenalaistettiin yksipuolisesti valtaapitäviä lähteitä suosiva journalismi, joka sulki suuren osan yleisöistä median ulkopuolelle (Luostarinen 2002, 26).

Vähemmistöjen kannalta valtamedia jättää edelleenkin vähemmistöasiat lähes kokonaan huomioimatta tai esittää etniset vähemmistöt sosiaalisten ongelmien tuottajina enemmistöille (Rigginsin 1992, 2). Vähemmistön ja valtaväestön

⁶ Hyvää Huomenta Saamenmaa.

välischen ongelmien taustat ja niiden historia sivuutetaan näin mitättöminä (Markelin 2003, 5). Vähemmistöjen omat mediat muodostuvat siten tärkeiksi niiden tarjotessa vähemmistöpolitiikalle korvaavia vaikuttamisen mahdollisuuksia julkisuudessa (Uimonen ja Ikävalko 1996, 312).

Myös informanttini näkevät Sámi Radion areenana, joka keskittyy saamelaisia koskeviin asioihin saamelaisesta näkökulmasta. Saamelaisten mielipiteet pääsevät Sámi Radion lähetyksissä enemmän esille kuin missään muussa mediassa, koska saamelaisten tekevät itse ohjelmia itsestään.

Tietysti se keskittyy enemmän asioihin, jotka koskevat saamelaisia kuin maan muut mediat ja se tuo enemmän julki saamelaisten mielipiteitä. (inf7)

Valtaväestöhän ei levitä saamelaisasioita, se on meidän velvollisuutemme. Meidän tärkein tehtävä on tehdä se. (inf1)

Myös Markelin (2003, 5) toteaa joidenkin ryhmien voivan jäädä valtamediassa pitkiksikin ajoiksi täysin näkymättömiksi, ja päästessään valtamedioihin etnisiin vähemmistöihin kuuluvat yksilöt näyttävät usein stereotyyppisinä. Heidän roolinsa ei ole enemmistöjen edustajien tavoin esiintyä neutraaleina, vakavasti otettavina tai positiivisina vaan negatiivisina tai koomisina. Tosin Markelin huomauttaa tutkimusaineistoonsa viitaten, että viime vuosina pohjoismaiset valtamediat ovat huomattavasti lisänneet saamelaisasioiden uutisointia.

Informanttini näkevät Sámi Radio tehtävänä kuulijoidensa etnisen identiteetin vahvistamisen, keskustelun ylläpitämisen saamelaisasioista ja saamen kielen käytön ja aseman vahvistamisen median välityksellä. Näin nuorimman polven informanttini vastaavat kysymykseeni Sámi Radion merkityksestä:

Kielen käyttö, kielen kehittäminen. Kieli ensimmäisenä, tiedonvälitys toisena. Ja tietysti minun mielestäni meidän identiteettimme. Se nostaa meidän identiteettiämme, kun meillä on oma radio. (inf4)

Sámi Radion mielletään myös yhteiskuntakritiikkiä edistäväksi keskustelufoorumiksi:

Se on kuten muutkin mediainstituutiot. Se on depattifoorumi ja sen täytyy edistää yhteiskuntakritiikkiä. Ja kieli myös tietysti osana sitä, että siellä kuuluvat eri saamen kielen murteet. Että niitä käytetään, vaalitaan ja uudistetaan. (inf5)

Tapahtumia uutisoidaan Sámi Radiossa myös saamelaisesta näkökulmasta:

Ensimmäiseksi se, että se on saamen kielellä. Tekee uutisia saamelaisista meille saamelaisille. Jollakin tavalla sellainen saamelainen näkemys. En tiedä onnistummeko, mutta. (inf6)

Paitsi saamen kieltä taitaville on saamen kielten käytöllä mediassa suuri merkitys saamea taitamattomille saamelaisille:

Sen tietysti tiedän, että jotkut ihmiset kuuntelevat Sámi Radiota vain kielen takia, vahvistaakseen saamen kieltään. Voi olla, ettei heillä ole muuta paikkaa, jossa kuulisivat saamen kieltä. (inf6)

Tosin keskimmäisen polven informantti huomauttaa, että on olemassa saamelaisia, jotka eivät koskaan kuuntele Sámi Radiota. Siitä huolimatta heillä on vahva saamelainen identiteetti. Saamelaisalueen ydinalueilla saamen kieli on nuorimman polven informantin mukaan vähintään yhtä vahva, ellei vahvempikin kuin radiossa.

Tarkoitan, että saamelaisalueen ydinalueella yhteiskunta opettaa mediaa eikä toisinpäin, mutta muilla alueilla varmasti toisin päin. (inf5)

Sámi Radio tekee saamelaisuuden näkyvämmäksi myös enemmistöyhteiskunnassa:

Se tekee näkyväksi sen, että saamelaisilla on kieli, joka edelleenkin on päivittäisessä käytössä, että se on elävä kieli ja että sille on tarvetta. (inf5)

Nuorimman ja vanhimman polven informanttien ajatuksia lainaten Sámi Radion tulee olla instituutio, joka auttaa saamelaisia elämään saamelaisina myös tulevaisuudessa. Vanhimman polven informantin mukaan saamelaisten radio-ohjelmien tulee olla kuin tuotteita, joiden saamelainen arvomaailma auttaa yksilöitä rakentamaan saamelaista identiteettiään ja elämään saamelaisina myös tulevaisuuden maailmassa. Median tulee informantin mukaan rakentaa ihmisistä yhteiskunnallisia mielipiteitään esille tuovia vaikuttajia. Ihminen ei saa hänen mukaansa olla vain passiivinen haastattelun objekti tai mediapalveluiden kuluttaja.

Saamelaisen yhteiskunnan sisäisen keskustelun ylläpitämisen lisäksi informantit näkevät tehtävänä myös tiedon levittämisen enemmistöyhteiskuntien suuntaan, jotta niissä vanhimman polven informantin sanoin syntyisi yhä suurempaa

ymmärrystä saamelaisasioista kohtaan. Kahden nuorimman polven informantin mukaan saamelaisen median tehtävä on puolestaan levittää saamelaisista oikeaa ja totuudenmukaista kuvaa ympäröiviin yhteiskuntiin. Saamelainen media ei ole olemassa ainoastaan saamelaisia varten, vaan saamelaisten tehtävänä on myös kertoa muille itsestään. Saamelaistoimittajien tehtävänä on piintyneiden stereotyyppien purkaminen kertomalla, miten saamelaiset nykyajan maailmassa elävät.

Mitä enemmän me teemme juttuja itse itsestämme, sitä paremmin ympäröivä yhteiskunta tietää meistä oikeita asioita, totuuden. (inf4)

Saamelaisille totuudenmukaisessa jutussa saamelaiset eivät ole vain saamenpuvut päällä esiintyviä eksoottisia mallinukkeja. Saamelaiset ovat informantin mukaan täsmälleen samanlaisia kuin muutkin ihmiset, eikä heistä löydy mitään eksoottisuutta. Muiden eksotiikkahakuisuus saamenpuvuista ja poroista on saamelaisille itselleen arkipäivää. Myös toinen nuorimman polven informantti painottaa saamelaisiin kohdistuvien stereotyyppien purkamista median avulla. Toimittajien tulee informantin mukaan rakentaa totuudenmukaista kuvaa nykysaamelaisuudesta. Nykyinen saamelaisuuden kuvaus on hänen mukaansa paljon muutakin kuin se vanha kuva markkinoille tulevasta porosaamelaisesta, joka vaihtaa sata poronruhoa jauhoihin, sokeriin ja kahviin. Joukkoviestintä onkin Luostarisen (2002, 25) mukaan yhteisön keino selventää identiteettiään. Journalismi tulkitsee maailman ja yhteisön sisäisiä tapahtumia ja toisaalta välittää ryhmän näkökohtia muiden tiedoksi.

3 Tutkimusmenetelmät

Kuten jo johdantoluvussa mainitsin, olen kerännyt empiirisen aineistoni fenomenologis-hermeneuttisen otteen mukaisesti haastattelemalla Sámi Radion toimittajia niin Suomesta kuin Norjastakin. Fenomenologiseen haastatteluun olen yhdistänyt aineksia puolistrukturoidusta teemahaastattelusta (ks. Hakala 2001, 26).

Haastatteluaineistossa piilevien kulttuuristen koodien purkamiseen käyn niin ikään fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan keinoin, joissa keskeisiksi ihmiskäsitystä hahmottaviksi käsitteiksi nousevat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys sekä tietokysymyksinä ymmärtäminen ja tulkinta. Hermeneuttinen lähestymistapa on puolestaan hedelmällinen silloin, kun tutkittavien kokemuksia ja kokemuksiin piilotettuja merkityksiä ryhdytään ymmärtämään ja tulkitsemaan. (Laine 2001, 26, 29.) Hermeneutiikka on Turusen (1974, 94-95) mukaan eräänlaista käännöstyötä, jossa tietyt kulttuurin vihjemerkit yritetään esittää ymmärrettävästi.

3.1 Haastattelu aineistonkeruun välineenä

Laine (2001, 35) pitää fenomenologista haastattelua laaja-alaisimpana keinona lähestyä toisen ihmisen kokemuksellista maailmasuhdetta. Haastattelijan asenteeseen kuuluu tutkimuskohteen ennalta määrittämättömyys, jolloin tutkijan lähtökohdaksi tulee tutkimuksen toisen osapuolen, informantin, näkökulma asiaan. Itse haastattelutilanteessa haastattelijat ja informantit pyrkivät avoimeen ja keskustelunomaiseen dialogiin, jotta vastaukset muodostuisivat mahdollisimman kertomuksenomaisiksi ja mahdollisimman vähän tarkennusta vaativiksi. (Laine 2001, 36.) Informantti on haastattelutilanteessa aktiivinen, merkityksiä luova osapuoli, jolle on annettava haastattelussa riittävästi tilaa (Hirsjärvi et. al 1997, 201).

Vaikka Laine (2001, 35) sanookin, ettei teemahaastattelu sovi kokemusten tutkimiseen, olen tietyin osin yhdistänyt fenomenologisen haastattelun ja teemahaastattelun aineksia. Teemahaastattelun keinoin haastattelu on kohdennettu tiettyihin aiheen teoreettisesta analyysistä nouseviin teemoihin. Oleellista teemahaastattelussa on etsiä operationaalisia määritelmiä, jotka sitovat ilmiön konkreettiseen, mitattavaan todellisuuteen, eli teemoihin. Ne puolestaan edustavat tutkittavan ilmiön teoreettisten pääkäsitteiden tarkennettuja alakäsitteitä tai luokkia. (Hirsjärvi ja Hurme 1995, 36-37, 41.)

Teemahaastattelua olen edelleen tarkentanut puolistrukturoidun haastattelun suuntaan. Jokaiselle haastateltavalle on asetettu samat kysymykset vastausten

yhteismitallisuuden varmistamiseksi. Kysymysten sanamuoto ja järjestys puolestaan vaihtelivat haastateltavasta toiseen (Hakala 2001, 26-27). Jokainen teema on kuitenkin käyty läpi kunkin informantin kanssa (Eskola ja Vastamäki 2001, 27).

3.2 Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa

Hermeneuttinen ymmärtäminen ei ala tyhjästä, vaan sen alkuperä löytyy kollektiivisesta historiastamme. Ihminen on hermeneuttisen ymmärryksen mukaan historiallinen olento, sukupolvien tuottama ja sukupolvia tuottava. Jokainen sukupolvi syntyy tilanteeseen, jossa maailma on olemassa jo merkitsevänä (vrt. luku 4.1 identiteetin muotoutumisesta). Hermeneuttiseen ymmärtämiseen liittyvä kehämäinen liike on ihmisen oma historiallinen liike, joka syntyy ajatusten ja tekojen tuottamien merkitysten kautta (Juntunen ja Mehtonen 1977, 127-128).

Yhteisessä perinteessämme ilmiöille on jo annettu tiettyjä tulkintoja, jolloin tutkija ei aloita tulkintatyötään tyhjästä. Sen sijaan tutkijan tavoitteena on yhteisön perinteestä käsin tehdä jo tunnettua tiedetyksi, nostaa tietoiseksi ja näkyväksi huomaamaton ja itsestään selvä, muuttaa jo koettu tietoisesti ajatelluksi. (Laine 2001, 31.) Hermeneutiikka painottaa sen tutkimista, mitä ihmiset itse pitävät todellisuutena ja kuinka tuo todellisuuskuva vaikuttaa ihmisen toimintaan (Turunen 1974, 94). Siksi tutkittavaa toimintaa ei saa irrottaa siitä kulttuurista ja mentaliteetista, jossa se tapahtuu (Tuomela & Patoluoto 1976, 120).

Konkreettisemmalla tasolla hermeneuttinen tutkimus kohdistuu ihmisyhteisöissä tapahtuvaan kommunikaatioon, joka kantaa merkityksiä ja joita lähestytään ymmärtämisen ja tulkitsemisen keinoin. Ymmärtämisen käsitteeseen liittyy läheisesti esiymmärryksen käsite. Sillä tarkoitetaan tutkijan merkitysmaailman samankaltaisuutta tutkittavien kanssa; tutkija itse on kasvanut ja elää samassa kulttuuripiirissä kuin tutkittavat. Esiymmärryksellä tarkoitetaan toisaalta myös tutkijan metodologista ja käsitteellistä ennakkokäsitystä tutkimuskohteestaan. (Laine 2001, 29-31.)

Fenomenologinen ote puolestaan tuo tutkimuksen lähtökohdaksi yksilöiden kokemukset ja kokemuksiin sisältyvät merkitykset. Kokemus ymmärretään tässä yhteydessä ihmisen kokemuksellisenä suhteena hänen maailmaansa. Kokemusten kantamat merkitykset eivät synny tyhjästä, vaan ne ovat peräisin siitä elämäntodellisuudesta ja yhteisöstä, jossa kukin yksilö on kasvanut. Merkitykset syntyvät subjektiivisessä vuorovaikutuksessa. Fenomenologien mukaan yksilön suhde maailmaan on aina intentionaalinen, merkityksellinen, ja yksilöiden toiminta on enemmän tai vähemmän intentionaalista. Ihmisten toiminta muuttuu meille merkitykselliseksi, jos tiedämme, minkälaisen intentioiden pohjalta he

toimivat. Toiminnan ja kokemusten pohjana olevat merkitykset ovat viime kädessä fenomenologisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteena. Tietyt merkitykset yhdistävät samaan kulttuuripiiriin kuuluvia yksilöitä ja erottavat heidät muiden kulttuuripiirien yksilöistä. Myös tutkija itse on osa jotain yhteisöllistä merkitysverkostoa. (Laine 2001, 26-28.)

Kollektiivisesta lähtökohdastaan huolimatta merkitysten tutkimuksessa tutkitaan yksilöiden henkilökohtaisia merkityksenantoja unohtamatta oletusta merkitysten kollektiivisesta lähtökohdasta ja luonteesta (Moilanen ja Räihä 2001, 45). Fenomenologinen tutkimus ei pyrikään universaalien yleistyksien löytämiseen, vaan paikallisen merkitysmaailman konstruointiin. Koska jokainen yksilö kantaa itsessään yhteisön merkityksiperinnettä, myös yksilöllinen heijastelee jotain yleistä. Yleisen rinnalla myös yksilöllisyys on merkityksellistä fenomenologisessa otteessa. Hermeneuttikkoa puolestaan kiinnostaa yksilöiden kokemusten ainutkertaisuus. (Laine 2001, 28-30.) Yksilöllinen ei kuitenkaan ole vain individualistista, koska yksilöiden merkityksenannot määräytyvät kulttuurin toimintatapojen ja kertomusten, kollektiivien mukaan (Moilanen & Räihä 2001, 46). Laadullista tutkimusotetta tässä työssä leimaa tiettyyn paikkaan ja aikaan sitoutuneisuus sekä fenomenologinen metodi, joka pyrkii paikallisten yleistysten tekemiseen (Hakala 2001, 19).

4 Identiteetin ja kulttuurin käsiteistä

Identiteetin, etnisen identiteetin ja kulttuurin käsitteet muodostavat toisiinsa nähden kehän, koska ne tavalla tai toisella viittaavat toisiinsa. Etnisestä identiteetistä ja identiteetistä on vaikea puhua ilman kulttuurin käsitettä, koska yksilöiden ja ryhmien identiteetit tavallisesti muotoutuvat tietyissä kulttuuriympäristöissä. Kulttuurin käsitteellä on myös taipumus implisiittisesti viitata tiettyyn ryhmään tai yhteisöön, jonka piirissä kulttuuri on syntynyt ja kehittynyt ja jolle tietyt kulttuuripiirteet ovat ominaisia. (Seurujärvi-Kari 2000, 198.) Identiteetin, etnisen identiteetin ja kulttuurin käsitteiden määrittely seuraavissa alaluvuissa määrittelee myös laajemmin esiyymmärrystäni ja tieteenfilosofisia taustasitoumuksiani tutkimuskohteenani olevasta aiheesta. Kaiken ihmistutkimuksen taustalla on paitsi jonkinlainen käsitys ihmisestä myös käsitys siitä miten ihmisestä voidaan saada tietoa ja millaista se on luonteeltaan.

Etnisen identiteetin käsitteen määrittelemisen on tässä tutkimuksessa väistämätöntä, koska sen kohteena on vähemmistökielisen sähköisen median rooli etnisen identiteetin ja saamelaiskulttuurin säilyttäjänä, heijastajana ja edistäjänä. Olen erotellut toisistaan identiteetin ja etnisen identiteetin käsitteet, koska yksilöiden sosiaalistumisprosessi ja identiteetin muodostuminen tapahtuvat samaan tapaan sekä enemmistö- että vähemmistöryhmissä. Ryhmän niin sanotut merkitykselliset toiset sosiaalistavat yksilöt ryhmässä yleisesti hyväksytyihin käyttäytymismalleihin (Hall 1999, 22). Lopuksi tarkastelen saamelaisen tutkimuskirjallisuuden pohjalta saamelaisen identiteetin käsitettä.

4.1 Identiteetti

Identiteetin ilmiön haltuun ottaminen ja muuttaminen selitysvoimaisiksi tutkimuskysymyksiksi, lienee yksi vaikeimmista tutkimustehtävistä. Identiteetin käsite on edelleenkin nykyisissä yhteiskuntatieteissä liian mutkikas, liian kehittämätön ja liian heikosti ymmärretty, jotta sitä voisi tieteellisesti testata. (Hallin 1999, 20.) Se on näennäisen itsestään selvä käsite, mutta sen määrittelemisen on ongelmallista, koska siihen sisältyy antropologinen dilemma. Kaikki tietävät identiteetin käsitteen ja kaikki myös käyttävät sitä kenenkään sitä määrittelemättä. (Roos 1988, 11, 13, 47.)

Identiteetistä on tullut muotikäsite, jollaisena sillä Kivikurun (2000, 17) mukaan on taipumus löystyä ja hämärtyä sisällöltään. Esimerkiksi uudessa mediassa puhutaan virtuaali-identiteetistä, irkkaajan identiteetistä ja identiteetistä virtuaali-yhteisöissä sen kummemmin selittämättä, mitä identiteetillä kussakin tilanteessa

tarkoitetaan. Kaunismaa (1997, 39) kysyykin, mistä oikein puhumme, kun aiheena on identiteetti. Hän lisää, että identiteetti on valitettavasti paljon moniselitteisempi ja vaikeaselkoisempi käsite kuin miltä se äkkiseltään vaikuttaa.

Inkinen (2000, 167) puolestaan käyttää identiteetin käsitteestä nimitystä kriisikäsite, koska hänen mukaansa identiteetistä puhuvat tuntevat itsensä tavalla tai toisella uhatuiksi, torjutuiksi tai syrjäytetyiksi. Esimerkkeinä kriisi-identiteeteistä Inkinen käyttää muutoksen kourissa olevaa kansallisvaltio-identiteettiä sekä uskonnollisten ja etnisten vähemmistöjen vaatimuksia. Myös Allardt ja Starck (1981, 42) ovat sitä mieltä, ettei ihmisen tarvitse kysellä identiteetistään, jos hän on tukevasti kiinni juurissaan. Allardt ja Starck pohtivat identiteetin sisältöä edelleen ja sanovat hyvin toimivan identiteetin tunnusmerkiksi järjestelmän, jonka puitteissa ihmiset voivat arvioida itseään ja valmiuksiaan. Ihmisen tulee lisäksi tuntea, että hänellä on samat juuret ja alkuperä kuin muilla saman ryhmän jäsenillä.

Tapper (2000, 227) taas lähestyy identiteetin ilmiötä aivan toisesta näkökulmasta sanoessaan, että yhteiskunnallisia muutoksia ruodittaessa identiteetin käsitettä on verrattu selitysvoimaltaan jopa laajalti käytettyyn globalisaation teemaan. Sarmela (1997, 457) puolestaan toteaa lyhyesti, että identiteettikertomukset ovat yksinkertaisesti itsensä määrittelyä, halua kuulua johonkin. Allardt ja Starck (1981, 42) ovat nimenneet tämän ihmisluonnolle ominaisen tarpeen kuulua etnisiin tai sosiaalisia siteitä luoviin ryhmiin identiteetin käsitteeksi jo runsaat 20 vuotta sitten.

Stuart Hall (1999) lähestyy käsitettä määrittelemällä eri aikakausille tyypillisiä identiteettikäsitteitä. Hall (1999, 21-22) jakaa länsimaisen ihmisen identiteetin käsitteen valistuksen subjektin, sosiologisen subjektin ja postmodernin subjektin käsitteisiin yksilöiden identiteeteistä. Valistuksen ajan subjektille oli ominaista pysyvä, staattinen syntymästä kuolemaan omaksuttu samankaltainen identiteetti. Modernin ajan sosiologisen subjektin identiteettikäsitteet taas perustuu merkityksellisten toisten olemassaololle. Nämä välittävät yksilöille kulttuurin arvot, merkitykset ja symbolit. Tultaessa postmoderniin aikaan yksilöiden identiteettejä eivät enää muokkaa yhdet ja ainoat merkitykselliset viiteryhvät. Sen sijaan yksilöille tärkeitä merkityksiä luovat monet ja alati muuttuvat viiteryhvät, jotka tuovat yksilöiden identiteetteihin monenlaisia ja toisilleen ristiriitaisia elementtejä.

Sanalla identiteetti viitataan samanaikaisesti yksilöiden samuuteen, jatkuvuuteen ja pysyvyyteen sekä subjektien muodostamien kokonaisuuksien samankaltaisuuteen. Yksilön erilaisiksi identiteeteiksi voidaan katsoa yksilöllinen ja kollektiivinen identiteetti, sisäinen ja ulkoinen identiteetti, subjektiivinen ja

objektiivinen identiteetti, psyykinen ja sosiaalinen identiteetti. Nämä identiteetit ja niiden käsitteet liitettyinä iän, sukupolven, sukupuolen, etnisyyden ja luokan identiteettijärjestyksiin kaikkine keskinäisine ja monimutkaisine suhteineen vastaavat kysymykseen kuka tai mitä minä olen tai mitä ja keitä me olemme. (Fornäs 1998, 277; Liebkind 1997, 364.) Koska myös historiallisilla muutoksilla on vaikutusta identiteettiimme, sen tulisi myös kertoa mitä tai keitä meistä on tullut (Hall 1999, 227). Identiteetti on keskeinen käsite hahmotettaessa yhteiskuntaa, kulttuuria ja yksilöä koskevia muutoksia, mutta vaikka identiteetin käsitteellä analysoidaan muutosta ja vaikka se ilmiönä onkin alati muuttuva, on sillä myös omat pysyvät ominaisuutensa. Keskeisinä identiteetin pysyvyyttä ilmentävinä tekijöinä pidetään mm. kansakunnan historiaa ja kieltä, jotka tarjoavat yhteisyyden sekä ilmaisulle että kulttuurille. (Tapper 2000, 5-6.)

Laajemmassa teoreettisessa viitekehysessä kollektiivinen identiteetti ymmärretään kulttuurisena, intersubjektiivisena ilmiönä, mikä edellyttää useiden ihmisten yhteistä, joskin muuttuvaa käsitystä asiainiloista (Kaunismaa 1997, 41). Identiteetti syntyy minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa sosialisatioprosessin merkityksellisten toisten välittäessä subjekteille kulttuurin arvot, merkitykset ja symbolit (Hall 1999, 22). Jokainen yksilö on syntymähetkellään kulttuurinen nolla, kunnes enkulturaatioprosessin merkitykselliset toiset ryhtyvät muokkaamaan yksilöitä tietyn yhteiskunnan ja kulttuurin jäseniksi (Saressalo 1996, 53).

Kollektiivien identiteettejä ei voi kieltää, mutta viime kädessä vain yksilöt kollektiivien jäseninä voivat olla identiteettien ja kulttuurin kantajia, ajatella identiteettiä koskevia ajatuksia ja siirtää identiteettejä sukupolvelta toiselle. Identiteetin ytimenä on alettu pitää yksilöä, henkilöä ja subjektia, jolloin itseydellä, minuudella ja identiteetillä tarkoitetaan lähes samaa asiaa (Kaunismaa 1997, 40). Uusi-Rauva (2000, 208) toteaa citysaamelaisesta identiteetistä, että kaupunkisaamelaiden parissa on havaittavissa saamelainen ryhmäidentiteetti, joka rakentuu voimakkaiden yksilöidentiteettien pohjalle.

Myös Giddens (1991, 52-54) lähtee liikkeelle yksilötason identiteeteistä ja puhuu yksilöiden itseidentiteettien (*self-identity*) refleksiivisestä, tiedostetusta ja kokonaisvaltaisesta luonteesta, joka vaatii omista toiminnoistaan ja olemassaolostaan tietoisien yksilön. Itseidentiteetti ei synny mistä tahansa yksilön jatkuvasta sosiaalisesta toiminnasta tai luonteenpiirteistä, vaan tietoisien toiminnan tuloksena luodusta ja ylläpidetystä itsensä ymmärtämisestä. Refleksiivisyys tulee toisaalta ilmi suhteessa omaan elämäkertaan ja suhteessa muihin yksilöihin. Identiteetin käsitteen edellyttämien ajallisen ja paikallisen jatkuvuuden mukaan itseidentiteetti on kykyä ylläpitää jatkuvaa elämäkerrallista tarinaa itsestään suhteuttamalla se muihin yksilöihin. Tullakseen persoonaksi yksilön on oltava refleksiivinen

toimija, ja hänellä on myös oltava persoonan käsite, joka sisältää ymmärryksen sekä itsestä että toisista.

Yksilöiden identiteetit heijastelevat yhteiskuntien ja yksilöiden välisessä dialektiikassa muodostuneita identiteettejä, ja yhteiskunnat, joilla on oma historiansa, synnyttävät tietynlaisia identiteettejä. Asian kääntöpuolena on yhteiskuntien historia, jonka ovat saaneet aikaiseksi yksilöt, joilla on luonnollisestikin tietynlainen identiteetti. (Berger & Luckman 2000, 196.)

Kollektiivisen identiteetin käsitettä ei kuitenkaan voi hylätä, koska kiinnostus suuntautuu nimenomaan niihin yksilöiden identiteettien puoliin, jotka syntyvät yksilöiden samankaltaisuuden perustuvista samaistumiskokemuksista toisiin ihmisiin. (Perheentupa 1997, 241.) Erillisyydestään huolimatta yksilöillä voi olla niin paljon samankaltaisuuksia, että he tuntevat jakavansa yhteisen kollektiivisen identiteetin. Samaan perheeseen ja samaan sukuun kuuluvat ihmiset ovat erilaisia ja poikkeavat toisistaan ajattelutapojensa puolesta, mutta jos heillä on riittävästi yhteisiä piirteitä keskenään, he kykenevät jakamaan yhteisen tavan ymmärtää maailmaa. Kollektiiviset identiteetit liittyvät juuri näihin samankaltaisuuksiin. (Fornäs 1998, 277.)

Perheentuvan (1997, 205, 207, 243, 244) mukaan kollektiivinen identiteetti on samanlaisten arvojen, ajattelutapojen ja tavoitteiden jakamista. Yhteisö kuten perhe, suku, kylä tai kaupunki, paikallisyhteisö, maakunta, kansakunta, kulttuuripiiri, rotu ja kieliyhteisö ovat kontekstina ihmisen yhteenkuuluvuudelle ja samankaltaisuuden kokemuksille. Hall (1999, 19) puhuu identiteettimme kollektiivisista puolista kulttuurisina identiteetteinä, jotka liittyvät siihen, että kuulumme joihinkin selvärajaisiin etnisiin, rodullisiin, kielellisiin, uskonnollisiin tai kansallisiin kulttuureihin. Kollektiivisen kulttuuri-identiteetin käsitteelle on ominaista tietty väestöllinen yksikkö, joka muodostuu toisiaan seuraavista sukupolvista. Yhteisöä koossapitävä kulttuuri perustuu uskoon yhteisestä tulevaisuudesta ja kohtalosta, joka nousee jaetusta jatkuvuuden tunteesta ja yhteisistä muistoista aikaisemmilta ajanjaksoilta. (Smith 1992, 58.)

Kulttuuri-identiteeteillä on aina historiansa ja paikka, johon ne identifioituvat ja josta ne tulevat (Hall 1999, 227). Ihmisen identiteettiä kulttuurisena olentona määrittävät Anttosen (1995, 86-87) mukaan ennen kaikkea ruumis ja fyysinen tila, johon ihminen paikantuu sekä erillisenä yksilönä että laajemman ihmisryhmän osana. Ihmisen paikkasidonnaisuus tarkoittaa, että kaikella ajattelulla ja toiminnalla on perinteensä ja historiansa. Tila-aspektin lisäksi identtisytyen viittaava identiteetin käsite sisältää myös aika-aspektin. Identiteetti on ajallista jatkuvuutta. (Fornäs 1998, 277.)

Identiteetin käsitteellä pyritään siis kuvaamaan yksilön samaistumista tai identifioitumista johonkin merkitykselliseen. Pääkkösen (1995, 32) sanoin identiteetti määritellään yksilön käsitykseksi itsestään suhteessa toisiin, jolloin identiteetti ilmaisee yksilön kannalta minuutta, joka saavutetaan sosiaalisen kehityksen kautta, samaistumalla muihin saman ryhmän jäseniin (Pentikäinen 1995, 22). Fornäsin (1998, 269, 272) mukaan subjektit ovat olemassa ilman sosiokulttuurisia siteitäkin, mutta vasta socialisaatioprosessi muovaa yksilöiden identiteettien sisällöt. Yksilöllisyydet ovat riippuvaisia yhteisön kanssa tapahtuvasta vuorovaikutuksesta, ja yksilöiden identiteetit kehittyvät ja muotoutuvat subjektienvälisen sosiaalisuuden myötä (Fornäs 1998, 280).

Hall (1999, 155) sanoo, että ilman toista ei synny identiteetin kannalta olennaista merkitystä, koska samuudet ja erot syntyvät kanssakäymisessä ja dialogissa tuon toisen kanssa. Fornäs (1998, 278) painottaa nimenomaan yhteisönsisäisiä viestinnällisiä tekoja, joissa yksilön kulttuurinen identiteetti muotoutuu.

Tässä työssä ymmärrän identiteetin käsitteen modernin ajan sosiologisen subjektin identiteetikäsityksen mukaisesti, joka perustuu merkityksellisten toisten olemassaololle. Merkitykselliset toiset välittävät yksilöille kulttuurin arvot, merkitykset ja symbolit, mikä taas näkyy saamelaisen median journalismissa.

4.2 Etnisen identiteetin käsite

Pääkkösen (1995, 36) mukaan etnisyyden on yksi kollektiivisen subjektiviteetin muoto, ja termillä etnisyyden kuvaillaan kunkin ryhmän yhteisiä kulttuurisia piirteitä, traditioita ja omaan paikkaan kiinnittymistä (Hall 1999, 54). Fornäs (1998, 289) sanoo etnisyyden ilmentävän sitä sidettä, jolla yksilöt liittyvät yhteisöihinsä ja traditioihinsa. Etninen ryhmä on tavallisesti enemmistöryhmästä poikkeava vähemmistöryhmä, jolla ei ole omaa valtiota (Allardt & Starck 1981, 21), mutta jonka jäsenet tuntevat lojaalisuutta sekä omaa kansallisvaltiotaan kohtaan että solidaarisuutta omaa etnistä yhteisöään kohtaan (Smith 1992, 58-59). Nämä ryhmät identifioituvat yhtäaikaaisesti sekä vähemmistö- että enemmistö-kulttuureihin (Liebkind 1997, 359).

Pääkkösen (1995, 14) mukaan etnisyydeksi nimitetyllä ulottuvuudella tarkoitetaan yhteisöllisyyden erityistä muotoa, joka rakentuu syntyperästä seuraavien intensiivisten ryhmäsiteiden luomalle primordiaaliselle perustalle. Etninen kulttuuri muodostuu pitkän keston rakenteista, ja siihen liittyy kiinteästi kansojen identiteettiperinne ja kollektiivinen historia (Sarmela 1997, 457). Etnisyys ei ole myöskään palautettavissa ikään, sukupuoleen, luokkaan tai vastaanavanlaisiin taloudellisiin tekijöihin (Pääkkönen 1995, 29), ja etnisyyttä on vaikea välttää, koska se on perittyä tai myötäsyttyistä (Fornäs 1998, 310). Syntymistä etniseen

yhteisöön on lähes yhtä vaikea vaihtaa kuin sukupuolta. Allardt ja Starck (1981, 38) eivät halua edes puhua etnisyyden valitsemisesta. Yksilöt vain yksinkertaisesti päätyvät tuttuun ja turvalliseen elämäntapaan, vastakohtana jollekin tuntemattomalle ja vaikeasti saavutettavalle.

Korpijaakko-Labba (1999, 34) on määritellyt etnisyydeksi kutsuttua käsittekokonaisuutta huomattavasti monisyisemmäksi kulttuuriyhteydeksi, kuulumiseksi tiettyyn perinteeseen, sukuun, kieleen ja kokonaiseen kulttuurikompleksiin. Etnisyydessä ei ole kyse vain kielestä, elinkeinoista, elämänmuodosta tai asumisesta tietyllä alueella. Uusi-Rauvan (2000, 204) mukaan etnisyydellä tarkoitetaan niitä ryhmän ominaispiirteitä, jotka erottavat sen muista ryhmistä. Etnisyys on kulttuurista ominaislaatua ja edellyttää ryhmän kulttuurillista poikkeavuutta muista ympäröivistä ryhmistä. Lehtolan (2000, 190) mukaan etnisyydessä on kyse rajankäynnistä, jolloin siitä ei oikeastaan voi puhua ennen vieraan kohtaamista. Etninen identiteetti on kaksisuuntainen prosessi, jossa jokainen ryhmä sekä määrittelee eron muihin että hahmottaa omaa identiteettiään.

Saamelaisten poliittisesta historiasta käsin katsottuna etnisyyden käsite on keskeinen, koska esimerkiksi vuoden 1971 saamelaiskonferenssi määritteli kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan saamelaiset etniseksi vähemmistöksi. Samainen saamelaiskonferenssi vaati myös, että saamelaiset tuli ottaa huomioon omana etnisenä ryhmänään kussakin saamelaisten asuttamassa kansallisvaltiossa. Alkuperäiskansan käsitettä ryhdyttiin käyttämään saamelaispolitiikassa vasta kolmen vuoden kuluttua, kun vuoden 1974 saamelaiskonferenssi puhui saamelaisista ensimmäistä kertaa paitsi etnisenä ryhmänä, myös alkuperäiskansana. Pohjoismaat puolestaan olivat hylänneet alkuperäiskansa käsitteen saamelaisia koskevana käsitteenä 1950-luvulla, koska valtiot pitivät saamelaisia liian pitkälle enemmistöyhteiskuntaan sulautuneina. (Minde 2000, 230-231.) Suomen perustuslakiin on kuitenkin vuonna 1996 kirjattu maininta saamelaisista Suomen alkuperäiskansana.

Etninen identiteetti ymmärretään tässä tutkimuksessa identiteetin käsitteen erikoistapaukseksi. Tiettyyn etniseen ryhmään kuuluvilla henkilöillä on yhteinen etninen identiteetti johtuen yhteisestä kielellisestä, kulttuurisesta, historiallisesta ja elinkeinollisesta taustasta. Etnisen identiteetin osatekijöiden erilaisuus suhteessa esimerkiksi enemmistöidentiteettiin vaikuttaa puolestaan etnisten medioiden erilaisiin sisältöihin suhteessa enemmistömedioihin.

4.3 Saamelainen identiteetti ja etnisyys saamen tutkimuksessa

Sápmi on Helanderin ja Kailon (1999, 31) mukaan kaikista saamen kielen murteista löytyvä termi, jolla saamelaiset määrittelevät itse itseänsä. Se tarkoittaa Saamenmaata (maantieteellistä aluetta), yksittäistä saamelaista, saamen kansaa ja saamen kieltä. Myös Lehtola (1997a, 8) erittelee usein toisiinsa sekoittuvia saamelaisen, lappalaisen ja lappilaisen nimityksiä. Nimitys saamelainen (*sápmelaš*) on omakielinen, saamelaisten itse itsestään käyttämä etninen määrite, joka tekee eron saamelaisten ja enemmistökulttuuriin kuuluvien henkilöiden välille. Saamelaiset eivät halua itsestään käytettävän ulkopuolisten antamaa nimitystä lappalainen, joka on syntynyt monisatavuotisen kolonialistisen prosessin aikana ja jonka saamelaiset itse kokevat jopa loukkaavaksi. Sen sijaan lappilainen ei ole etninen määritelmä, vaan kaikki Lapin läänin asukkaat sekä suomalaiset että saamelaiset ovat lappilaisia.

Saamelaisten etnisen heräämisen aikaan ryhdyttiin nostamaan esiin saamelaisuuden ominaispiirteitä kuten saamen kieltä, joikua, saamenpukua, saamelaista ruokaperinnettä ja saamelaiselinkeinoja. Nuo tunnusmerkit erottivat saamelaiset kansana muista kansoista, ja ne pätevät saamelaisuuden erityispiirteinä vielä nykyisinkin. Aikio-Puoskari (2001, 27) kuvaileekin 70- ja 80-lukuja etnisyyden määrittelyn ja eron tekemisen vuosikymmeniksi. Hänen mukaansa vuosien 1971 ja 1980 Saamelaiskonferenssien saamelainen kulttuuripoliittinen ohjelma ja saamelaispoliittinen ohjelma ovat saamelaisen etnisyyden manifestaatioita. Niiden mukaan saamelaiset ovat yksi kansa, jolla on oma historia, perinteet, kulttuuri, kieli ja asuma-alue. Myös Hirvosen (1999, 123) mukaan kysymys saamelaisesta identiteetistä liittyy laajempaan yhteyteen eli etnisen identiteetin problematiikkaan.

Etnisen nousun tavoin myös nykytutkijat määrittelevät saamelaisen identiteetin ja etnisyyden tunnusmerkeiksi esimerkiksi kielen, saamelaiselinkeinot, joiun, saamenpuvun ja sukusiteet (Aikio-Puoskari 2001, 26; Uusi-Rauva 2000, 205; Hirvonen 1999, 184; Muller-Wille 1996). Hirvonen (1999, 47) lisää sukusiteisiin liittyvän nimen yhtenä tärkeimmistä etnisistä tuntomerkeistä, koska nimi on hyvin paljastava tekijä, eikä sitä ainakaan aiemmin voinut muuksi muuttaa.

Uusi-Rauva (2000, 207) toteaa kielen merkityksen etniselle identiteetille niin kiistattomaksi, että haastatellessaan Helsingin saamelaisia heidän etnisestä saamelaisidentiteetistään eräs haastateltava nimesi kielitaidottomuutensa niin suureksi tekijäksi, ettei hän sen puuttuessa katso voivansa hankkia itselleen saamenpukuakaan. Myös Ludger Muller-Wille (1996, 60) nimeää kielen etnisiteetin osa-alueeksi, joka on läheisessä yhteydessä ryhmän omanarvontuntoon, ja kielen säilyttäminen takaa samaa kieltä taitavien välisen suhteen jatkuvuuden.

Hirvonen (1999, 181) puolestaan kuvailee saamelaisten perinnekäsitöiden osaamista osana etnistä identiteettiä, taitona, jonka avulla yksilö kokee kuuluvansa yhteisöön ja jakavansa yhdessä sen jäsenten kanssa kulttuurinsa yhteisiä arvoja. Ennen vanhaan nainen oli perheessä vastuullinen perheenjäsentensä vaatuksesta, eikä hän ollut oikea saamelainen nainen eikä kelvollinen aviovaimoksi, ennen kuin oli oppinut sukunsa koristelu- ja vaatetusperinteen. Hirvonen päätyy analyysissään siihen, että myös nykyaikana perinteisen käsityötaidon hallinta on osoitus yksilön vahvasta saamelaisesta kulttuuri-identiteetistä ja naisidentiteetistä. Semioottisena merkinä saamenpuku toimii kolmella tasolla: minän aseman, minän ja meidän sekä minän ja muiden välisen suhteen ilmaisijana. Kun yksilö pukee ylleen saamenpuvun, hän saamelaisen merkityskartan mukaan samalla ilmaisee, ei vain kuulumista kulttuuriin, vaan yhtä lailla etnisen taustansa ja identiteettinsä. ”Väriin tunnistamisella” yksilö siis ilmaisee viiteryhmänsä eli kuulumisensa tiettyyn saamelaisryhmään, mikä ilmenee puvun koristelusta.

Samalla perusteella hän kuitenkin tekee eron eri saamelaisryhmien, samoin kuin valtaväestön välillä, sillä vaate toimii etnisen identiteetin merkinä suhteessa muihin ryhmiin. Mainitut kaksi ryhmää poikkeavat kuitenkin siinä, että ero on merkittävä jälkimmäiseen nähden. Saamenpuku onkin muuttunut kulttuurin symboliksi, jolloin se erottaa ”meidät” ja ”muut”, vähemmistön ja enemmistön. Voikin ajatella, että naisvoima tässä tulkinnassa tarkoittaa naisten mahdollisuutta vahvistaa käsitöiden kautta saamelaisten yksilöiden identiteettiä. (Hirvonen 1999, 186-187.)

4.4 Kulttuurin käsite

Kulttuuri relativistisesta näkökulmasta tarkasteltuna jokainen kulttuuri on oma ajallis-paikallinen auktoriteettinsa, ja kulttuurin erilaisuus sinänsä on itseisarvo (Fornäs 1998, 286). Sarmelan (1993, 65-66) mukaan jokainen kulttuuri muodostaa oman sisäisesti yhtenäisen ja itsenäisen tiedollisen ja käsitteellisen järjestelmänsä, jossa on omat eettiset totuutensa ja olemassaolon selvityksensä. Kulttuurikonaisuus on kommunikaatiojärjestelmä, jonka sisäisessä viestinnässä yksilöiden tajunta, ymmärrys ja identiteetti rakennetaan (Fornäs 1998, 171). Geertz (1973, 14) painottaa kuitenkin, ettei kulttuuria tule pitää tekijänä, josta sosiaaliset tapahtumat, käyttäytymistavat, instituutiot ja sosiaaliset prosessit kausaalisesti johtuisivat.

Hofstede (1993, 20, 21) puolestaan nimittää kulttuuria kollektiiviseksi mielen ohjelmoinniksi, jonka lähteenä on sosiaalinen ympäristö, jossa yksilö on kasvanut ja jossa hän on elämäkokemuksensa hankkinut. Ohjelmoinnin alkulähde on perhe, ja ohjelmointi jatkuu naapurustossa, koulussa, kaveripiirissä, työpaikalla ja asuinympäristössä. Yleisemmin käytetty käsite mielen ohjelmoinnista on

kuitenkin kulttuuri. Geertz (1973, 11) puhuu samasta asiasta sanoessaan, että kulttuuri on muodostunut psykologisista rakenteista, jotka ohjaavat yksilöiden ja ryhmien käyttäytymistä.

Kulttuuri on kollektiivinen ilmiö, koska se on ainakin osittain yhteistä ihmisille, jotka elävät samassa sosiaalisessa ympäristössä, jossa ovat kulttuurinsa omaksuneet (Hofstede 1993, 21).

5 Saamelainen media ja demokratia

Tässä luvussa käsittelen Sámi Radion vaikutusta saamelaisen yhteiskunnan demokratisoitumisprosessiin. 1960-luvun radikalismien nousun aikaan saamelainen media oli ainut kanava, jossa saattoi käydä saamelaista yhteiskuntaa koskevaa keskustelua tai esittää saamelaispoliittisia mielipiteitä. Vähitellen saamelaisesta mediasta on muodostunut myös oman yhteiskunnan vahtikoira. Siitä huolimatta Sámi Radiossa tehdään juttuja edelleen erilaisin arvolutauksin kuin valtamediassa, mikä puolestaan aiheuttaa ristiriitoja suhteessa valtamedian omaksumaan objektiivisuuskäsitykseen.

Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen saamelaisen median roolia keskustelun ylläpitäjänä saamelaisessa yhteiskunnassa. Toisessa alaluvussa paneudun uutisgenreen, ja kolmannessa alaluvussa keskityn informanttien näkemyksiin objektiivisuuden käsitteestä.

5.1 Media yhteiskunnallisen keskustelun ylläpitäjänä

Medialla on yhä tärkeämpi rooli päivittäisessä elämässämme, ja se on tunkeutunut syvälle yhteiskuntamme demokraattisiin prosesseihin (Masterman 1989, 2). Media kertoo meille, mitä maailmalla tapahtuu ja mitä meille tapahtuu meidän omassa yhteiskunnassamme. Kansalaisilla on demokratioissa ikään kuin kaksoisedustus medioiden ottaessa itselleen kansan edustajien paikan ja kertoessaan meille, mitä meidän todelliset edustajamme tekevät meidän nimissämme. Journalismi edustaa meitä asettamalla päättäjät ja heidän puuhansa meidän nähtäväksemme (Kunelius 1998, 20).

Muiden medioiden tavoin myös saamelaisen median tulee nuorimman polven informantin mukaan yhä enemmän nostaa esiin sekä saamelaisessa yhteiskunnassa että enemmistöyhteiskunnan instituutioissa tehtyjen päätösten vaikutuksia saamelaisiin ja kertoa niistä kuulijoilleen:

Kaikki määräykset, kaikki mitä maassa tapahtuu, tuoda se kansan eteen, saamelaisille. (inf4)

Saamelaiset ovat maailmansotien jälkeisenä aikana vanhimman polven informantin mukaan sidottu rahatalouden, koululaitoksen ja monien kansalaisia velvoittavien yhteiskunnallisten järjestelmien osaksi selvästi aikaisempaa tiukemmin. Nykysaamelaisten on informantin mukaan tiedettävä ja tunnettava lainsäädäntöä ja osattava valvoa oikeuksiaan. Kansalaiset eivät kuitenkaan ole

yksin nyky-yhteiskunnan kiemuroiden kanssa, vaan informantin mukaan saamelaiset mediat ovat olemassa valvoakseen saamelaisten oikeuksia:

Me kerromme laeista, jotka koskevat meitä. Miten me voimme valvoa oikeuksiamme. (inf2)

Kaikki NRK:n informantit ottivat haastatteluissa esille keväällä 2003 Norjan hallituksen Finmarkin lain tuolloin vielä salaisen lakiehdotuksen julkisuuteen tuoneen Sámi Radion toimittajan. Informantit painottavat lakiehdotuksen saamelaisessa mediassa saamaa julkisuutta, joka pakotti sekä norjalais- että saamelaispoliitikot julkiseen keskusteluun aiheesta. Media antoi saamelaiselle kansalaisyhteiskunnalle tilaisuuden puida lain mahdollisia vaikutuksia ennen sen hyväksymistä.

Taitavat journalistit kyllä pystyvät löytämään asioita, vaikka yrittävätkin sanoa, etteivät ne ole julkisia. (inf3)

Vanhimman polven informantti puhuu saamelaisen median roolista saamelaisalueen maihin ja vesiin liittyvässä omistusoikeuskeskustelussa ajallisesti kattavammasta näkökulmasta. Ilman saamelaista mediaa toimikunnat ja selvitysmiehet olisivat työskennelleet vuosi vuoden jälkeen kaikessa hiljaisuudessa. Hiljaisuudessa niiden työ olisi pian myös unohtunut. Jos mediakin olisi vaieten odottanut 20 vuotta toimikuntien työn lopullisia tuloksia, ei saamelaisessa yhteiskunnassa olisi ehditty käydä maita ja vesiä koskevaa keskustelua päätöksentekohetkeen mennessä.

NRK Sámi Radion linjan mukaisesti kaikista asioista tulee voida uutisoida. Salattavia asioita yhteiskunnassa ei saa olla. Samoin eivät kuitenkaan ajattele kaikki YLE Sámi Radion informantit. Etenkin YLE:n naisinformanttini tuntevat työskentelevänsä suoranaudessa demokratiavajeessa. Yhteiskunnassa, joka ei kestä avointa keskustelua.

YLE Sámi Radion keskimmäisen polven informantin mukaan toimittajien tulisi hanakammin ottaa asioita esille ja käynnistää keskusteluja. Informantti vertaa Suomen saamelaisten tilannetta Norjan puolen tilanteeseen ja näkee asian olevan Norjassa paremmin. Norjan saamelaisalueella asioista keskustellaan informantin mukaan enemmän kuin Suomen puolella:

Meillä keskustelua ei ole. (inf7)

Myös toinen YLE Sámi Radion informantti on tyytymätön sekä mediansa tapaan käsitellä asioita että Suomen saamelaisalueen yleiseen tilanteeseen:

Täällä Suomessa saamelainen yhteiskunta ei ole niin avoin, täältä puuttuu keskustelu. Keskustelua voi olla, mutta se on niin laimeaa, ettei se edes houkuta ketään. Että kunnon riidathan ne kiinnostavat. (inf6)

Nuorimman polven informantti on tyytymätön mediasa linjaan, koska se ei pysty käsittelemään saamelaisen yhteiskunnan sisäisiä ristiriitoja. Ristiriitojen käsittelyllä mediat informantin mukaan viime kädessä hahmottavat kuulijoilleen maailmaa ja yhteiskuntaa. Informantti perää sitä, millaisen maailmakuvan saamelainen media luo, jos toimittajat tarjoavat kuulijoilleen pehmenettyä versiota tapahtumien kulusta. Päämääräänsä yhteiskunnallisten ristiriitojen käsittelijänä YLE Sámi Radio ei informantin mukaan ole saavuttanut. Jokaisessa kylässä ja kylien välillä on hänen mukaansa omat sisäiset riitansa, puhumattakaan saamelaispolitiikan sisäisistä ristiriidoista. Vain uskaltautumalla ottamaan esille yhteiskunnan vaikeita asioita saamelainen media voi olla mukana rakentamassa uutta saamelaista yhteiskuntaa.

Ensiksi puhunut informantti miettii syitä keskustelun vähäisyyteen ja toteaa vaikenemisen syyksi Suomen saamelaisten vähäisen lukumäärän. Kaikki tuntevat toisensa ja jokainen, jopa toimittajat, varovat astumasta toistensa varpaille. Informantti sanoo tietien tahtoen jättävänsä jutuistaan tietyt osat pois, koska tuntee yhteisönsä ja sen reaktiot. Informantin puheesta voi jopa havaita itesesensuurin aineksia, koska yhteisö hänen mukaansa välttelee avointa keskustelua. Saamelaisen median tulisi informantin mukaan sen sijaan harjaannuttaa ihmisiä julkiseen keskusteluun. Asioiden on tultava informantin mukaan julkisuuteen, ja niistä on voitava keskustella riitelemättä.

Meidän täytyisi ottaa enemmän asioita esille ja yrittää tuoda niihin monia eri puolia, saada aikaan keskustelua. Mutta meidän ohjelmat ovat enenevässä määrin suoraa viihdeohjelmaa, kevyttä keskustelua, kevyttä musiikkia. (inf7)

NRK:ssa työskentelevä informantti näkee NRK:n ja YLE:n toimintatapojen juontavan juurensa aina norjalaisen journalistikoulutuksen avoimuudesta ja norjalaisesta kansanluonteesta asti. Kansalliset toimituksellisen työn erot puolestaan vaikuttavat yleisradioyhtiöiden saamelaistoimituksiin. Kun Norjan saamelaisalueella tapahtuu jotain, ryntäävät kaikkien norjalaismedioiden toimittajat informantin mukaan paikalle ottamaan selkoa tilanteesta. Suomalais-toimittajat puolestaan toimivat informantin mukaan paljon varovaisemmin esimerkiksi tapoja ja tuomioita koskevissa asioissa:

Se on kyllä vähän totta, että me (suomalaiset) olemme jurrikoita.
Emme me kyllä ääneen sano, jos jotain tapahtuu. (inf4)

Sillä välin kun YLE:n toimittajat peräänkuuluttavat avoimempaa yhteiskuntaa, laatii NRK Sámi Radio entistä aggressiivisempia suunnitelmia yhteiskunnallisten ongelmien käsittelemiseksi. Nuorimman polven informantti ottaa esille viime aikoina mediassaan paljon huomiota saaneen inestien, pedofilian ja koulukiusaamisen. Saamelaisen median velvollisuutena on informantin mukaan nostaa agendalle saamelaisyhteisön tabuja ja herättää niistä keskustelua. Perheen sisäisinä pidetyistä, salatuista aiheista, on voitava keskustella avoimesti mediassa. Median tulee valvoa yhteiskuntaa, jotta siitä kehittyisi aktiivisten kansalaisten itse itseään valvova yhteiskunta:

Ja tietysti niin kuin kaikki muut mediat sen täytyy valvoa saamelaista yhteiskuntaa, ettei siellä ole roistoja. (inf4)

Informantin mukaan Sámi Radio on lähettänyt onnistuneita todellisuuden monia eri puolia näkemään havahduttaneita ohjelmia. Ihmiset ovat ryhtyneet pohtimaan, miten esimerkiksi koulukiusaaminen on ollut mahdollista ja miksi asialle ei tehdä mitään. Toimittajien tehtävänä on informantin mukaan tuoda julki asioita, jotta ihmiset alkavat havaita tapahtumia ympärillään. Näin ehkä jokin asia saadaan estetyksi. Informantti ottaa esimerkiksi NRK Sámi Radion lähetyksissä laajalti käsitellyn koulukiusaamisen. Suomen puolen vanhemmat rajan läheisyydessä alkoivat pohtia koulukiusaamisen mahdollisuutta omassa kyläkoulussaan ja aloittivat aiheesta keskustelun opettajien kanssa.

Vähemmistö-enemmistö -suhteista katseet on NRK Sámi Radiossa käännetty oman yhteiskunnan ongelmiin. Saamelaisella yhteiskunnalla on vanhimman polven informantin mukaan paremmat vahvistumismahdollisuudet, jos asioista ei tarvitse olla samaa mieltä, vaan erilaisten mielipiteiden esille tuominen on sallittua. Hujasen (2000, 44) mukaan alueellinen identiteetti onkin hyödyllistä nähdä yhteisön naamiona, joka tuo yhtäällä esiin yhteisön erilaiset intressit ja ristiriidat. Journalismin tehtävänä puolestaan on rakentaa yhteyksiä eri mieltä olevien ihmisten välille (Hujanen 2000, 46). Herättäessään keskustelua vaikeista aiheista media saattaa ihmiset informantin mukaan tietoisiksi ongelmien olemassaolosta, ja ihmiset uskaltavat myös itse yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Jotta meidän yhteiskuntamme ei sairastuisi, täytyy tuollaisten asioiden myös tulla julki. (inf3)

Saamelaisessa yhteiskunnassa on informantin mukaan paljon tabuja, jotka eivät kestä päivänvaloa. Informantti kysyykin, miten on esimerkiksi rasismin laita

yhteisöissämme. Kuinka hyvin tai huonosti saamelaiset suvaitsevat erilaisia, toisiin kansoihin kuuluvia ihmisiä? Miten saamelaiset suhtautuvat yhteisön sisäiseen erilaisuuteen kuten homoihin ja lesboihin? Informantti muistelee saamelaisen median mustavalkoisia alkuaikoja, jolloin oli helppo olla saamelainen toimittaja. Tarvitsi vain seurata enemmistöyhteiskunnan päätöksentekijöiden toimien vaikutuksia saamelaisiin. Nykyään saamelaisella medialla on muiden medioiden tapaan tärkeä demokraattinen tehtävä saamelaisten vapaan mielihiteenilmaisun mahdollistajana sekä oman kuvan määrittelijänä ja välittäjänä (Gaup 1999, 33).

5.2 Uutinen Sámi Radiossa

Saamelainen media on nuorimman polven informantin mukaan kuten mikä tahansa mediainstituutio, jonka tavoitteena on toimia keskustelufoorumina ja edistää yhteiskuntakritiikkiä. Kahden muun nuorimman polven informantin mukaan Sámi Radion tulee pitää silmällä saamelaista yhteiskuntaa, ettei siellä ole roistoja ja toisaalta olla pienen ihmisen asialla suurta koneistoa vastaan. Uutiskriteerien⁷ viitoittamalla tiellä asioita käsitellään nuorimman polven informanttien mukaan saamelaisten kuulijoiden näkökulmasta:

Ensimmäinen kriteeri meidän instituutiossamme niin kuin monissa muissa mediainstituutioissa, jotka eivät elä mainostuloilla, on asian vaikutus. Kuinka moneen saamelaiseen asia vaikuttaa. Mutta jos asialla ei ole laajaa vaikutusta, sen täytyy vaikuttaa voimakkaasti vain muutamaan ihmiseen. Saamelaisiin sen asian täytyy jollakin tavalla koskea tai vaikuttaa. Toinen kriteeri on tavallisesti asian ainutlaatuisuus tai sana, josta eivät pidä, sensaatio. (inf5)

Toisen nuorimman polven informantin mukaan Sámi Radion journalistien tehtävänä on löytää saamelaisia koskevaa uutisaineistoa ja tuoda yhteiskunnallisia epäkohtia näkyville:

Tietysti meillä Sámi Radiossa on se, että kun me olemme saamelaisia, niin me tietysti yritämme löytää asioita, jotka koskevat eniten saamelaisia. Millainen vaikutus asioilla on saamelaisiin. Se vaikuttaa siihen, miten me valitsemme aiheita. (inf6)

Uutiset ovatkin Berkowitzin (1997, xi) mukaan inhimillisiä tuotoksia, jotka saavat ominaispiirteensä siitä sosiaalisesta ympäristöstä, jossa ne ovat syntyneet. Suomalainen valtamedia kuvaa Pietikäisen (2000, 292) mukaan saamelaisaiheita

⁷ Kattava lista uutiskriteereistä löytyy Pietikäiseltä (2000, 102–105).

käsittelevissä uutisissa suomalaiset enimmäkseen tekojen ja tapahtumien tekijöinä ja saamelaiset näiden kohteina. Saamelaisen median päämäärä taas on asettaa saamelaiset aktiivisen toimijan asemaan ja pohtia muiden muassa seuraavia kysymyksiä koskien saamelaista uutista. Kertooko saamelainen uutinen saamelaisista ihmisistä, ja uutisoiko se asioista saamelaisesta näkökulmasta? Kertooko saamelaisen uutisen saamelainen journalisti saamelaisesta media-instituutiosta? Tuleeko saamelainen uutinen saamelaisesta tietolähteestä? Eroaako saamelainen uutinen norjalaisesta uutisesta ja kerrotaanko se saameksi?

Edellä puhunut nuorimman polven informantti ottaa esimerkiksi työstämänsä turismiaiheen. Turismi tuo informantin mukaan rahaa Pohjois-Suomeen ja saamelaisalueelle, muttei elätä useimmiten syrjäkylissä asuvia saamelaisia.

Yritän aina löytää sen, että miten se vaikuttaa saamelaisiin. Tai miten se vaikuttaa ihmiseen, joka asuu vaikka Karigasniemessä, Angelissa tai Kutturassa. (inf6)

Globalisaatiosta huolimatta sähköisen median yhtenä strategiana on kansallinen tai alueellinen viitekehys, jolloin uutiskriteerit rakentuvat suhteessa maantieteelliseen läheisyyteen (Moring, I. 2000, 81-82). Joukkoviestintä kohdistaaakin Valtosen (2000, 73) mukaan ihmisten katseet yhtä aikaa samaan suuntaan. Media kertoo, mikä tänään on tärkeää ja mistä on syytä huolestua. Kaikki informanttini painottavatkin oman uutistuotannon merkitystä ensisijaisena uutisoinnin muotona:

Mitä saamelaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut, mikä meille saamelaisille on tärkeää, millaiset perinteet, millaiset elinkeinot. (inf4)

Yhteiskunnallisen relevanssinsa myötä esimerkiksi saamelaiselinkeinot päätyvät informanttieni mukaan helposti myös uutisagendalle. Nuorimman polven informantti pitää valintaa täysin luonnollisena, koska saamelaisessa yhteiskunnassa etenkin poronhoidolla ja kalastuksella elinkeinoina on keskeinen merkitys. Saamelaisen mediainstituution uutisten tärkeimpänä funktiona on toisen nuorimman polven informantin mukaan tehdä juttuja saamelaisille kiinnostavalla tavalla. Uutisten kiinnostavuus syntyy informantin mukaan siten, että saamelaisessa mediassa työskentelevät toimittajat ymmärtävät asioiden tärkeyden kuulijalleen, koska he itse kuuluvat samaan kansaan kuulijoidensa kanssa. Toisen nuorimman polven informantin sanoin:

Me kerromme uutisia saamelaisista ihmisistä ja me teemme juttuja saamelaisille. Jollain lailla sellainen saamelainen näkemys, en tiedä onnistummeko. (inf6)

Uutistyö perustuukin Pietikäisen (2000, 105) mukaan hyvin kaavamaisille ja standardoiduille käytännöille, mikä ei kuitenkaan poissulje vaihtelua yksittäisten toimittajien ja medioiden tavassa tehdä uutisia. Poikkeamaa aiheuttavat Pietikäisen mukaan esimerkiksi medioiden erilaiset kohdeyleisöt, erilaiset uutisraportoinnin tavoitteet ja yksittäiset toimittajat.

Myös esimerkiksi uutistoimistojen materiaali paketoidaan ja versioidaan Sámi Radiossa siten, että se vanhimman polven informantin mukaan parhaiten vastaisi saamelaisten tilannetta.

Esimerkiksi STT:n listalla on päivittäin 400-500 uutista, joista sinä valitset 3-4 uutista Sámi Radion uutislähetukseen ja teet niistä sellaiset versiot, jotka sopivat saamelaisille. Asioissa on niin monta puolta ja meidän täytyisi löytää se puoli, mikä parhaiten vastaa saamelaisten totuutta. (inf2)

Sellaisenaan painettaviin STT:n⁸ uutisiin ei sisälly levikkialueen näkökulmaa, ja siksi Hujasen (2000, 26) mukaan on vaikeaa kuvitella jonkun aiheen käsittelyn olevan esimerkiksi maakuntalehdistössä vain STT:n aineiston varassa. Sámi Radion uutistuotannosta muotoutuu Hættan (2004, 171) mukaan ajateltua ja tiedostettua toimittajien työskennellessä journalististen periaatteiden mukaan. Tulos on kuitenkin aivan toinen, jos uutistyössä luotetaan pelkästään uutistoimistojen materiaaliin.

Jos me otamme esimerkiksi Etelä-Norjan lehdistä jonkin aiheen, niin yritämme tuoda sen lähemmäksi meitä. Siirtää sen asian tänne. Ja täällä etsiä esimerkkejä, miten sama asia toimii saamelaisessa yhteiskunnassa. (inf4)

Maantieteellisen läheisyyden kriteeri täyttyy saamelaisten kannalta myös välitettäessä tietoa maailman toisella puolella tapahtuneista asioista saamen kielellä. Vaikkapa Irakista uutisoitu välikohtaus muuttuu saamelaisten kannalta keskimmäisen polven informantin mukaan läheisemmäksi heti, kun siitä uutisoidaan saameksi. Perinteisestä journalistisesta näkökulmasta katsottuna uutinen keskittyykin siihen, mitä ihmisten tarvitsee tai pitäisi tietää yhteisöstään, maastaan tai maailmasta (Berkowitz 1997, xi).

Se lähtee yksinkertaisesti siitä, että ihminen joka seuraa Sámi Radiota pysyy kaiken aikaa ajan tasalla. Hän tietää, mitä tapahtuu Suomessa.

⁸ Suomen tietotoimisto

Hän tietää, mitä tapahtuu maailmassa ja tietysti, mitä tapahtuu saamelaisalueella. (inf8)

Toisaalta uutisrutiineihin sosiaalistumisessa on kahden nuorimman polven informantin mukaan myös kyse toisenlaisesta sosiaalistumisesta: "...olla pienen ihmisen asialla suurta koneistoa vastaan" (inf6).

5.3 Median objektiivisuus

Yksi saamelaisen median perustamiseen johtaneista syistä on ollut valtamedian vähäinen kiinnostus saamelaisten poliittista ja kulttuurista kamppailua kohtaan sekä saamelaisten oman äänen marginalisoituminen heitä itseään koskeissa asioissa (vrt. Pietikäinen 2000, 275). Ennen kaikkea Sámi Radion perustamiseen on kuitenkin vaikuttanut saamelaisten halu kertoa itse itsestään omalla äänellään (Lehtola 1997b, 26). Syntyi saamelainen media, jota enemmistömediat informanttien mukaan puolestaan kritisoivat kyvyttömyydestä puolueettomaan journalismiin.

Aikaisemmin etenkin oli puhetta, että meillä näkyi niin selvästi myös meidän oma näkemys. Se on aivan totta, mutta kuuntele sinä ruotsalaista radiolähetystä, kuuntele ruotsalaista tv-lähetystä. Ei sinun tarvitse sitä montaa sekuntia tehdä, kun kuulet sen ruotsalaiseksi muutoinkin kuin kielestä. Miksi me emme saa tehdä samoin? (inf1)

Vanhimman polven informantit ovat kokeneet toimittajauransa aikana vähemmistömedioihin kohdistuvan kritiikin ikään kuin taktiikkana. Objektiivisuusvaatimukseen vedoten vähemmistömedioiden toimittajilta yritetään viedä oikeus oman näkökulman esille tuomiseen ja itsensä puolustamiseen, mikä kuitenkin aivan ilmiselvästi enemmistömedioiden toimittajilla on. Kolmas vanhimman polven informantti ottaa esimerkiksi norjalaisen median tavan kirjoittaa riidoista Norjan merikalastusalueella Islannin, Norjan ja Venäjän kansallisten intressien ollessa törmäyskurssilla:

Ja kun luet norjalaisia lehtiä koskien näitä asioita, niin ei siinä tarvitse mikään tutkija olla huomatakseen nopeasti, että ne ovat puolueellisia. (inf3)

Hujanen (2000, 40) kysyykin, millaisista ja keiden representaatioista journalistisissa teksteissä kulloinkin on kyse, kun alue ja alueellisuus jäsenyvät diskurssien ja representaatioiden kamppailuksi. Valtosen (2000, 74) mukaan mediamaisemaa voidaan pitää erilaisten kilpailevien yhteiskunnallisten ryhmien ja diskurssien taistelukenttänä; kukin ryhmä pyrkii tuottamaan omien intressiensä ja

ideologioidensa mukaisia diskursseja. Kaikkea joukkoviestintää tulisikin Rigginsin (1992, 2) mukaan analysoida etnisyyden näkökulmasta, koska joukkoviestinnällä on avainrooli etnisten identiteettien määrittelyn, suojelun tai heikentämisen prosesseissa.

Vanhimman polven toimittajat kysyvätkin yhteisrintamassa, miksi saamelaisen median tai saamelaisen toimittajan tulisi olla täydellisen objektiivinen suhteessa saamelaisasioihin. Eivät enemmistönkään mediat ole informanttien mukaan objektiivisia suhteessa valtaväestön asioihin. Etnisen median ongelma on verrattavissa esimerkiksi lehdistön politisoitumiseen, jossa Salokankaan (1998, 43) mukaan on kyse median vapaudesta sananvapauteen, olla julkisesti eri mieltä yhteiskunnan valtaapitävien kanssa.

Rigginsin (1992, 2) mukaan on luonnollista, että vähemmistömedia käsittelee kahta toisiinsa liittyvää, mutta myös toisistaan erillään olevaa etnisyyden ja vähemmistö-enemmistösuhteiden ulottuvuutta. Se tarkoittaa konfliktien välttämisen mahdottomuutta etnisten ryhmien kilpaillessa muiden ryhmien kanssa yhteiskunnallisista hyvistä: arvostuksesta, hyvinvoinnista ja oikeuksista maankäyttöön. Tällöin myös etninen media tulee määritellä osaksi suurempaa yhteiskunnalliseen muutokseen tähtäävää liikettä. (Rigginsin 1992, 11-12.)

Esimerkiksi metsänhakuut ja vesivoiman rakentaminen näyttäytyvät valtaväestön medioissa yleensä positiivisessa valossa yhteiskunnan edistyksellisyytenä ja työpaikkojen luojina. Saamelaisille elinkeinoille tällainen edistyksellisyys voi merkitä jopa kuoliniskua. Näin asiat näyttäytyvät saamelaisessa mediassa aivan toisenlaisessa valossa. (Lehtola 1997b, 23.) Objektiivisuudesta puhuttaessa ehkä tärkeämpiä saamelaisen median kannalta ovat kysymykset uutisten olennaisuuden ja totuudellisuuden määrittelemisestä. Kenelle mikäkin asia on olennaista ja mikä on kenenkin kannalta totuudellista. (Löytömäki 1998, 210.)

Saamelaisen median tulee vanhimman polven informanttien mukaan olla media, joka kasvattaa saamelaisia tietoisiksi omasta etnisestä taustastaan ja omista intresseistään. Toinen vanhimman polven toimittaja kritisoikin rauhaa puolustavia saamelaisnuoria, jotka eivät uskalla tuoda omaa näkemystään esiin. Ihminen voi informantin mukaan olla rauhan puolustaja, mutta selvästi myös pitää puoliaan ja vaatia itseään puoltavien faktojen esiin ottamista. Itsensä puolustamisesta ei informantin mukaan tarvitse kenenkään provosoitua.

Kahdelle vanhimman polven informantille saamelaisena toimittajana työskenteleminen tarkoittaa saamelaisen identiteetin ja saamelaisuuden puolustamista. Saamelaisella arvomaailmalla toinen vanhimman polven informanteista tarkoittaa saamelaisasioiden etusijalle panemista. Asioiden esille ottaminen tietynlaisesta

näkökulmasta on informantin mukaan jo sinänsä kannanotto saamelaisuuden puolesta. Vanhimman polven toimittajat tuovat selkein sanoin esille aikoinaan sisäistämänsä saamelaisen ideologian, josta ei tarvitse millään muotoa luopua.

Joukkoviestinnän tuottaminen merkitseeikin Kuneliuksen (1998, 171) mukaan jatkuvia arvovalintoja ja ihmisen käyttäytymisen arvottamista. Tällöin aiheen, näkökulman, haastateltavien ja faktojen valinnat eivät koskaan voi olla täysin arvoista riisuttuja, vaan ne heijastelevat toimittajan, toimituksen ja kyseisen median ajatusmaailmaa.

Kun saamelaistoimittajat tekevät ohjelmia oman arvomaailmansa ja vakaumuksensa mukaan, ne ilman muuta poikkeavat pääväestöön kuuluvan toimittajan näkökulmasta (Lehtola 1997b, 26). Altajoen patomielenosoitusten⁹ aikana NRK:n silloinen johtaja Elster sanoi Sámi Radiota koskevan samat puolueettomuuden ja tasapuolisuuden säännöt kuin NRK:ta muutoinkin. Elsterin mukaan oli selvää, että saamelaisten mielipiteitä painoitettiin Sámi Radiossa. Alattiota koskevassa asiassa Elster antoi Sámi Radion johtajan linjalle täyden tukensa, eikä hyväksynyt radiota vastaan esitettyjä puolueellisuuden väitteitä. (Hætta 2004, 226.)

Valinta siitä, mikä on tärkeää ja kertomisen arvoista, on merkittävä arvopohjainen valinta (Löytömäki 1998, 210). On luonnollista, että medialla on yhteneväiset arvot emoyhteiskuntansa kanssa (Kunelius 1998, 171), koska kertoessaan asioista yhteiskuntansa hyväksymien arvojen pohjalta media pitää yllä sen kiinteyttä vahvistamalla sen arvo- ja normipohjaa.

Vanhimman polven informanttien tavoin myös nuorimman polven informantti ottaa esille enemmistömedioiden journalistien esittämän näkemyksen Sámi Radion piiloagendasta, jonka mukaan saamelaispoliitikot työskentelisivät saamelaisessa mediassa ja määrittelisivät sen agenda:

Me olemme kuten muutkin mediainstituutiot, että me tietyllä tavalla olemme samassa veneessä niiden kanssa, joista teemme juttuja. Koska se vaikuttaa myös meihin ja siksi me ymmärrämme, miten ne asiat vaikuttavat siihen kansaan, joka kuuntelee lähetystä ja sen mukaan yritämme tehdä juttuja kuulijoillemme ja katsojillemme. (inf5)

⁹ Saamelaisten mielenosoitukset kulttuurinsa ja elämäntapansa puolustamiseksi Altan Stillassa liittyivät Norjan valtion vuonna 1968 aloittamiin Alta-Koutokeino -vesistön patoamissuunnitelmiin. Mielenosoitusten hajottaminen oli Norjan suurin poliisioperaatio, kun Altaan lähetettiin 600 poliisia purkamaan mielenosoittajien leirit. Vuonna 1987 uusi voimala vihittiin käyttöön. (Lehtola 1997a, 76–77.)

Mediatekstit pikemminkin luovat Faircloughin (2002, 136) mukaan todellisuudesta omia näkemyksiään, jotka pohjautuvat mediatekstien tuottajien yhteiskunnalliseen asemaan, etuihin ja päämääriin. Mediatekstejä analysoitaessa erityisen kiinnostavaa on osallisten identiteettien ja suhteiden konstruointi (Fairclough 2002, 57). Media ei I. Moringin (2000, 80) mukaan ole taloudellisesta ja poliittisesta rakenteesta erillinen ilmiö, vaan laajempi kulttuurinen ja poliittinen päiväjärjestys artikuloiuu sekin pitkälti joukkoviestinnän näyttämöllä. Näiden agendojen alkuperät ovat tosin kulttuurin muissa kerroksissa.

Edellä siteerattu nuorimman polven informantti toteaa yksiselitteisesti tietävänsä, mitkä asiat ovat juuri hänen kansastaan mielenkiintoisia. Kun toimittaja kuuluu samaan kansaan kuin vastaanottajat, ymmärtää hän myös heidän kiinnostuksensa kohteet:

Ne ihmiset, jotka työskentelevät tässä instituutiossa, he ymmärtävät, millaiset asiat ovat tärkeitä tälle kansalle, joka kuuntelee lähetystä, koska he itse kuuluvat samaan kansaan. (inf5)

Ohjelmien sisältöjä merkityksellisempiä lienee median tuottamat ihmisten välisten suhteiden representaatiot, joilla yksilöiden ja ryhmien identiteettejä rakennetaan (Fairclough 2002, 167). Journalismi toimii Löytömäen (1998, 211) mukaan yhteiskunnallisia kysymyksiä kehystävänä ja metaforisoivana järjestelmänä. Ja journalistit luovat tapahtumille merkityksiä kielen käytön avulla (Pietilä 1998, 11).

Informanttini toteavat yksiselitteisesti työnsä objektiivisuuden mahdottomaksi, koska asioita käsitellään aina jostakin näkökulmasta, johon vaikuttavat yksilön tausta, kokemukset, arvomaailma ja kasvuyhteisö. Jos saamelais toimittajat ryhtyvät liian voimallisesti ajamaan nationalistista henkeä, kysyy vanhimman polven informantti:

Onko se oikein? (inf3)

Informantti pitää objektiivisuuden kysymystä kaksiteräisenä miekkana, koska siinä on kyse myös asiayhteydestä. Saamelaisessa mediassa työskentelevillä tulisi informantin mukaan olla päämääränä saamelaisen yhteiskunnan selviytyminen tulevaisuudessa. Hän kysyy, onko oman yhteiskunnan kehittäminen kohti parempaa tulevaisuutta puolueellisuutta.

Toimittajien on informantin mukaan herkeämättä seurattava yhteiskunnallista liikehdintää ja reagoitava sen negatiivisiin kehityskulkuihin. Informantti ottaa esimerkiksi saamelaisten kannalta kilpailevat maankäyttömuodot, joihin saame-

laisen median on puuttuttava. Toimittajien on informantin mukaan kuitenkin varottava asianajournalismin sudenkuoppia.

Kaksi nuorimman polven informanttia pohtivat saamelaista taustaansa, kuuluvuuttaan saamelaiseen yhteiskuntaan ja niiden vaikutusta toimitukselliseen työhön. Informantit kyseenalaistavat jatkuvan saamelaisen näkökulman oikeutuksen työssään. Toinen informanteista toteaa, että lähettäessä tekemään uutisjuttua ollaan valmiiksi suutuksissa asian vuoksi vain siksi, että ollaan saamelaisia:

Siinä me varmaan olemme vähän taitamattomia. Sitä me emme varmaan hallitse niin hyvin. (inf4)

Toinen nuorimman polven informanteista viittaa saamelaiseen taustaansa ja sanoo sen vaikuttavan suuresti työssään valitsemiinsa näkökulmiin.

Sehän kyllä (saamelainen tausta) toisaalta määrittelee koko työtäni, aiheiden valintaa, että miten katson asioita kun niitä käsittelen, minkälaisia puolia asioista otan esille. (inf6)

Uutisreportaasia tehdessään toimittajat Berkowitzin (1997, xi) mukaan alitajuisesti ammentavat yhteiskunnallisista arvoista, jotka määrittelevät juttuun sisällytettävät toimijat ja instituutiot sekä sosiaaliset opetukset.

Edellä siteerattu informantti sanoo poronhoitajataustansa vaikuttavan suuresti valitsemaansa näkökulmaan. Lähes aina käsitellään jotain suurta poronhoitoa häiritsevää tai vaikeuttavaa asiaa. Toisaalta informantti myöntää yrittäneensä käsitellä myös poronhoidon vaikutuksia muita elinkeinoja harjoittavien ihmisten elämään. Näin näkökulma ei aina olisi hakkuiden, turismin ja tienrakennuksen poronhoitoa häiritsevät vaikutukset. Hänen mukaansa tulisi selvittää myös poronhoidon kielteisiä vaikutuksia muihin elinkeinoihin. Pääasiallisesti asioita kuitenkin käsitellään informantin mukaan poronhoidon näkökulmasta.

Saamelaisessa mediassa työskentelevillä suhde objektiivisuuteen on informanttien haastattelujen perusteella vähintäänkin kaksijakoinen: objektiivisuuden ymmärtäminen tilanteissa, joissa kerrotaan vähemmistöyhteiskunnan ja enemmistöyhteiskunnan välisistä suhteista, sekä ymmärrys objektiivisuudesta käsiteltäessä saamelaisen yhteiskunnan sisäisiä asioita, ristiriitoja ja konflikteja.

Oman yhteiskunnan puolustamisessa ei informanttien mukaan ole mitään väärää. Sen sijaan saamelaisen yhteiskunnan sisäisiin ristiriitoihin kantaa ottaminen on vanhimman polven informantin mukaan puolueellista journalismia. Sisäisissä

riidoissa tulisi asiasta rakentaa informantin mukaan kokonaiskuva ottamatta kantaa itse asiaan:

Eivät saamelaiset ole yksimielisiä asioissa. Täytyy saada aikaan keskustelua, saada kuvattua se, mistä on kyse. (inf3)

Nuorimman polven informantti puhuu saamelaispolitiikasta, yhteisön sisäisistä kysymyksistä, sukulaisuudesta ja niiden suhteesta objektiivisuuteen:

Jos kysyn kukista, sanotaanko vaikka serkultani, niin ehkä se hyväksyttäisiin täällä Sámi Radiossa, että se on minun serkku. Mutta jos kysyn häneltä jostain poliittisesta kysymyksestä, mikä vaikuttaa yhteiskuntaan, niin se ei käy päinsä. (inf4)

Toinen nuorimman polven informantti taas katsoo lähteiden valintaa ideologisen vallankäytön näkökulmasta, jolloin toimittaja ehkä tuo esiin omaa henkilökohtaista näkemystään lähteensä suulla. Informantti kritisoi mediansa lähteiden käyttöä. Jokaisella toimittajalla on oma vakituinen lähteensä niin kutsuttu kaikkien asioiden asiantuntija, jolle luovutetaan myös osa journalistisesta vallasta, valta tuoda oma mielipiteensä julki yleisenä totuutena.

5.4 Sámi Radio vahtikoirana

Saamelaisen mediainstituution tekemä uutinen kertoo informanttien mukaan maailmasta saamelaisen näkökulmasta. Uutisaiheiksi valikoituvat ne asiat ja tapahtumat, jotka vaikuttavat eniten saamelaisiin. Saamelaisen median tärkeimpänä funktiona on tehdä juttuja asioista saamelaisia kiinnostavalla tavalla. Kiinnostavuus syntyy siten, että saamelaistoimittajat itse kertovat asioista saamelaisille kuulijoille.

Kaikki informanttini painottavat oman uutistuotannon merkitystä, koska se valottaa parhaiten saamelaisille olennaisia aiheita: oman yhteiskunnan tapahtumia, perinteitä ja elinkeinoja. Myös uutistoimistojen ja valtamedioiden materiaaliin haetaan saamelaista näkökulmaa, ja niitä muokataan saamelaisille sopivaksi tuomalla esimerkkejä omasta yhteiskunnasta. Uutisoinnillaan saamelainen media herättää yhteiskunnallista keskustelua ja valvoo sekä ympäröiviä yhteisöjä että omaa yhteisöään. Se nostaa agendalle ja uutisoi enemmistöyhteiskunnan instituutioissa, esimerkiksi eduskunnassa, tehtyjen päätösten vaikutuksia saamelaisiin.

NRK kulkee toimittajiensa mukaan yhä hanakammin yhteiskunnallisten tabujen rikkomisen suuntaan. YLE:n informanteistani puolestaan osa tuntee toimivansa yhteiskunnassa, joka ei kestä itseensä kohdistuvaa kriittistä keskustelua. Tosin

YLE:n informanttini toteavat ainoan tien olevan kuulijoidensa harjaannuttamisen kriittiseen keskusteluun. Jos pluralismia ei NRK:n informanttieni mukaan yhteiskunnassa hyväksytä, johtaa se näivettymiseen ja yhteiskunnallisen kehityksen pysähtymiseen.

Saamelainen media on syntynyt tarpeesta saattaa saamelaisten näkökulmia julkiseen keskusteluun. Se puolestaan on aktualisoinut kysymyksen Sámi Radion uutisoinnin objektiivisuudesta. Valtamedioiden toimittajat väittävät informanttieni mukaan saamelaistoimitusten uutisointia subjektiiviseksi, koska he nostavat agendalle saamelaisaiheita. Saamelaistoimittajat puolestaan sanovat valtamedioita subjektiivisiksi. Ne vain eivät informanttieni mukaan itse huomaa toimivansa subjektiivisesti.

Informanttieni mukaan on vain luonnollista, että saamelainen media puolustaa saamelaisten etuja tuomalla esiin saamelaisten ongelmia. Siten se myös kasvattaa ihmisiä tietoisiksi omista intresseistään ja oikeuksistaan. Saamelaistoimittajat ovat samassa veneessä kuulijoidensa kanssa, koska asiat koskettavat samalla tavalla toimittajia itseään kuin lähetysten vastaanottajia. Tosin osa informanteista varoittaa sortumasta liialliseen nationalistisen hengen lietsomiseen ja muistuttaa tasapuolisen uutisoinnin periaatteesta. Vaikka saamelainen tausta usein määrittelee uutisoinnin näkökulman, olisi oikein ja tasapuolista uutisoida myös vastapuolen näkökulmasta.

Haastatteluaineistossani on selvästi nähtävissä kahdenlaista näkemystä objektiivisuudesta. Enemmistöyhteiskuntaan on oikein ja perusteltua suhtautua varauksella puolustaen omia intressejään. Niin toimivat informanttieni mukaan myös enemmistömediat puolustaessaan kansallisia intressejään. Oman yhteiskunnan sisäisissä ristiriidoissa sen sijaan täytyy toimia kieli keskellä suuta; olla ottamatta kantaa suuntaan tai toiseen. Lähteet tulisi myös valita kriittisesti, ettei huomaamattaan toimisi subjektiivisesti ja puolustaisi jotain tiettyä näkemystä.

6 Sámi radio yhteisöllisyyden vahvistajana

Kun alkuperäiskansat ovat kasvaneet ulos suullisen viestinnän pienyhteisöistä, laajemman tiedonvälityksen kanavat ovat tulleet tarpeellisiksi (Lehtola 1997b, 8). Pienempien kollektiivisten yksikköjen rinnalle on vähitellen kehittynyt suuremman kollektiivisen yksikön identiteetti, ymmärrys yhteisestä kansallisesta identiteetistä ja juurista, kansakunnan identiteetistä. Nuorimman polven informantti näkee selvän yhteyden nyky-yhteiskunnan instituutioiden ja kollektiivisen identiteetin rakentumisen välillä:

Yhteiskunnassa sinun täytyy kuulua johonkin ryhmään. Ja mitä enemmän yhteiskunnassa on instituutioita sinun kansaasi varten, sitä enemmän myös sinä tunnet yhteenkuuluvuutta. Ja jos sinulla on vahva yhteenkuuluvuuden tunne omaan ryhmääsi, sitä vahvempi myös identiteettisi on. (inf4)

Kunelius (1998, 169) sanoo joukkoviestinten toistavan versioita myytistä, joka kertoo meille keitä me olemme ja keitä me emme ole. Media kertoo Valtosen (2000, 73) mukaan yhteisöllisyyden sisällöksi hyväksyttäviä tarinoita, joiden avulla yhteiskunnat muistavat itsensä, uskovat itseensä ja sitoutuvat niiden edustamiin arvoihin. Yhteiskunta instituutioineen ohjailee ja hallitsee yksilöiden ja ryhmien arvoja, ymmärrystä ja odotuksia, mutta se antaa myös yksilöille mahdollisuuden toteuttaa tärkeinä pitämiään arvoja (Høgmo 1994, 9-10). Vanhimman polven informantti kuvailee saamelaisen median merkitystä saamen kansalle seuraavasti:

Se on juuri niin kuin muutkin mediat. Tietenkin se (Sámi Radio) on erityisen tärkeä kansalle, joka haluaa säilyttää itsenäisyytensä, elämäntapansa, kulttuurinsa ja kieltensä erityisesti. (inf1)

Pienet saamelaispiirit ovat informanttien mukaan vähitellen laajentuneet suuremmaksi yhteisöksi. Sámi Radion lähetysten ansiosta saamelaiset ovat esimerkiksi alkaneet tiedostaa kuuluvansa samaan kansaan; olevansa yksi yhteiskunta, Härjedalenista Kuolan niemimaalle, kuten edellä puhunut vanhimman polven informantti asian ilmaisee. Tosin toinen vanhimman polven informantti epäilee saamelaisten laajemman kansallisen identiteetin vahvuutta. Saamelainen media palveli hänen mukaansa saamelaispolitiikan tarpeita kansan heräämisen ja nousun aikaan. Kansallisen identiteetin sijaan informantti kuitenkin puhuisi ihmisten ja sukujen identiteeteistä. Saamelaiset pitävät nimittäin edelleen lujasti

kiinni murteestaan ja sukunsa kielestä. Paikallisten identiteettien rinnalle on informantin mukaan kuitenkin vähitellen kehittynyt laajempi saamelainen identiteetti, ymmärrys yhteisestä, valtionraajat ylittävästä kielestä ja kulttuurista.

Saamelainen media vahvistaa ja heijastaa informantin mukaan yhteistä saamelaispolitiikkaa uutisoidessaan saamelaisista neljässä valtiossa. Globalisoituvassa maailmassa myös tietämys kuulumisesta alkuperäiskansojen maailmanyhteisöön on median välityksellä herännyt ja vahvistunut. Lehtolan (1999, 22) sanoin etnisen identiteetin syntyminen on ollut mahdollista vasta saamelaiskulttuurin siirryttyä perheiden ja kylien muodostamista paikallisuuksista kohti yleissaamelaisuutta, kylä- ja ryhmäidentiteetistä etnisen ja kansallisen yhteisyyden ymmärtämiseen. Kolmannen vanhimman polven informantin mukaan etenkin televisiovoimakkaana visuaalisena mediana herättää uteliaisuutta paitsi muita saamenpukujen käyttäjiä kohtaan myös heidän elinkeinoihinsa, tapoihinsa ja ongelmanratkaisumalleihinsa.

Identiteetti on aina kuuluvuutta johonkin ryhmään, joukkoon, kansaan. Se on tietoisuutta kuuluvuudesta johonkin, jonka mukaan myös oma identiteetti määritellään, sanovat kaksi informanttia. Näistä nuorimman polven informantin mukaan identiteetillä, yhteenkuuluvuudentunteella ja medialla on myös selvä kytkös toisiinsa. Mitä enemmän yhteiskunnassa on instituutioita tiettyä kansaa varten, sitä enemmän nuo instituutiot vahvistavat yksilöiden kuuluvuutta kansaansa. Yhteisöllisyyden vahvistuessa myös yksilöiden identiteetit vahvistuvat. Monien saamenkielisten instituutioiden yhteisvaikutus kielen ja kulttuurin kehittämiseen kumuloituu, ja ne tukevat toisiaan jo pelkällä olemassaolollaan.

Medioiden olemassaololla mitataan myös kansan uskottavuutta kansana. Ne ovat kuin kutsukortti muiden kansojen yhteisöön, ja kansa voi kutsua itseään todella oikeaksi kansaksi vasta, kun sillä on omia medioita:

Se nostaa meidän identiteettiämme, kun meillä on oma radio. Jollakin tavalla nostaa kansan identiteettiä muiden ihmisten silmissä. Mutta myös se, että me itse pääsemme kertomaan muille, että meillä myös on tällainen instituutio. (inf4)

Mediat eivät toimi puhtaasti vain tiedonvälitystehtävässään, vaan yksi niiden tärkeimmistä piilevistä tehtävistä on integroida yksilöitä yhteisönä. Mediat kertovat, keitä me olemme, missä on meidän paikkamme ja mikä on meidän suhteemme muihin (Moring, I. 2000, 81). Tapper (2000, 228) sanookin, että media vahvistaa historiallista kollektiivista muistiamme paikallisesti ja alueellisesti.

On luonnollista, että jokaisella kansalla on omat mediansa, joissa toimittajat kertovat uutisia omasta kansastaan, omalle kansalleen, omalla kielellään, sanovat kaksi uutispäällikön asemassa työskentelevää informanttia. Nuorempi informanteista perustelee itsenäistä Sámi Radiota seuraavasti:

Ne ihmiset, jotka työskentelevät tässä instituutiossa, he ymmärtävät millaiset asiat ovat tärkeitä sille kansalle, joka lähetystä kuuntelee, koska he itse kuuluvat samaan kansaan. (inf5)

Sámi Radio vahvistaa nuorimman polven informantin mukaan saamelaista yhteisöllisyyttä tekemällä lähetyksissään näkyväksi sen, etteivät saamelaiset Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä ole venäläisiä, suomalaisia, ruotsalaisia tai norjalaisia vaan saamelaisia, joilla kansana on paljon yhteistä. Media kertoo meistä tehden samalla eroa heihin. Me olemme Tapperin (2000, 229) mukaan mediassa kollektiivisen identiteetin keskiössä ja muut, he, vierailevat luonamme tai ovat selkeästi osoitettavissa muiksi, esimerkiksi kielensä tai etnisyytensä perusteella.

Edellä siteeratun informantin mukaan Norjan puolen saamelaiset kuulevat radiosta luonnollisella tavalla Suomen puolen ajankohtaisista asioista ja tapahtumista, jotka eivät koske suomalaisia vaan saamelaisia. Sámi Radio tekee agendallaan tiettäväksi sen, että kysymys on kahta puolta rajaa asuvasta yhdestä ja samasta kansasta. Rajan toisella puolella asuvat ihmiset ovat samanlaisia kuin me täällä rajan toisella puolella. Informantti ottaa esimerkiksi Venäjän puolen saamelaiset. Ehkä ei olisi niin luonnollista ajatella Venäjän saamelaisten olevan saamelaisia, jos Luujärven saamelaisten asioista ei kerrotaisi saamelaisissa medioissa. Keskimmäisen polven informantin sanoin:

Että mehän olemme yksi yhteiskunta, kun kuulet omaa äidinkieltäsi radiossa (inf8)

Toisaalta Sámi Radio rakentaa myös eroja saamelaisten välille kertoessaan Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaisista huomauttaa toinen nuoren polven informantti:

Me tuomme tietoja toisista maista. Se on yksi kyllä, mikä vahvistaa, mutta toisaalta me rakennamme myös eroja. Siten, että me kerromme tapahtumista esim. Pohjois-Suomessa ja sillä tavalla myös teemme eroja. (inf6)

Sámi Radiosta on vanhimman polven informantin mukaan muodostunut todellinen vaihtoehto saamelaisille, koska Sámi Radion lähetysaika on esimerkiksi Suomen

saamelaisalueella kasvanut huimaa vauhtia viimeisen 20 vuoden aikana. Vuosina 1985 ja 1986 Sámi Radio lähetti ohjelmaa noin 150 tuntia vuodessa, ja toimintavuoteen 1990-1991 mennessä lähetysmäärä oli jo nelinkertaistunut 570 tuntiin vuodessa (Lehtola 1997b, 102). Nykyisin lähetysvolyymi on kasvanut 1990-luvun alun 1820 vuosituntimäärästä 2080 tuntiin vuodessa.

On aivan eri asia, että meidän kansa kuuntelee Sámi Radiota koko päivän, kun että se kuuntelee paljon muita medioita. Se vahvistaa saamelaisuutta aivan samalla tavalla kuin, jos ne (saamelaiset) puhuvat saamen kieltä keskenään kaiken aikaa. Samalla tavalla sen (Sámi Radion) kuunteleminen vahvistaa saamelaisuutta. (inf1)

Medioiden vaikutusta aliarvioidaan huomattavasti, jos otetaan lukuun vain ne tapaukset, jolloin kiinnitämme niihin kaiken huomiomme. On nimittäin monia tilanteita, jolloin mediaa seurataan toissijaisena toimintana: radio tai televisio saattaa olla päällä samaan aikaan, kun tehdään jotakin muuta. On jopa olemassa tertiäärisiä mediankäyttötapoja: Astioita tiskattaessa saatetaan samanaikaisesti kuunnella puolella korvalla viereisessä huoneessa olevaa radiota tai televisiota ja samalla käydä keskustelua. Näiden erilaisten mediankäyttötapojen todellinen merkitys piilee siinä, että ne liittyvät säännöllisesti toisiinsa eivätkä vain muihin toimintoihin. (Masterman 1989, 3.)

Vaikka Lehtola (1997b, 91) sanookin saamelaisten viestintävälineiden historian olevan kuvausta siitä, miten ne ovat heijastaneet ja luoneet saamelaista identiteettiä, eivät informanttini itse tunnista itseään identiteetin luojiksi. Toinen keskimmäisen polven informanteista ymmärtää identiteetin luomisen prosessiksi, jossa kadotettu luodaan uudestaan. Informantit näkevät roolinsa saamelaisen yhteiskunnan heijastajina. Identiteetin luominen yhdistetään radion alkuaikoihin ja saamelaisliikkeen syntyaikoihin, josta keskimmäisen polven informantti puhuu seuraavasti:

Se aika on ohi. Se on jo tehnyt sen. Se on luonut identiteetin ja heijastanut sitä. (inf7)

Modernissa yhteiskunnassa median tehtävä on vanhimman polven informantin mukaan paremminkin toimia peilinä:

Meidän täytyy tietyllä tavalla olla saamelaisen yhteiskunnan peilejä. Mitä paremmin me sitä peilaamme, sitä paremmin olemme työssämme onnistuneet. (inf1)

Nuorimman polven informantin mukaan Sámi Radion identiteettityön tulisi olla yhteiskunnallisen keskustelun aikaansaamista radion keinoin. Näin radio kykenisi uudistamaan saamelaista yhteiskuntaa. Informantin mielestä YLE Sámi Radio oli ennen ja on vieläkin vain hauskoja teemoja käsittelevä media. Informantin mukaan Sámi Radiosta pitäisi kuulla myös ikävistä uutisista ja ristiriidoista, koska nekin kuuluvat meidän yhteiskuntaamme.

Että meidän täytyisi muuttaa omaa rooliamme. Nimittäisin sitä (Sámi Radiota) nyt sellaiseksi, mikä kertoo vain mukavista asioista. Ei aina niin mukavistakaan asioista, mutta kuitenkin olemme vähän pehmoilijoita. Uskaltaa ottaa niitä ikäviä puolia esiin ja käsitellä niitä. (inf6)

Median tulisikin vanhimman polven informantin mukaan olla saamelaista yhteiskuntaa parempaan tulevaisuuteen rakentava väline.

6.1 Televisioutiset yhteisöllisyyden vahvistajana

Saamenkieliset televisioutiset ovat nostaneet entisestään saamelaisten tietoisuutta yhteisestä rajat ylittävästä yhteisöllisyydestään, koska televisiosta voi nähdä eri puolilla Sápmia¹⁰ asuvia saamelaisia, heidän elintapojaan ja pukujaan.

Hietala (1996, 69-70) vertaakin televisiota aikakoneeseen, joka vie meidät paikan päälle näkemään ja ikään kuin omakohtaisesti kokemaan uutistapahtumia, tietysti turvallisesti aikakoneen ikkunan takaa.

Kuvallisen välineen ilmaisu on voimallista, koska se muotoilee merkityksiä yhdellä vilkaisulla salamannopeasti ja usein myös alitajuisesti (Löytömäki 1998, 217). Vanhimman polven informantti sanoo etenkin TV:n ja elokuvan keinoja tärkeiksi kerrottaessa enemmistöväestölle saamelaisasioista ja saamelaisesta ajatusmaailmasta. Toinen vanhimman polven informantti lisää, että myös saamelaiset itse tulevat TV:n kautta tietoisiksi muista saamelaisryhmistä.

Radiosta voi kuulla ja TV:stä nähdä sekä tuttuja että tuntemattomia saamelaisia, mikä luo yhteenkuuluvuudentunnetta muiden samaan kansaan kuuluvien kanssa. Erityisryhmien mediat muokkaavat Kuneliuksen (1998, 168, 170) mukaan omanlaisiaan me-yhteisöjä ja mahdollistavat myös sellaisia identiteettejä ja yhteisöllisyyksiä, joita muu ympäristö ei muuten hyväksyisi. Agenda setting -valta kiinteyttää yhteiskuntaa, mutta ilman yhteisiä puheenaiheita yhteiskunta voi

¹⁰ Sápmi eli Saamenmaa ulottuu Ruotsin ja Norjan keskiosista aina Jäämerelle ja Kuolanniemimaalle asti. Suomen saamelaisalue ulottuu maan pohjoisimmilta alueilta Sodankylän pohjoisosaan kattaen Lapin paliskunnan alueen.

Kuneliuksen mukaan jopa hajota. Joukkoviestimet merkityksellistävät Faircloughin (2002, 10) mukaan asioita ja vaikuttavat sosiaalisiin identiteetteihin juuri sen kautta, miten ne esittävät asiat.

Keskimmäisen polven informantti vertaa omaa lapsuuttaan ja omaa tietämystään erilaisista saamelaisista nykyajan lapsiin ja nuoriin ja heidän tietämykseensä:

Mutta nythän ne tietävät, että saamelaisia on Norjassa, Ruotsissa, Suomessa ja Venäjällä. Niillä on laajempi kuva saamelaisesta yhteiskunnasta. Ja ne tietävät, että on monenlaisia kieliä, monenlaisia murteita, monenlaisia saamenpukuja. Ja siinä se TV on tietysti yksi sellainen, joka tuo... (inf7)

TV on media, jonka luonteeseen kuuluu myös asioiden henkilöityminen. TV rakastaa tähtien tekoa ja esittää asiansa mieluusti jonkun tunnetun henkilön suulla. (Hietala 1996, 71.) Henkilöityminen luo mahdollisuuden kollektiivisen identiteetin rakentamiselle antaessaan sijaa näkemyksiään levittäville mielipidejohtajille.

No varmasti opettaa kansalle. Kun saamelaisessa mediassa varmasti näkyy ja kuuluu sellaisia henkilöitä, jotka sopivat esikuviksi. Että oppii ajattelemaan samalla tavalla kuin esikuva, joka kuuluu ja näkyy mediassa. (inf5)

Mediatekstit tarjoavat Valtosen (2000, 55) mukaan erilaisia kansalaisuuksia ja ”meitä” rakentavia todellisuusstrategioita tai diskursseja, joita yksilöt voivat käyttää rakentaessaan omaa identiteettiään ja kuuluvuuttaan kansaansa. Näin media tuottaa tai ainakin hallinnoi yhteisöjen identiteettipolitiikkaa, sen representaatioita ja esityksiä julkisuudessa (Moring, I. 2000, 80-81).

6.2 Sámi Radio kieliryhmien lähentäjänä

Puhuttaessa saamelaisten kollektiivisesta identiteetistä nousee kieli jälleen keskeiseksi tekijäksi informanttien puheessa. Ennen modernia aikaa saamelaiskylät elivät suhteellisen eristäytynyttä elämää ja kontaktit muihin kansoihin ja muihin saamelaisiin olivat vähäisiä. Sámi Radion alkuaikoina ei ollut epätavallista saamelaisen sanovan toisen saamelaisen kieltä sellaiseksi, mitä ei voinut ymmärtää. Kritisoijan mielestä puhuttu kieli ei välttämättä ollut saamen kieltä ollenkaan, jos puhuttu murre ei ollut sama kuin kritisoijalla. Kielen suhteen saamelaiset ovat pitkään olleet nurkkapatriotteja, jotka ovat pitäneet oman kylänsä tai oman seutunsa saamen kieltä ainoana ja oikeana kielenä.

Vanhimman polven informantti muistelee Norjan saamelaiden ensireaktioita heidän kuunnellessaan Ruotsin puolen saamelaisalueella tuotettuja ensimmäisiä saamenkielisiä lähetyksiä:

Muistan kun Majlis Skaltje aloitti Miehtá Sámi -radio-ohjelman (Ruotsissa). Tämän seudun ihmiset olivat tottuneet kuulemaan vain tämän seudun olosuhteista ja Norjan puolen Sámi Radiossa sanoivat, etteivät he ymmärrä siitä mitään. Mutta loppujen lopuksi kun lähetykset pyörivät vuodesta toiseen, niin he tulivat hyvin uteliaiksi, siellä on niin. Ja uskon etenkin nyt TV, sinä näet jo kuvia, jaa, siellä on tuollaisia saamelaisia. Sehän kyllä vahvistaa sitä, että jos eivät pääse keskustelemaan toistensa kanssa, niin aivankin tapaavat toisiansa TV:n kautta. (inf3)

Puolet informanteista pitivätkin itseään ja oman kansansa jäseniä suhteellisen suvaitsemattomina sisäryhmän toisia kohtaan. Nämä toiset edustavat vierautta murteen tai erilaisen pukeutumisperinteen takia. Vanhimman ja keskimmäisen polven informantit viittaavat omaan lapsuuteensa ja nuoruuteensa saamelaiskylien eläessä omaa elämäänsä tietämättä muusta maailmasta juuri mitään. Elämänpiiri ulottui korkeintaan parinsadan kilometrin päähän omasta kotipaikasta. Sisäryhmän toisille keksittiin haukkumanimiä tai vähintään alentavia lempinimiä, jotka edelleenkin ovat käytössä.

Informantit sanovatkin Sámi Radion huomattavasti tasoittaneen saamelaiden ennakkoluuloja toisiaan kohtaan. Sámi Radion avulla saamelaiset ovat oppineet kuulemaan, ymmärtämään ja hyväksymään oman kansansa sisällä olevia kielellisiä ja murteellisia eroavaisuuksia. Keskimmäisen polven informantti huomauttaa, ettei kaikilla saamelaisilla ole mahdollisuutta matkustelemalla oppia tuntemaan saamen eri murteita. Siksi Sámi Radion merkitys on suuri. Nuorimman polven informantti puolestaan vertaa vanhoja ja nuoria saamelaisia ja toteaa, että on mukava kuulla nuoren polven saamelaiden kommentteja erilaisista saamelaisista. He tietävät heti, minkä alueen murteesta on kyse ja suhtautuvat muiden murteiden puhujiin ennakkoluulottomasti. Sámi Radion levittämä tieto ja tuntemus muista saamelaisista ovat lisänneet suvaitsevaisuutta saamelaiden keskuudessa.

6.3 Saamelaisradio me-tietoisuuden vahvistajana

Ennen modernia aikaa saamelaiskyllissä elettiin varsin eristäytynyttä elämää. Teitä ei ollut, ja paikasta toiseen kuljettiin porolla, sonnilla tai hevosella. Radioaalot muuttivat kaiken, ja saamelaiset alkoivat kuulla uutisia toisella laidalla Sápmia asuvista saamelaisista. TV-uutiset ottivat askeleen vielä edemmäksi. Ne toivat erilaisia saamelaisia suoraan olohuoneisiimme.

Sámi Radion myötä saamelaiset alkoivat tiedostaa kuuluvansa suurempaan kokonaisuuteen, Saamen kansaan. Alkutaival oli informanttien mukaan kivinen, koska alussa kuulijat suhtautuivat nuivasti radiosta kuulemiensa erilaisten saamen murteiden puhujiin. Nykyään kaikki on toisin ja saamelaisnuoret erottavat vaivatta muiden murteiden puhujat ja osaavat paikantaa heidän asuinalueensa.

Saamelainen media on ensiarvoinen kansalle, joka haluaa säilyttää kielensä, kulttuurinsa ja elintapansa toteaa vanhimman polven informantti. Identiteetti on informanttien mukaan aina kuuluvuutta johonkin ryhmään ja nyky-yhteiskunnassa omakielisten instituutioiden olemassaolo on keskeistä. Mitä enemmän yhteiskunnassa on kansan olemassa oloa tukevia instituutioita, sitä lujemmaksi yhteenkuuluvuudentunne siihen muodostuu. Omat mediat ovat kuin merkki kuulumisesta kansojen yhteisöön, ja jokaisella kansalla tulee olla omat mediansa, joissa toimittajat tekevät juttuja oman kansansa edustajille.

Sámi Radio tekee agendallaan tietäväksi sen, että saamelaiset sekä pohjoismaissa että Venäjän puolella kuuluvat samaan kansaan ja eroavat siten ympäröivistä yhteiskunnista. Näin Sámi Radio lujittaa saamelaisten yhteenkuuluvuutta.

7 Omakielisyys median vahvuutena

Kieli on yksi merkittävimmistä Sámi Radion määrittäjistä. Se on mahdollistanut Sámi Radion syntymisen ja olemassaolon. Ilman saamen kieltä Sámi Radiota ei ehkä olisi olemassakaan, kuten nuorimman polven informantti asian ilmaisee. Ilman omaa kieltä informantin mukaan olisi huomattavasti vaikeampi osoittaa saamelaisten mediainstituutioiden tarve.

Kieli lokeroi saamelaismediat omaan kategoriaansa ja erottaa ne muista samalla alueella toimivista enemmistökielisisistä medioista. Yhteinen kieli yhdistää Sámi Radion kuulijakuntaa yli valtionrajojen ja rajaa samalla Sámi Radion kuuluvuusalueita. Kuuluvuusalue ei tosin nykyään ole yhteneväinen saamelaisalueen kanssa, koska osa saamelaisista asuu Sápmin ulkopuolella esimerkiksi suurissa kaupungeissa.

Omakielisellä medialla voidaan Rigginsin (1992, 3) mukaan taata se, ettei kulttuurista traditiota kutisteta folkloren tasolle ja että kieltä on mahdollista kehittää modernien yhteiskuntien vaatimusten mukaisesti. Yhteinen kieleemme muokkautuu Luostarisen (2002, 27) mukaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sisältäen ajalle ja ryhmälle tyypillisiä kulttuurisia ja poliittisia tapoja käsitteellistä ja tulkita maailmaa. Nuorimman polven informantin sanoin:

Sinä et voi saamelaiseen kulttuuriin kuuluvasta käsityöstä kertoa niin hyvin norjaksi kuin saameksi. (inf4)

Skutnabb-Kangas (1988, 13) sanoo kieltä ihmisten väliseksi yhdyssiteeksi. Kieli on läsnä tässä ja nyt, mutta se toimii myös välittäjänä menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Kieli jäsentää arkipäivämme kokemuksia ja antaa meille tietoa ennen meitä eläneistä. Kielen avulla voimme saada tietoa menneiden sukupolvien elämäntavoista ja siirtää omaa elämäntapaamme seuraaville sukupolville.

Kieli on sosiaalisesti ja historiallisesti vaihtelevaa toimintaa (Fairclough 2002, 75), ja kielen käsittejärjestelmä mahdollistaa yhteiskunnallista elämääme koskevan ymmärryksen tallentamisen sekä tunteiden ja käsitysten välittämisen (Høgmo 1994, 11). Kieli ilmentää Tapperin (2000, 5-6) mukaan kansakunnan identiteetin pysyvyyttä ja jatkuvuutta ja on pohja sekä ilmaisulle että kulttuurille. Kielen avulla merkitykselliset toiset sosiaalistavat meidät kulttuurimme jäseniksi. Kieli mahdollistaa kommunikaation, jonka avulla me jatkuvasti prosessoimme identiteettejämme.

7.1 Mediakieli yhteiskunnallisen muutoksen heijastajana

Saamenkielisten medioiden yhteiskunnallinen merkittävyys piilee Lehtolan (1997b, 91) mukaan siinä, että ne ovat paitsi kehittäneet saamen kieltä myös tuoneet sitä esille, kuuluviin, näkyviin ja muidenkin ihmisten tietoisuuteen. Kieli on hyväksytty jokapäiväiseksi käyttökieleksi virallisissa yhteyksissä, jolloin se on saavuttanut korkeamman statuksen yhteiskunnassa.

Saamen kielen käyttö mediassa on kahden vanhimman polven informantin mukaan osa suurempaa yhteiskunnallista muutosta. Tämä murros liittyy saamelaisen yhteiskunnan siirtymiseen luontaiselinkeinopohjaisesta elämäntavasta nykyaikaiseen moderniin kulttuuriin. Toinen vanhimman polven informanteista sanoi lähteneensä toimittajanuralle ymmärtäessään 1950- ja 60-lukujen taitteessa saamen kielen jäävän kehityksestä jälkeen, jos sitä ei voi käyttää päivittäin julkisissa yhteyksissä. Jos kieltä ei voi käyttää kaikissa jokapäiväisissä yhteyksissä, se menettää informantin mukaan elinvoimansa. Saamen kieli on Hætän (2004, 252) mukaan osa kulttuuria ja elämäntapaa, jotka ovat olleet vahvemmin sidoksissa luontoon kuin eurooppalaiseen teollistuneeseen yhteiskuntaan. Saamelaiset on kuitenkin integroitu nykyaikaisiin pohjoismaisiin yhteiskuntiin, ja muutokset ovat tapahtuneet niin nopeasti, ettei kieli ole pysynyt perässä. (Hætta 2004, 252.)

Radio mediana ottaa vanhimman polven informantin mukaan tehokkaasti käyttöön uusia sanoja ja sanontoja. Käyttökelpoiset sanat ja sanonnat leviävät radion kaltaisen nopean median kautta informantin mukaan hyvin nopeasti yleiseen käyttöön. Uudet sanat ovat pian yleisessä käytössä entuudestaan tuttujen sanojen rinnalla. Tämä ilmiö ei koske ainoastaan saamen kieltä: Samalla tavalla muihinkin kieliin on median välityksellä kehitetty uusia sanoja.

Myös nuorimman polven informantti mainitsee radion uusien sanoja luoja. Jos ne tuntuvat ihmisistä luonnollisilta, otetaan ne laajemminkin käyttöön. Kaikkia sanojahan ihmiset eivät informantin mukaan toki omaksu:

Koska mediainstituutioiden täytyy luonnollisesti kertoa niistä tapahtumista, jotka tapahtuvat nyt. Ja kun niistä tapahtumista täytyy kertoa, niin täytyy myös löytyä sanoja niiden kertomiseen. Kieli, jolla voi kertoa uuden ajan tapahtumista, laitteista jne. (inf5)

Kielenhuolto on vaikea asia, koska kieli muuttuu ajan, teknologian ja trendien myötä. Ne tarvitsevat jatkuvasti uusia käsitteitä ja sanoja¹¹. (Hætta 2004, 252.)

¹¹ Sámi Radion alkuaikoina uutistyyssä yksi vaikeimmista asioista oli kääntäminen ja uudissanojen puuttuminen saamenkielestä (Hætta 2004, 65).

Myös toinen nuorimman polven informantti näkee radion merkittävän roolin kielenhuoltajana uudissanoja luotaessa.

Kun yhteiskunta kehittyy, yritetään aina löytää uusi sana. Eikä aina ole kielenhuoltajia mukana löytämässä uusia sanoja. Ja jos meiltä (radiosta) tulee uusi sana, niin hyvin nopeasti se asettuu yhteiskuntaan. (inf4)

Kielenkäyttö pitää Faircloughin (2002, 76) mukaan yllä sosiaalisia identiteettejä, suhteita ja tieto- ja uskomusjärjestelmiä sekä uudistaa luovalla kielenkäytöllä identiteettejä. Sámi Radio on Lehtolan (1997b, 12) mukaan työllään palauttanut jo katoamassa olleita sanoja ja ilmaisuja takaisin käyttöön sekä synnyttänyt ja luonut tietoisesti uusia sanoja ja sanontoja. Kehittäessään kieltä ja edesauttaessaan uusien ilmauksien syntymistä radio toimii ikään kuin puskurina enemmistökieltä vastaan. Aktivoimalla saamelaisen äidinkieltä radio suojaa sitä valtakielten ylivoimalta. (Lehtola 1997b, 92.) Samalla tavalla kirjallisuus ja päivittäin ilmestyvät sanomalehdet voivat Aikion (1988, 17) mukaan edistää alkuperäiskielen säilymistä, jos kielen puhujat osaavat lukea äidinkieltään¹².

Lähes neljännes vuosisata sitten mediat eivät olleet vielä erikoistuneet kielellisesti, ja esimerkiksi Marjut ja Pekka Aikio (1978, 127-129) toteavat, että kielenhuollon ja uudissanojen tarpeen kokivat kipeänä varsinkin Angelin nuoret saamelaiset. Aikioiden haastatellut korostivat sitä, kun valinnan mahdollisuutta virallisissa viestintätilanteissa ei ollut, seuraukset alkoivat näkyä myös epävirallisen viestinnän alueella. Vaikutus voi aluksi olla heikosti havaittavissa, mutta vähitellen murenevat myös ne alat, joilla kielen valinta voisi olla vapaaehtoista. Haastatellut ottivat esimerkiksi Paliskuntain yhdistyksen kielen, jolla on kerrannaisvaikutukset myös paliskuntien viralliseen kieleen ja sitä kautta poronhoidossa käytettyyn kieleen. Koulukielellä sanotaan olevan suuri vaikutus, koska koululaisten on helpompi puhua koulussa oppimistaan asioista opetuskielellä.

Radion tehtävänä onkin vanhimman polven informantin mukaan myös valmentaa ihmisiä puhumaan asioista julkisesti omalla äidinkielellään, jolloin sen on tarjottava tarvittavat työkalut yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Jos siellä (radiossa) on taitavia toimittajia, joilla on hyvä saamen kielen taito, kielen tuntemus, voivat toimittajat kehittää kieltä tuomalla saamen kielen rikkauden, sanojen vanhat kantamuodot, sanataidon ja

¹² Ennen 1970-lukua syntyneet saamelaiset eivät saaneet opetusta äidinkielessään, millä on vaikutuksensa heidän myöhempään äidinkielen lukutaitoonsa tai lukutaidottomuuteensa.

saamenkielen oman rakenteen. Kuinka saamen kielessä voidaan johtaa uusia sanoja ja ottaa ne käyttöön. (inf2)

Myös nuorimman polven informantti muistuttaa median suuresta vallasta kielenkäytössä. Toimittajien puhuessa väärin se tarttuu kuulijoihin aivan yhtäläillä kuin median kehittämät ja käyttämät uudet sanat. Informantin mukaan hyvät uutiset menevät hukkaan, jos niitä ei huonon kielen takia pysty ymmärtämään:

Siksi minusta on tärkeää, että me ensimmäiseksi kehitämme kieltä sen lisäksi, että meillä on hyvä juttu. (inf4)

Journalismin ja kielenhuollon kesken tulisi kuitenkin löytää tasapaino, josta toinen nuorimman polven informantti puolestaan muistuttaa:

Emme me ole ainoastaan identiteetin vahvistajia tai kielenhuoltajia. Jos me aiomme työskennellä journalisteina, meidän täytyy myös ottaa esille asioita, jotka koskettavat ihmisiä. Ja jos se on World Trade Centerin sortuminen, täytyy meidän kertoa myös siitä. (inf6)

Ammatilliseen suuntaan viittaa myös kolmas nuorimman polven informantti pitäessään kieltä välineellisenä tekijänä saamelaismedian uutistyyssä:

Mutta niin kuin minä näen tämän asian, että saamen kielellä työskentely on vain pieni osa tätä työtä. Että se on jollakin tavalla vain apuväline se kieli, vaikka voikin olla, että ilman saamen kieltä tätä instituutioita ei olisi edes olemassa. (inf5)

Kielet elävät ja muuttuvat Aikio-Puoskarin (2001, 16) mukaan yhteisössä yksilöiden kielenkäytön ja kielellisten valintojen myötä. Saamelainen joukkoviestintä on vanhimman polven informantin mukaan aloitettu radiosta kulttuuriin kuuluvan rikkaan kertomaperinteen luomissa puitteissa. Nämä puitteet ovat omalta osaltaan vaikuttaneet kuulijoiden valmiuteen vastaanottaa sähköisen median sisältöjä ja lähettäjän valmiuteen tuottaa ohjelmaa:

Mutta ei vielä tänäkään päivänä meidän kirjallisen ilmaisun taito ole laajalti katsoen mitenkään korkealla tasolla. Sen sijaan kertomalla se onnistuu aika suurelta osalta ihmisistä. (inf1).

7.2 Saamelaisradio kielen aseman lujittajana

Mitä enemmän yhteiskunnassa on omakielisiä instituutioita, sitä vahvempi kielen asema on ja sitä paremmat kehittymismahdollisuudet sillä on. Informanttini

näkevät saamenkielisen median ja saamen kielen käytön mediassa osaksi koko saamelaista yhteiskuntaa, yhdeksi saamelaisyhteisön instituutioksi, joka muiden instituutioiden joukossa on tukemassa kielen käyttöä, sen asemaa ja koko saamelaista yhteiskuntaa. Riggins (1992, 3) kuvaileekin mediaa modernin maailman pakottavaksi välineeksi. Paras strategia varmistaa etnisen vähemmistön hengissä säilyminen on vähemmistöjen medioiden kehittäminen siten, että ne ilmaisevat vähemmistöjen mielipiteen niiden omalla kielellä.

Nuorimman polven informantti vertaa Inarin kirkonkylää muihin Suomen puolen saamelaiskyläihin ja toteaa kaikkien saamelaisinstituutioiden Saamelaiskäräjien, Siida-museon ja Sámi Radion yhdessä vahvistavan saamen kieltä ja saamelaisuutta Inarissa:

Oletan, että se vaikuttaa niin positiivisesti. Se vaikuttaa positiivisesti, että NRK Sámi Radio tarjoaa nuorille ohjelmaa. Että näytetään myös nuorille, että ok, meidän kieli kelpaa. Saamen kielellä voi puhua vaikka pop-musiikista, että ei vain suomen tai norjan kielellä. (inf6)

Tom Moring (2000, 208) käyttää edellä puhutusta ilmiöstä käsitettä vähemmistökielen instrumentaalinen aspekti. Se tarkoittaa kielen käyttökelpoisuutta, johon vaikuttaa kielen institutionaalinen ympäristö. Moringin mukaan voidaan puhua institutionaalisen ympäristön täydellisyyden asteesta. Ovatko kielen tukena kaikki instituutiot, joita ihminen kohtaa arkielämässään, kuten koulutus, sairaanhoito, viranomaiset, pankit, kaupat, viestintä? Vai onko kielelle varattu lähinnä kotikäyttö, kaksikielisisä perheissä ehkä vielä yhtenä monista kielistä?

Nuorimman polven informantti yhdistää median, kielen institutionaalisen ympäristön ja kielen tulevaisuuden ja kysyy, ketkä puhuvat saamen kieltä 50 vuoden kuluttua. Ketkä työskentelevät Sámi Radiossa, jos saamelaisilla ei ole lasten kielen kehittymisen tukena omakielisiä tv- ja radio-ohjelmia?

Skutnabb-Kangas (1988, 133) puhuu kieltä tukevien instituutioiden ja muun kielellisen ympäristön merkityksestä vähemmistölapsen äidinkielen kehittämisessä. Jotta lapsen äidinkieli kehittyisi, lapsella täytyy olla mahdollisuus käyttää sitä myös koulun ulkopuolella kielellisesti vaativissa tilanteissa. Kieli koetaan helposti merkityksettömänä, ja kielen opiskelu tarkoituksettomana, jos sitä opetellaan vain koulua varten. Institutionaalisen ympäristön köyhyydestä tulee Skutnabb-Kankaan mukaan noidankehä, mikä heijastuu takaisin kielen institutionaaliseen ympäristöön. Mitä vähemmän äidinkieltä käytetään virallisissa yhteyksissä, sitä huonommat ovat mahdollisuudet äidinkielisten laitosten verkoston rakentamiseen.

Tom Moringin (2000, 209) mukaan vähemmistökieltä puhuvat ovat yleensä kaikissa suhteissa epäedullisemmassa asemassa kuin enemmistökieltä puhuvat. Kielen asemaan vaikuttavat nimittäin kieltä legitimoivat rakenteet, joihin kuuluu esimerkiksi muun ympäristön suhtautuminen kieleen ja sen käyttäjiin. Noteerataanko kieltä ja sen puhujia yhteiskunnassa? Liittyykö kieleen myönteisiä vai kielteisiä asenteita? Missä sosiaalis-taloudellisessa asemassa vähemmistökielen käyttäjät ovat suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan? Skutnabb-Kangas (1988, 180) muistuttaa, että vaikka vähemmistöllä saattaa olla useitakin omia laitoksia, joukkoviestintävälineitä, yhdistyksiä jne., ne eivät kuitenkaan tee äidinkielistä käyttökelpoista kaikkialla.

Institutionalisoituminen lisää luonnollisesti vähemmistökielen käyttöä, ja saamen kielen käyttäminen radiokielenä nostaa informanttien mukaan suuresti saamen kielen arvoa kielenä:

Se on aivan selvää, että se on arvo sinänsä, että kuuluu saamen kielellä. (inf2)

Se on nostanut kielen arvoa, että yes, että meidän kielellä voi myös kertoa Irakin sodasta Norjassa, Suomessa ja Ruotsissa. Minun mielestäni se on niin tärkeää. Sillä kielellä, mitä itse kukin ymmärtää. (inf4)

Saamenkielisten radio-ohjelmien aloittaminen ja saamen kielellä lähettäminen oli Hætán (2004, 11) mukaan lähes sama asia kuin saamenkielen hyväksyminen julkisesti tasa-arvoiseksi kieleksi norjan kielen rinnalle. Mutta saamenkielisillä radio-ohjelmilla on nuorimman polven informantin mukaan myös lähetyksiin sisäänrakennettua piiloista informaatiota:

Ja radiosta kuuluu myös, että Norjassa ainakin on ja sen saamelaisissa kunnissa etua saamen kielen taidosta virkoja täytettäessä ja se tulee myös näkyväksi lähetyksien kautta. Kun saamen kieli kuuluu radiosta ja tv:stä se tietysti kertoo saamen kielen saamasta virallisesta asemasta. (inf5)

Myös Liebkind (1997, 368) sanoo, että mitä enemmän yksilö kuulee omaa kieltään ja kokee omaa kulttuuriaan ympärillään, sitä enemmän hän saa vahvistusta omalle kulttuuri-identiteetilleen. Vähemmistökulttuuriin kuuluvat ovat Liebkindin mukaan aivan erilaisessa asemassa kuin enemmistökulttuurin jäsenet, jotka kokevat oman kulttuurinsa ympärillään kaiken aikaa kaikkien yhteiskunnan laitosten ollessa enemmistökulttuurin tuotteita. Pelkästään kielen taitaminen ei Markelinin (2003, 9) mukaan riitä, vaan yhteiskunnassa täytyy myös olla todelliset

mahdollisuudet kielen kollektiiviseen ilmaisuun yhteiskunnan infrastruktuurien kautta.

Keskimmäisen polven informantti antaa äidinkielen merkityksestä mediakielenä hyvin yksinkertaisen ja selkeän vastauksen. Hänen mukaansa on itsestään selvää, että ihminen kuuntelee radiota omalla äidinkielellään, jos siihen vain tarjoutuu mahdollisuus. Äidinkieltäänhan jokainen ihminen taitaa kaikista parhaiten, ja äidinkielellä asiat ovat selkeimpiä ja ymmärrettävimpiä. Vaikka jotain vierasta kieltä taitaisikin hyvin, viime kädessä asiat kuitenkin ymmärtää parhaiten omalla äidinkielellään. Nuorimman polven informantti selvittää äidinkielen roolia mediakielenä paljolti itsetuntokysymyksenä:

Sinä vähän ylpistyt, kun kuulet Irakin sodasta saameksi, yes! (inf4)

Äidinkieli on Aikio-Puoskarin (2001, 19) mukaan osa ihmisyyttämme, osa ihmiseksi tulemistamme ja ihmisenä olemistamme. Siirtyminen kielettömyydestä äidinkieleen on syvälinen ja elämyksellinen maailmaan tutustumisprosessi, jossa ei opita vain sanoja. Kieltä oppiva lapsi kiinnittyy äidinkieltensä kautta sukupolvien ketjussa muotoutuneeseen, maailman ja ympäristön ymmärtämisen tapaan, kulttuuriinsa ja sen julkilausumattomiin itsestäänselvyksiin. Kieli on kulttuurin keskeinen tunnusmerkki, yhteisen kokemusmaailman ja historian kannattaja ja ryhmänsä yhdysside. Kieli ei ole ainoastaan kommunikoinnin väline, vaan myös etnisen ryhmän olemassaolon ja omaleimaisuuden symboli. (Aikio-Puoskari 2001, 21-22.)

Sámi Radio on informanttieni mukaan päivittäisellä saamenkielisellä ohjelma-
tarjonnallaan nostanut etenkin pohjoissaamen käytön uudelle tasolle, koska saamelaiset ovat radion välityksellä oppineet kuulemaan kieltään virallisissa ja yleisissä yhteyksissä. Sámi Radion myötä saamen kieli on assimilaatio- ja diskriminointipolitiikan jälkeen saanut uuden hyväksynnän myös saamelaisten itsensä keskuudessa. Joukkoviestinnän osalta saamen kieli on nostettu matalastatuksisen kielen asemasta korkeastatuksisen kielen asemaan (Skutnabb-Kangas 1988, 146).

Vanhimman polven informantti sanoo Sámi Radion perustamisen ja kehittymisen olevan kuin tunnustus saamen kielelle kielenä. Tunnustus siitä, että saamen kielellä voi viestiä, kertoa ja kirjoittaa kaikista maailman asioista. Joukkoviestinnän kieleksi hyväksyminen on kuin mittari, jolla mitataan kielen käyttökelpoisuutta. Kun kieli läpäisee tuon testin, se saa tietynlaisen hyväksynnän leiman yhteisössä; ei vain enemmistöyhteisössä, vaan myös vähemmistöyhteisössä itsessään. Kieli ei voi olla aivan käyttökelvoton, koska sitä voi kuulla myös

radiosta. Nuorimman polven informantti puhuu saamen kielen kuulumisen merkityksen radiosta seuraavasti:

Kieli on hirvittävän tärkeä, että ihmiset kuulevat saamen kieltä ja jos se kelpaa radioon, niin ehkä ihmisten kelpaa puhuakin saameksi.
(inf6)

Kielen käyttöä ei tarvitse enää hävetä, koska sitä voi käyttää kaikilla elämänalueilla jopa radiossa. Vanhimman polven informantti kuvailee kielen arvostuksen muutosta:

Saamelaiset ovat itsekin alkaneet luottaa siihen, että se on oikea kieli. Silloin kun minä olen ollut nuori, jotkut ihmiset sanoivat, että eihän se ole mikään oikea kieli, millä ei voi kertoa mistään asioista, vain poronhoidosta, kalastuksesta ja lohenpyynnistä. Mutta ei se ole ollut koskaan totta, kyllä saamen kieli on edistynyt sitä mukaa, kun on ollut tarpeen. (inf2)

Saamelaiset ovat Sámi Radion myötä alkaneet informantin mukaan luottaa kielensä käyttökelpoisuuteen uutisoitaessa mistä tahansa aiheesta ja asiasta. Alkuaikoina ihmiset ovat jopa epäilleet voiko saamen kielellä ylipäänsä kertoa muista kuin menneistä ajoista. Sámi Radiossa alusta lähtien mukana olleet vanhimman polven informantit kokevat ikään kuin todistaneensa sen olevan mahdollista.

Omakielisessä mediassa on kyse joukkoviestinnän motiiviin yhdistetystä äidinkielen merkityksestä yksilön konnotatiivisen ajattelun kielenä. Äidinkielen käyttö tuo joukkoviestintään läheisyyden tunteen, jonka kaksi informanteista ottivat esille. Toiselta puolelta maailmaa tuleva uutinen muuttuu hetkessä läheisemmäksi saamelaisille, kun se kerrotaan saameksi, kuulijoiden äidinkielellä. Tosin äidinkieli yksin ei riitä, vaan uutisoitavien asioiden tulee täyttää läheisyyden kriteerit myös sisällöllisesti. Asioiden täytyy koskettaa jollakin tasolla kuulijoiden arkipäivää, tähdentävät kaikki informantit. Yksi informanteista ottaa esimerkiksi valtakunnallisen television saamelaisia koskevan ohjelmatarjonnan. Uutisarvoltaan saamelaisille vähäisen dokumentin arvo nousee suureksi, kun se valtakunnallisella kanavalla lähetettynä täyttää saamelaisille läheisyyden kriteerit.

Runsaat 50 vuotta sitten ensimmäisten Sámi Radion lähetysten saapuessa aaltoja pitkin saamelaisalueelle uutistarjonta oli vähäistä, ja ohjelmat tuskin täyttivät kaikkia laatuksiteerejä. Silti saamelaiset ottivat radion nopeasti omakseen, koska tarjonta oli saamenkielistä. Yksi informanteistani arveli Sámi Radion alkuaikoina

olleen lähestulkoon sama, mitä radiosta lähetettiin. Lähetysten kuuluminen saamen kielellä oli pääasia, mikä keräsi suuria kuulijajoukkoja.

Alusta lähtien saamenkielisten uutisten ja muiden lähetysten kysyntä oli runsasta ja esimerkiksi saamelaiset molemmiin puolin Tenojokea kerääntyivät joukoittain lähimmän radionomistajan taloon perjantaisia uutisia kuuntelemaan (Lehtola 1997, 9-10). Myös saamelaisalueen läntisiltä alueilta, Koutokeinon kylästä, on olemassa samanlaisia tietoja vuodelta 1946. Yhteen taloon oli kerääntynyt lähemmäs 30 ihmistä kuuntelemaan saamenkielistä lähetystä (Somby 2000, 22). Ihmiset kulkivat pitkiäkin matkoja radiotaloihin päästäkseen kuulemaan uutisia, ja Ruotsin ja Suomen puolelta tuli iloisia kirjeitä, joissa kerrottiin heidän kuuntelevan Norjan saamenkielisiä lähetyksiä (Hætta 2004, 30, 31). Myös vanhimman polven informantti kertoi tarinan jutaamassa olleesta tokkakunnasta, joka oli pysähtynyt kuuntelemaan Sámi Radion äidin Kathrine Johnsenin uutislähetystä. Nuorin informantti taas viittaa omakohtaiseen kokemukseensa ja sanoo itse kuunnelleensa Sámi Radiota nuorena juuri saamenkielisen ohjelma-tarjonnan takia.

7.3 Sanat maailmamme merkityksellistäjinä

Asiavalintojen lisäksi uutisen tarjoamaan näkökulmaan vaikuttavat keskeisesti myös kielelliset ratkaisut. Kielitieteilijöiden mielestä kieli ei voi koskaan olla täysin neutraalia. (Löytömäki 1998, 211.) Kun kielellä representoidaan Faircloughin (2002, 143) mukaan tapahtumia, tekoja, suhteita, asiantiloja ja niihin liittyviä ihmisiä ja asioita, ollaan aina monenlaisten kielellisten valintojen edessä. Kielenkäyttäjän sanasto liittyy aina johonkin kategoriaan, ja representaatioon kuuluu aina esitettävän asian kategoria. Nuorimman polven informantti pohtii kielen ja ajattelutavan välistä suhdetta:

Kieli kantaa mukanaan myös ajattelutapaa ja sitä miten ajattelee. Kun ajattelet ja kerrot asian saamen kielellä, kerrot sen eri tavalla ja erilaisen ajattelutavan mukaan, kun jos kertoisit sen jollain toisella kielellä. (inf5)

Kieli on ollut olemassa jo ennen meitä, ja siten se on aikaisempien sukupolvien jättämien merkitysten ja maailman hahmottamisen tavan kyllästävä. Jokainen kieli on kulttuurisidonnaista, omaan ympäristöönsä ja kantajiensa elämisen tapaan kiinnittynyt maailman, ihmisen ja elämisen omalaatuinen tulkitsemisen tapa. (Aikio-Puoskari 2001, 22.) Kieli ei Löytömäen (1998, 211) mukaan vain heijasta todellisuutta, se myös luo sitä tai ainakin muokkaa käsityksiä ohjaamalla ajattelua tiettyihin suuntiin. Uutisissa käytettyyn kieleen sisältyviä mielipiteitä ja kannanottoja voidaan tarkastella esimerkiksi sanavalinnoista, kieliopillisista

ratkaisuista ja tekstin temaattisesta rakentumisesta (Löytömäki 1998, 211). Keskimmäisen polven informantti nimeää sanavalinnat tärkeinä uutisen näkökulmaan vaikuttavina tekijöinä. Sanavalinnat myös paljastavat informantin mukaan kirjoittajan suhtautumisen käsiteltävään asiaan:

Sanojen valinta saattaa olla joskus etenkin uutistyössä, se muuttaa koko sisällön ja kertoo myös ajatusmaailmasta. (inf7)

Löytömäen (1998, 212) mukaan esimerkiksi otsikon sanavalinnoilla - etenkin verbeillä ja adjektiiveilla - voidaan helposti luoda mielikuvia ja ottaa kantaa. Kielteisen, toimijaa horjuttavan näkökulman osoittaminen on helpompaa: Kansan Uutisten otsikoissa porvarit ”sormeilivat” teleasetusta. Suomenmaassa Sdp ”nurisee” ja Lipponen ”julisti sodan”. Suomen Sosialidemokraatissa kokoomus ”sekaantuu”. Aamulehden mukaan hallitusyhteistyö ”ei kelvannut” sosiaali-demokraateille. Demarissa keskusta ”söi nimityslupauksensa” ja ”kinuaa hallitukseen”.

Yhteiskunnalliset valtasuhteet ja ideologiat tulevat esiin myös toisenlaisissa valinnoissa: mitä teksteihin on sisällytetty ja mitä niistä on jätetty pois, mikä ilmaistaan suoraan ja mikä epäsuorasti, mikä on ensisijaista, mikä toissijaista, mikä on tematisoitua ja mikä ei. Mielenkiintoista on Faircloughin mukaan se, mitkä asiat ilmaistaan passiivissa ilman toimintaa ja mille asioille nimetään selkeät toimijat. Tärkeitä ovat myös alkuoletukset, joiden mukaan määritellään tervejärkinen ja olennainen, jonka mukaan uusi ja tuntematon kiinnitetään johonkin vanhaan. Niin ikään viestin vastaanottajalla oletetaan olevan joitakin tervejärkisiä alkuoletuksia, mikä tietysti edellyttää tietynlaisten tekstien olemassaolon. Myös valintojen taakse on syytä vilkaista: Mitkä yhteiskunnalliset vaikuttimet ohjaavat edellä kuvattuihin valintoihin. (Fairclough 2002, 136-138, 140.)

Lehden näkökulma poliittisissa uutisissa ilmenee Löytömäen (1998, 212) mukaan selvimmin siinä, miten se kohtelee eri poliittisia toimijoita: Pääsevätkö puolueet esille aktiivisina toimijoina (subjekteina) omien tekojensa ja lausumiensa kautta vai passiivisina toimijoina (objekteina) muiden toimijoiden tekemisten tai sanomisten kohteena? Näiden vaihtoehtojen sisällä voidaan vielä erotella, onko asiayhteys tai toimijan arviointi myönteinen, kielteinen vai suhteellisen neutraali. Oletuksena on, että aktiivinen esillepääsy mediassa on poliittisen toimijan kannalta passiivista arvokkaampaa. Esiintymisen määrän ja laadun analysointi kertoo siitä, kenen kautta lehti politiikan kentän tapahtumia tarkastelee, ketkä kuuluvat läheiseen ”me” -ryhmään ja ketkä ovat ”heitä” tai ”niitä”.

Kuten edellä on tullut esille, saamelainen media käyttää myös uutistoimistojen ja muiden enemmistömedioiden materiaalia. Sen käytössä jokainen informantti painottaa saamelaisen näkökulman löytämistä ja uutisen muokkaamista saamelaismediakelpoiseksi. Tämä tapahtuu keskimmäisen polven informantin mukaan nimenomaan sanavalinnoilla ja niistä johtuvilla näkökulman muutoksilla. Valtakunnauutiset tuodaan läheisyysperiaatteen mukaisesti lähelle Sámi Radion kuulijoita, jolloin asiaa käsitellään saamelaisesta näkökulmasta.

Skutnabb-Kangas (1988, 21) painottaakin, että on tärkeää tietää, kenen kieltä me puhumme, kenen suhtautumistapa ja arvostukset ovat niissä sanoissa, joita käytämme. Ovatko ne suhtautumistapoja ja arvostuksia, jotka ovat sopusoinnussa omiemme kanssa vai kuljemmeko ympäriinsä käyttäen sanoja, jotka eivät vastaa käsityksiämme ja etujamme ilman, että olemme tietoisia siitä? Tästä näkökulmasta katsottuna kielen arvo muuttuu välineelliseksi, jolloin kieli ja sen sanat ovat tietyn arvo- ja asennemaailman kantajia ja edistäjiä.

7.4 Lasten ja nuorten ohjelmat kielellisinä vaikuttajina

Jos me katsomme lasten ohjelmia, niin lapset myös näkevät, että niin, saamen kieli on näemmä samanarvoinen kuin norjan kielikin. Nykypäivän lapset näkevät, että se ei ole vain kotikieli. Sitä voi kuulla vaikka missä. (inf3)

Viisi informantia otti esille nuorille ja lapsille suunnatun ohjelmiston arvon. Ohjelman tarjoaminen nuorimmille kohdejoukoille on heidän mielestään varsin tärkeää, jotta saamelaisessa yhteiskunnassa olisi tulevaisuudessakin saamen kielen taitajia, ja kieli säilyttäisi siten elinvoimaisen asemansa. Nuorimman polven informantin mukaan lapsille ja nuorille tulisi tarjota ohjelmaa kielen vahvistamiseksi, koska heillä on suppeampi sanavarasto kuin vanhoilla ihmisillä. Nuorille tulee informantin mukaan suunnata omaa nuorisomusiikkia ja nuorten asioita sisältävää ohjelmaa. Sitä kautta radio voi osoittaa heille saamen kielen käytön olevan yhteiskunnallisesti hyväksyttyä. Myös nuoret tarvitsevat positiivisia vaikutteita uskoakseen äidinkieltensä olevan yhtä käyttökelpoinen kieli kuin mikä tahansa kieli puhuttaessa vaikkapa pop-musiikista.

Kaksi keskimmäisen polven informantia piti erittäin tärkeänä lapsille suunnattujen tv-ohjelmien tuottamista juuri kielen vuoksi. Toisen informantin mukaan vanhemmilla on kiireisessä nyky-yhteiskunnassa yhä vähemmän aikaa lapsilleen. Lapsi on informantin mukaan helppo istuttaa television ääreen aikaa kuluttamaan ja lapset katsovat joka tapauksessa enemmistökielisiä ohjelmia. Jopa aikuisille suunnatut tv-uutiset ovat jälkimmäisen informantin mukaan tärkeitä, koska lapselle on elämys kuulla omaa kieltään normaalisti enemmistökielisestä

mediasta ja mahdollisesti nähdä tuttuja kasvoja. Lapsi ymmärtää, ettei ole kieltensä kanssa yksin ja saa vahvistusta kulttuuri-identiteetilleen. Aikio (1988, 17) viittaa tutkimuksiin, joissa on tarkasteltu walesin kielen säilymisen mahdollisuuksia. Tutkimuksissa havaittiin erääksi tehokkaimmaksi kieltä säilyttäväksi tekijäksi äidinkielliset tv-ohjelmat ja erityisesti walesinkieliset lasten tv-lähetykset. Saman asian todistavat Aikion mukaan myös enemmistökielliset mediat, tosin päinvastaisesti. Jopa pienet lapset leikkivät leikkejä suomeksi, jos niiden aines on saatu suomenkielisestä ympäristöstä, kuten televisiosta. (Aikio, M. & P. 1978, 129.)

Televisiosta on tullut kasvattaja ja viihdyttävä, jonka edessä lapset istuvat ja viettävät hyvinkin paljon aikaa. TV viehättää lapsia suuresti, ja myös siksi he viettävät runsaasti aikaa sitä katsellen. Vahvasti suomenkielisessä ympäristössä kaikki kielelliset sirpaleet kuten päivähoito, koulu ja saamenkielliset TV-ohjelmat auttavat lapsen vähemmistökielen kehittymistä informanttien mukaan.

Television elämyksellisyyteen ja osallistumismahdollisuuteen perustuu myös vanhimman polven informantin mielipide saamelaisen televisiotarjonnan suuntaamisesta enemmistöväestölle tavoitteenaan saamelaisen kulttuurin tunnetuksi tekeminen. Television kautta enemmistölle tarjoutuisi mahdollisuus tutustua vieraaseen vähemmistökulttuuriin. Uimosen ja Ikävalkon (1997, 15) mukaan kielimuurit ja valtiolliset rajat ovat menettäneet merkityksensä nopeassa mediallisessa tajunnanvirrassa. Ääni ja kuva kulkevat satelliittien välityksellä maailman ympäri, kaikkiin maailman kolkkiin silmänräpäyksessä. Liikkuvan kuvan voima tempaa mukaansa. Etenkin dramaattisia ja tunteisiin vetoavia uutiskuvia voi Uimosen mukaan katsella lumoutuneena tai kauhistuneena, vaikkei ymmärtäisi vieraita kieliä lainkaan.

7.5 Sámi Radion institutionaalinen merkitys saamen kielelle

Kun yhteiskunta modernisoituu, tulee myös kielen pysyä kehityksen mukana. Uutisoitavien asioiden sisältöjen jatkuvassa muutoksessa toimittajat joutuvat pakosti kaiken aikaa luomaan uudissanvoja. Siksi on tärkeää, että toimittajat taitavat saamen kielen hyvin, mutta informanttini painottavat myös hyvän jutun merkitystä. Informanttieni mukaan tulisi löytää tasapaino kielen kehittämisen ja journalistisen sisällön välillä. NRK:n informanttini kokivatkin kielen merkityksen ehkä enemmän välineellisempänä kuin YLE:n informanttini.

Mitä enemmän yhteiskunnassa on instituutioita tiettyä kieltä varten, sitä vahvemaksi kielen asema yhteiskunnassa muotoutuu. Sámi Radiolla instituutiona on ollut ja on edelleen merkittävä yhteiskunnallinen asema, koska se

on tuonut saamen kieltä kuuluviin ja näkyviin. Se on lähetyksillään kohottanut saamen kielen arvoa kielenä samalla kun kielen käyttö lisääntyy virallisissa yhteyksissä. Mitä enemmän kieli kuuluu virallisissa ja yleisissä yhteyksissä, sitä enemmän sitä informanttien mukaan käytetään myös epävirallisissa yhteyksissä.

Sámi Radion ohjelmatarjonnan mukana saamelaiset ovat hyväksyneet kieltä muiden kielten joukkoon ja alkaneet luottaa sen informaatiokykyyn myös modernin maailman asioissa. Saamenkieliset lähetykset vaikuttavat myös saamelaislasten ja -nuorten kielelliseen itsetuntoon heidän huomatessaan äidin-kielensä olevan vähintään yhtä arvostettu kuin muidenkin kielten. Saamen kieli ei voi olla aivan tarpeeton sen kelvatussa myös radiokieleksi.

Lasten ja nuorten ohjelmiin panostaminen onkin informanttien mukaan tärkeää. Sitä kautta nuorin polvi oppii paitsi saamen kieltä myös näkemään oman kieltä yhteiskunnallisesti hyväksyttynä kielenä. Kieleen sisältyvän arvomaailman kautta lapsi harjaantuu ymmärtämään kenen arvoista kielen käytössä kulloinkin on kyse. Vanhemmilla ei nykymaailmassa ole enää niin paljon aikaa lapsilleen ja lapset viihtyvät muutenkin hyvin tv:n ääressä. Siksi saamenkielisen lapsille suunnatun tv-ohjelmatarjonnan tulee informanttien mukaan olla mukana kilpailemassa lasten ajankäytöstä muiden ohjelmien rinnalla.

8 Päätäntä

Tämän tutkielman suurimpia haasteita on ollut kahdessa hyvin erilaisessa mediainstituutiossa työskentelevien toimittajien haastattelujen yhteensovittaminen. Tutkimuksestani ei pitänyt tulla Norjan ja Suomen saamelaisradioiden välistä maaottelua. Se näyttää kuitenkin väistämättömältä, koska kaikista yhtäläisyyksistä huolimatta erot ovat valtavat. Vaikka NRK ja YLE Sámi Radiot ovat kiinteässä yhteistyössä, ne ovat silti kaksi aivan erilaista mediaa. Eivätkä erot johdu vain kokoerosta. Suuria eroja on myös toimituksellisessa politiikassa, joka hyvin pitkälle muotoutuu eri maissa vallitsevien mentaliteettien ja kunkin yleisradioyhtiön toimituspolitiikan mukaan. Maakohtaisten erojen lisäksi pohdin sukupolvien ja eri sukupuolien erilaisia näkemyksiä, minkä koen erityisen mielenkiintoiseksi tässä tutkimuksessa.

Haastattelin tutkimukseeni kahdeksaa toimittajaa, joista viisi oli YLE Sámi Radiosta ja kolme NRK Sámi Radiosta. Siten YLE:n informantit olivat yliedustettuina. Olisi ollut mielenkiintoista tarkastella suuremmasta otoksesta, ajattelevatko ja puhuvatko NRK ja YLE Sámi Radioiden kuhunkin sukupolveen kuuluvat toimittajat samaan tapaan. Nuorimman polven otokseen olen tyytyväisin, vaikka siinä paino on enemmän NRK:ssa. Keskimmäisen polven informanteja olisi myös saanut olla enemmän kuin kaksi, molemmista instituutioista vähintään yksi informantti. Myös rajanveto vanhimman ja keskimmäisen polven informantteihin on tietyllä tavalla kiistanalainen, koska keskimmäisen polven informantit voisivat ikänsä puolesta hyvinkin kuulua vanhimpaan polveen. Sukupolvimuuttujassa ei siis puhtaasti ole kyse ainoastaan ikään liittyvistä kysymyksistä, vaan työskentelyajan pituudesta Sámi Radiossa tietynä historiallisena ajankohtana. Kaiken kaikkiaan sukupolvijako osoittautui hyvin hedelmälliseksi, koska eri sukupolviin kuuluvien välillä on suuria, tässäkin tutkimuksessa hyvin näkyviä eroja ajattelutavoissa. Tosin haluan painottaa kyseessä olevan myös valtiokohtaisia eroja.

Kun YLE:n vanhimman sukupolven edustajat pysyttelevät vielä tiukasti näkökulmassaan vähemmistö-enemmistö akselilla, ovat NRK:n informantit sekä keskimmäisen ja nuorimman polven toimittajat ottaneet askeleen eteenpäin ja haastaneet saamelaisen yhteiskunnan sisäiseen keskusteluun ja itsekritiikkiin. He näkevät omana ja mediansa tehtävänä yhteiskunnallisten epäkohtien esilletuomisen ja yhteiskunnallisten ristiriitojen agendalle nostamisen. Kuumia keskustelunaiheita ovat esimerkiksi saamelaispolitiikan ja saamelaisyhteisöjen sisäiset ristiriidat. Hyvä on kuitenkin pitää mielessä, ettei ilman vanhimman sukupolven idealismia, radikalismia ja taistelutahtoa saamelaista mediaa olisi olemassa. Se olisi ajat sitten nujerrettu assimilaation ristipaineessa.

Vertailtaessa eri sukupolvien haastattelumateriaaleja voidaan selvästi nähdä puolustautumisen ajanjakso ja itsekritiikin ajanjakso. NRK Sámi Radio on selkeästi jo jälkimmäisessä ja uusien sukupolvien myötä YLE:ssä on asia jo tiedostettu. Puolustautumisen ajanjaksolle oli tyypillistä, että saamelaisesta yhteiskunnasta puuttuivat saamelaiset instituutiot kuten koululaitos, media, saamelaisten edustukselliset elimet ja kaikki muutkin saamelaista yhteiskunta-kehitystä tukevat instituutiot. Kaikki oli vaadittava ja rakennettava alusta lähtien. Saamelaisella medialla ei ollut varaa itsekritiikkiin, koska saamelainen yhteiskunta oli tuolloin äärimmäisen herkässä tilassa saamelaisiin elinkeinoihin, kieleen ja yhteiskunnallisiin oloihin kohdistuneiden suurten yhteiskunnallisten muutosten vuoksi. Moderni elämä vyöryi saamelaisalueelle. Saamelaisen median tehtävänä oli keskittyä muutoksiin ja peilata juttujensa kautta enemmistöyhteiskunnan aiheuttamia vaikutuksia saamelaisyhteiskuntaan.

Ajat ovat muuttuneet ja saamelainen yhteiskunta sen mukana saamelais-aktivismista kohti parlamentaarista demokratiaa. Saamelainen koulu toimii jo monilla paikkakunnilla, ja jokaisessa maassa toimivat saamelaiskäräjät rahoittavat saamelaisen oppimateriaalin tuottamista. Saamelainen sähköinen media on voimakas instituutio. Saamelainen yhteiskunta on saanut tarvitsemansa instituutiot, joiden positiivinen vaikutus kumuloituu kaikkialle yhteiskuntaamme. Kaikkia voimavaroja ei mediassakaan tarvitse enää laittaa vain hengissä pysymistaisteluun. Tekohengityksen aikakausi on ohi.

Etenkin NRK:n informanttini ovat sitä mieltä, että saamelaisen yhteiskunnan on kestettävä mediassa käytävää yhteiskunnallista keskustelua. Viimeistään nyt on korkea aika ryhtyä kaivamaan esiin vuosien saatossa kaappeihin kätkeytyjä luurankoja. Samoin kuin saamelainen yhteiskunta olisi näivettynyt ilman radikalismia kolme vuosikymmentä sitten, on se nyt informanttien mukaan sairastumassa, ellei yhteiskunnallisia epäkohtia ruveta nopeasti purkamaan. Ainut tie informanttieni mukaan on avoin keskustelu ja kaikkien ryhmien kuunteleminen yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kaikki saamelaiset eivät ole samaa mieltä asioista, mutta median tehtävä on tuoda esiin mielipiteiden kirjoa. Siten yhteiskunta voi parhaansa mukaan valmistautua tuleviin muutoksiin. YLE:n informanteistani nimenomaan naiset kritisivat mediansa kriittikittömyyttä ja kyvyttömyyttä nostaa yhteiskunnallisia ristiriitoja keskusteluun. Toisaalta he myös arvostelevat Suomen puolen saamelaista yhteiskuntaa, kun se kieltäytyy keskustelusta suojautuakseen väistämättömiltä muutoksilta.

Oman yhteiskunnan tutkimisessa on etunsa ja haittansa. Olen tutkijana ollut saman dilemman edessä kuin haastateltavani toimittajina. Kuinka puhua asioista, jotka yhteiskunnassa ovat tabuja ja joiden käsitteleminen on yksinkertaisesti kiellettyä. Olen joutunut käsittelemään, ja lopulta myös saanut käsitellä, kriittisesti omaa

ajattelutapaani ja Suomen puolen saamelaista yhteiskuntaa jo senkin takia, että tein tutkielmaani Pohjoismaisessa Saamelaisinstituutissa Norjan Koutokeinossa. Ehdottomasti suurin vaikutus työhöni on kuitenkin ollut NRK:n informanttien haastatteluilla, jotka ovat konkretisoineet identiteettiteoriani. Kuinka kohdata tuo teoriani sisäryhmän toinen samanlainen mutta kuitenkin erilainen? Vasta NRK Sámi Radion haastateltavien myötä kiteytyi tutkimukseni tarkoitus saamelaisesta mediasta saamelaisen demokratian edistäjänä. Samalla löysin vastauksen YLE Sámi Radion informanttien arvosteluun heidän kritisoidessaan työympäristöään ja ympäröivän yhteiskunnan ahtautta.

Yksi positiivisimmista puolista oman yhteisön tutkimisessa on ollut haastattelujen toteuttaminen saamen kielellä, tutkittavien äidinkielellä. Suuria haasteita tämän tutkimuksen kirjoittajalle on tuottanut haastattelumateriaalin kääntäminen tutkimusraportissa saamesta suomeen. Haasteellisinta on ollut informanttien puheen tulkinta sisällön kuitenkin muuttumatta tai kärsimättä. Kieli ei ole vain neutraali tiedonsiirron väline, vaan sillä siirretään myös tunteita ja asioihin liittyviä henkilökohtaisia ja kulttuurisia miellelyhtymiä.

Käytän tässä tutkimuksessa käsitettä valtayhteiskunta: Vähemmistölle enemmistöyhteiskunta luonnollisesti on valtayhteiskunta. Valtayhteiskunnan instituutioilla ja päättäjillä on valta määrittellä ja myös määrätä, kuinka vähemmistöyhteiskunnan olot tulee esimerkiksi lainsäädännön kautta järjestää. Vaikka YLE:n ylin johto ei määrittelekään Sámi Radion sisällöntuotantoa, sillä on kuitenkin valta määrätä, millaiseksi YLE Sámi Radio muotoutuu jaettaessa taloudellisia varoja.

Miten Sámi Radiot sitten eroavat enemmistöyhteiskunnan medioista, vai eroavatko ne millään tavalla? Informanttini painottavat, että Sámi Radio saamelaisena mediana on juuri samanlainen kuin mitkä tahansa muut mediat. Journalistinen kulttuuri poikkeaa hyvin vähän maasta toiseen. Mediat ovat samankaltaisia ympäri maailmaa ja samankaltaistuvat kaiken aikaa. Mediaa voisikin sanoa globalisaation yhdeksi merkittävimmäksi saavutukseksi. Sen lisäksi, että median kautta leviää hyvin samanlainen tapa katsoa asioita, jokainen media kertoo maailmasta omille vastaanottajilleen omalla kielellään ja myös tavallisesti oman kansansa näkökulmasta. Niin tekee myös meidän oma yleisradiomme. Olipa kyse mistä tahansa katastrofista tai onnettomuudesta missä päin maailmaa tahansa, loppukaneetti kuuluu: Tietävästi onnettomuusalueella ei ollut yhtään suomalaista. Vaikka mediat maailmanlaajuisessa mittakaavassa samankaltaistuvatkin, ne säilyttävät silti maanakohtaisia erojaan. Se on selvästi nähtävissä saamenkielisissä tv-uutislähetyksissä. Mikä Norjan saamelaisille on luonnollisesti uutisoinnin arvoista, voi Suomen saamelaisista olla suorastaan sensaatiomaista.

Käsittelin tässä tutkimuksessa saamelaisen median merkitystä saamen kielen, saamelaisen yhteisöllisyyden ja demokratian näkökulmasta. Aineistooni perustuen saamelaisen median uutisointi poikkeaa suuresti suomalaistoimittajien samanaiheisista jutuista. Jokaisen informantin haastattelussa tuli selkeästi esille saamelaisaiheiden ja saamelaisen näkökulman etusijalle asettaminen. Näkökulman valinta taas johtuu saamelaisesta taustasta ja kuuluvuudesta saamelaisiin. Saamelaiset arvot ja saamelaisuuden etusijalle asettaminen pysyvät Sámi Radion agendalla ja sen mukana myös kinastelu saamelaisen median objektiivisuudesta.

Asioiden saamelaisnäkökulma on saanut enemmistömedioiden toimittajat pitämään saamelaista mediaa ja saamelaistoimittajien tapaa tarkastella asioita journalistisen etiikan ja objektiivisuuden vastaisena. Vanhimman ja keskimmäisen polven informantit suhtautuivat väitteeseen vertaamalla itseään norjalaisiin, ruotsalaisiin ja suomalaisiin toimittajiin ja toteamalla heidän toimivan täysin samalla tavalla.

Nuorimman polven toimittajat suhtautuvat asiaan neutraalimmin ja vain toteavat saamelaisen näkökulman luonnolliseksi, koska he ovat itse saamelaisia. Nuorimman polven naispuoliset informantit sanovat, että tosiasiallisesti juttuja tehdään saamelaisnäkökulmasta, koska kerran ollaan saamelaisia ja työskennellään saamelaismedian journalistisessa kulttuurissa. On mielenkiintoista havaita mies- ja naisinformanttien välinen ero. Miesinformantit sukupolvesta riippumatta ovat hyvin varmoja oman näkökulmansa oikeutuksesta. Nuorimman polven naisinformantit taas tunnustavat juttuja tehtävän pääasiallisesti saamelaisnäkökulmasta. Joskus naisinformanttien mukaan tosin voisi myös tutkia, miten saamelaisten toiminta vaikuttaa muihin ihmisiin.

Vanhimman polven informanteista näkyy selvästi saamelaisen median alkuaikojen vahva etnopolitiittinen liike, joka kanavoitui vahvasti saamelaismedian kautta. Vanhimman polven informantit ovat erittäin varmoja oman näkemyksensä oikeutuksesta. Saamelaista yhteiskuntaa ollaan toki valmiit puolustamaan ulkopuolelta tulevia uhkia vastaan, mutta enemmän on ryhdytty ajattelemaan oman yhteiskunnan tilaa, ongelmia ja yhteiskunnallisen keskustelun herättämistä. Informanttien mukaan yhteiskunnan vaikeista kysymyksistä on keskusteltava, jotta yhteiskunta vahvistuisi kohtaamaan tulevaisuuden haasteet.

Ehkä tässä kohdin NRK Sámi Radio ja YLE Sámi Radio eroavat eniten toisistaan. Kun YLE:n informantit painottavat Sámi Radion olevan saamelaisia uutisia saamelaisesta näkökulmasta välittävä uutiskanava. Painottavat NRK Sámi Radion informantit sen lisäksi mediaansa keskustelufoorumina, yhteiskunnan vahtikoirana ja ristiriitojen esille tuojana. Mistä näin suuret erot johtuvat? Selvästikään Suomen puolen saamelainen yhteiskunta ei ole yhtä avoin kuin Norjan. Asioista ei

keskustella julkisesti, korkeintaan jupistaan keittiöpöydän ääressä. Norjalaisesta yhteiskunnassa löytyy aina enemmistöväestöön kuuluvia kulttuuriliberaaleja, jotka ovat valmiita jyrähtämään julkisesti saamelaisasioiden puolesta. He muistuttavat Norjan valtion asemasta ja velvollisuuksista omaa alkuperäiskansaansa kohtaan maailman johtavien demokratioiden joukossa. Suomalaisessa mediassa vastaavia ääniä kuullaan harvoin.

Sámi Radio koetaan YLE:n informanttien osalta saamelaisten kannalta ainoaksi välineeksi, joka millään tavalla pystyy tuomaan saamelaista näkökulmaa ja yleensä saamelaisasioita positiivisessa hengessä esille. Niin tai näin YLE Sámi Radion naispuoliset informanttini peräänkuuluttavat medialtaan peiliin katsomista, suurempaa itsekritiikkiä ja keskustelun avaamista saamelaisten yhteisöjen ristiriitaisuuksista. Ne ovat kaikesta huolimatta olemassa, vaikka niistä vaiettaisiinkin. Vanhimman polven informantit näkevät Sámi Radion edelleen vähemmistö-enemmistö dimension kautta, kun taas keskimmäisen ja nuorimman polven informantit vaativat radioltaan enemmän kuin vain hauskaa rupattelua tai kriittistä suhtautumista enemmistöyhteiskunnan valtaapitäviin. Yksi tämän tutkimuksen suurimmista puutteista on NRK Sámi Radio vanhimman ja keskimmäisen polven heikko edustus. Kattavammalla aineistolla olisi ollut mahdollista tehdä luotettavampia vertailuja.

Myös suhde saamen kielen asemaan on kahdenlainen molemmissa Sámi Radioissa. Norjan saamelaisalueen lukumäärältään suurempi saamelainen yhteiskunta, saamelaisen yhteiskunnan institutionalisoitumisen korkeampi aste sekä saamen kieleltään kaksi vahvaa saamelaiskeskusta Karasjoen ja Koutokeinon kunnat, vaikuttanevat selvästi NRK:n informanttien suhtautumiseen kieleen. Molempien instituutioiden informantit pitävät saamenkielistä mediaa ehdottoman tärkeänä saamen kielen kehittymisen ja sen virallisen aseman kannalta. NRK:n informanteille työskenteleminen saamelaistoimittajana ei enää kuitenkaan tarkoita kielen pelastamista tai elvyttämistä. Saamen kielen asemasta ei enää puhuta niin paljon, puhutaan vain saameksi. Saamen kieli on itsestäänselvyys sen vahvan aseman vuoksi, ja kieltä voidaan pitää jopa välineellisenä. Nuorimman polven informantin mukaan saamelaisalueen ydinalueella saamelainen yhteiskunta ehkä enemmänkin tukee Sámi Radion toimittajien saamen kieltä kuin toisin päin. Saamen kieli elävänä kielenä on itsestäänselvyys, ja myös NRK Sámi Radio saamen kieltä uudistavana instituutioon nähdään itsestäänselvyytensä. Kielen asemasta käyty keskustelu kuuluu menneisyyteen, ja informantit keskittyvät kielenhuollon sijaan työnsä ammatilliseen puoleen, journalistisen ilmaisun kehittämiseen. Nuorimman polven informanteille kieli on tärkeä asia, mutta journalistisesti kunnianhimoiseen lopputulokseen pääseminen vähintäänkin yhtä tärkeää.

Suomen saamelaisalueen pienuuden vuoksi kielellinen tilanteemme on hieman toinen kuin Norjan saamelaisalueella. Suomen saamelaisalueella ei ole samanlaisia vahvoja saamelaiskeskuksia kuin Norjan vastaavalla alueella, mikä tekee saamen kielen institutionaalisen aseman esimerkiksi kunnallishallinnossa ja valtion paikallishallinnossa huomattavasti heikommaksi kuin Norjan saamelaisalueella. Nämä seikat taas heijastuvat kielen asemaan ruohonjuuritasolla. YLE:n nuorimman polven informantti kuvaileekin kielen herkkää tilaa esimerkillään Sámi Radion ongelmasta saada kielitaitoisia toimittajia taloon. Jos radioon ei löydy työntekijöitä, miten sitten on laita muiden instituutioiden, koululaitoksen ja yleensä saamelaisuuden 50 vuoden päästä.

YLE Sámi Radion informanttien keskuudessa Sámi Radio nähdäänkin enemmän kuin NRK:n informanttien keskuudessa yhteiskunnallisena tukipilarina. Radio on informanttien mukaan sekä saamen kielen että saamelaisen kulttuurin säilyttäjänä ja edistäjänä erittäin merkittävä. Lähtökohdat ovat tietysti aivan erilaiset kuin Suomen saamelaisia on noin 8 000 ja Norjan saamelaisia ainakin 45 000.

Riippumatta siitä, onko kysymyksessä YLE:n vai NRK:n informantit, pitävät he lapsille ja nuorille suunnattua ohjelmistoa erittäin merkittävänä. Sámi Radio joutuu nyky maailman tilanteessa kilpailemaan monien muiden nuorten ja lasten kiinnostuksen kohteiden kanssa. Tässä tilanteessa on ensiarvoista, että Sámi Radio tarjoaa edes jonkinlaisia palveluita. Myös uutiset nähtiin lapsien kannalta merkittävänä. TV:n kuvallinen ilmaisu pystyy muokkaamaan lapsen maailmankuvaa ja ymmärrystä paljon laajemmin kuin, mihin lapsen päivittäinen kokemusmaailma yksinään pystyisi.

Vanhimman polven kommentti TV:n voimasta mediana tulee hyvin esille hänen sanoessaan, että vaikka saamelaiset ympäri Saamenmaata eivät koskaan pääsisikään keskustelemaan keskenään, he kuitenkin tapaavat tv:n välityksellä. Informantin kommentista välittyy kuuluisa kuviteltujen yhteisöjen mielikuva. Laajalti on keskusteltu TV-uutisten tarpeellisuudesta ja niiden vaatimasta rahallisesta uhrauksesta. Kehitys kulkee omia polkujaan myös saamelaisyhteisössä.

Saamelaisten etnoliittisen liikehdinnän aikakautena Sámi Radion rooli nähtiin YLE:n vanhimman polven informanttien mukaan saamelaisen etnisyyden heijastajana, koska media oli saamelaispolitiikkaa esiintuova kanava. Identiteetin luomisen aika on heidän mielestään ohi, se on tehtävänsä tehnyt. NRK Sámi Radion informantit ja YLE Sámi Radion naisinformantit taas näkevät mediansa saamelaisen yhteisön sisäisenä keskustelukanavana, erilaisten mielipiteiden esiintuojana. Heille Sámi Radio on kanava, jolla saamelaista yhteiskuntaa kehitetään uuteen aikaan. Nuorimman polven informanttia lainaten Sámi Radio on

areena, jolla esiintyvät saamelaisen yhteiskunnan esikuviksi sopivat henkilöt. Joukkoviestinnän aikakaudella erilaiset näkemykset leviävät nopeammin saamelaisten keskuudessa kuin koskaan aikaisemmin ja Sámi Radion aikakaudella saamelaisilla on todelliset mahdollisuudet saada äänensä kuuluville.

Sámi Radio on ympäri Sápimia kuuluvilla lähetyksillään lujittanut saamelaisten yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Vielä muutama vuosikymmen sitten saamelaiset elivät hyvin eristäytynyttä elämää ja olivat suvaitsemattomia jopa toisiaan kohtaan. Radio intiiminä mediana tuo erilaisuuden lähelle omaa elämänpiiriä, ja vieraus vaihtuu tuttuudeksi. Radio on tasoittanut tietä TV-lähetyksille, jotka visuaalisuudellaan avaavat aivan uuden näkökulman sisäryhmän toiseuteen.

Lähteet

- Aikio, Marjut & Pekka. 1978. Vähemmistökulttuurin sopeutumisongelmista. - Nora Ahlberg (toim.). *Kulttuuri-identiteetin ongelmia: suomalaiset kulttuurivähemmistöt: raportti Suomen Unescotoimikunnan seminaarista Kulttuuri-identiteetti ja kulttuuripluralismi, Siikaranta 12.-13.12.1977.* Suomen Unesco-toimikunnan julkaisusarja 14, 125-141. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Aikio, Marjut. 1988. *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielensosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910-1980.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 479. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aikio-Puoskari, Ulla. 2001. *Saamen kielen ja saamenkielinen opetus pohjoismaissa. Tutkimus saamelaisten kielellisistä ihmisoikeuksista pohjoismaiden kouluissa.* Juridica Lapponica 25. Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistö-oikeuden instituutti. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Allardt, Erik & Starck, Christian. 1981. *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. Suomenruotsalaiset vertailevasta näkökulmasta.* Porvoo - Helsinki - Juva: WSOY.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas. 2000. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma.* 3. painos. Alkuteos: The social construction of Reality. Helsinki: Gaudeamus.
- Berkowitz, Dan. 1997. *Social meanings of news.* Thousand Oaks: Sage publications.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. - Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodin valinta ja aiheiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle,* 24-42. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Fairclough, Norman. 2002. *Miten media puhuu?* 2. painos. Alkuteos: Media Discourse. Tampere: Vastapaino.
- Fornäs, Johan. 1998. *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia.* Tampere: Vastapaino.
- Gaup, Johanne. 1999. Sami Media - Policy and Practice. - Frank Horn (toim.). *Sami and Greenlandic Media.* Juridica Lapponica 22. Rovaniemi: University of Lapland.
- Geertz, Clifford. 1973. *The Interpretation of Culture. Selected Essays by Clifford Geertz.* New York: Basic Books.
- Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age.* Cambridge: Polity.
- Hall, Stuart. 1999. *Identiteetti.* Tampere: Vastapaino.

- Hakala, Juha T. 2001. Menetelmällisiä koetuksia. - Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, 10-23. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hannikainen, Lauri. 2000. Vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen suojele kansainvälisessä oikeudessa. - Irja Seurujärvi-Kari (toim.). *Beaivvi mánát. Saamelaisten juuret ja nykyaika*. Tietolipas 164, 237-260. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Helander, Elina & Kailo, Katariina. 1999. *Ei alkua, Ei loppua - saamelaisten puheenvuoro*. Helsinki: LIKE.
- Hætta, Odd Mathis. 2004. *Dá lea Sámi Radio. NRK sámegiel sáddagat 1946-1980*. Kárášjohka: NRK Sámi Radio.
- Hietala, Veijo. 1996. *Ruudun hurma. Johdatus tv-kulttuuriin*. YLE-opetuspalvelut. Helsinki: YLE.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 1995. *Teemahaastattelu*. 7. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Pirkko Remes & Paula Sajavaara. 1997. *Tutki ja kirjoita*. 3.-4. painos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hirvonen, Vuokko. 1999. *Saamenmaan ääniä. Saamelaisen naisen tie kirjailijaksi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hofstede, Geert. 1993. *Kulttuurit ja organisaatiot - mielen ohjelmointi*. Juva: WSOY.
- Hujanen, Jaana. 2000. *Journalismin maakunnallisuus. Alueellisuuden rakentuminen maakuntalehtien teksteissä ja tekijöiden puheessa*. Jyväskylä Studies in Communication 11. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Høgmo, Asle. 1994. Álggahus. Servodat, kultuvra, etnisitehta ja identitehta. - Reidar Erke & Asle Høgmo (toim.). *Identitehta ja eallin. Artihkalčoakkáldat moanaálbmotlaš servodagain, mas sápmelaš dilli lea guovddážiis*, 9-16. 2. preanttus. Guovdageaidnu: Sámi Oahpahusráddi.
- Inkinen, Sam. 2000. ”Kybermaailma” identiteetin rakentajana - lähtökohtia, ongelmia ja peruskäsitteitä. - Helena Tapper (toim.). *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia, 166-202. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Juntunen, Matti & Mehtonen, Lauri. 1977. *Ihmistieteiden filosofiset perusteet*. Jyväskylä: Gummerus.
- Kaunismaa, Pekka. 1997. Mitä on kollektiivinen identiteetti? - Kalle Virtapohja (toim.). *Puheenvuoroja identiteetistä. Johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen*, 39-54. Jyväskylä: Ateena.
- Kivikuru, Ullamaija. 2000. Kansalaisten yhteisyys ja ”he”. - Helena Tapper (toim.). *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia, 11-50. Helsinki: Palmenia-kustannus.

- Kiviniemi, Kari. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. - Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 68-84. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Korpjaakko-Labba, Kaisa. 1999. *Saamelaisten oikeusasemasta Suomessa - kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan lopulta itsenäisyyden ajan alkuun*. Diedut 1999: 1. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Kunelius, Risto. 1998. *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. Porvoo - Helsinki - Juva: WSOY.
- Laine, Timo. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. - Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 26-43. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lehtola, Veli-Pekka. 2000. Kansain välit - monikulttuurisuus ja saamelaishistoria. - Irja Seurujärvi-Kari (toim.). *Beaivvi mánát. Saamelaisten juuret ja nykyaika*. Tietolipas 164, 185-196. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtola, Veli-Pekka. 1999. Aito lappalainen ei syö haarukalla ja veitsellä. Stereotypiat ja saamelainen kulttuuritutkimus. - Merja Tuominen & Seija Tuulentie & Veli-Pekka Lehtola & Mervi Autti (toim.). *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit: Osa I*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 16. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 32, 15-32. Inari: Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Veli-Pekka. 1997a. *Saamelaiset - historia, yhteiskunta, taide*. Inari: Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Veli-Pekka. 1997b. *Saamelainen ääni. Saamen radio 1947-1997*. Helsinki: Yleisradio.
- Liebkind, Karmela. 1997. Multipla identiteter. - Jan Rydman (toim.). *Maailmankuvaa etsimässä*. Tieteenpäivät 1997. Porvoo - Helsinki - Juva: WSOY.
- Lindgren, Anna-Riitta. 1999. Pohjoiskalotin vähemmistökielet. Assimilaatiosta emansipaatioon. - Merja Tuominen & Seija Tuulentie & Veli-Pekka Lehtola & Mervi Autti (toim.). *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit: Osa I*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 16. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 32, 159-174. Inari: Kustannus-Puntsi.
- Luostarinen, Heikki. 2002. Moneksi muuntuva journalismi. - Touko Perko & Raimo Salokangas & Heikki Luostarinen (toim.). *Median varjossa*, 22-29. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston mediainstituutti.
- Löytömäki, Jukka. 1998. Vedetäänkö kotiin päin? Sanomalehden taustan näkyminen poliittisissa uutisissa. - Touko Perko & Raimo Salokangas (toim.). *Kymmenen kysymystä journalismista*, 207-224. Jyväskylä: Atena Kustannus.

- Markelin, Lia. 2003. *Media, Ethnicity and Power. A Comparative Analysis of the Nordic Sámi Media Environment in Relation to State Policies*. Bradford: University of Bradford, Department of Social Sciences and Humanities.
- Masterman, Len. 1989. *Medioita oppimassa - mediakasvatuksen perusteet*. Alkuteos: Teaching The Media. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto.
- Minde, Henry. 2000. Alkuperäiskansojen kansainväliset liikkeet: historiallinen näkökulma. - Irja Seurujärvi-Kari (toim.). *Beaivvi mánát. Saamelaiden juuret ja nyky aika*. Tietolipas 164, 227-236. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Moilanen, Pentti & Rähkä, Pekka. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. - Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 44-67. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Moring, Inka. 2000. Heimojen maa? Paikallistamisen politiikka ja identiteetti alueellisissa lehdissä. - Helena Tapper (toim.). *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia, 80-113. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Moring, Tom. 2000. Euroopan vähemmistökielet ja uusi viestintä: uhka ja mahdollisuudet. - Helena Tapper (toim.). *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia, 204-226. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Muller-Wille, Ludger. 1996. *Kahden kulttuurin kohtaaminen. Saamelaiset ja suomalaiset Utsjoella*. Arktisen keskuksen tiedotteita 18. Rovaniemi: Lapin yliopisto, Arktinen keskus.
- Nousuniemi, Juhani. 1999. In the Field of Samiradio Broadcasting. - Frank Horn (toim.). *Sami and Greenlandic Media*. Juridica Lapponica 22, 52-61. Rovaniemi: University of Lapland.
- Pentikäinen, Juha. 1995. *Saamelaiset - pohjoisen kansan mytologia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 596. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Perheentupa, Antti-Veikko. 1997. *Salaperäinen minuus. Puheenvuoroja ihmis- käsityskeskusteluun*. Jyväskylä: Ateena.
- Pietikäinen, Sari. 2000. *Discourses of Defferentiation. Ethnic Representations in Newspaper Texts*. Jyväskylä Studies in Communication 12. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pietilä, Veikko. 1998. *TV-uutisista, hyvää iltaa*. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Pääkkönen, Erkki. 1995. *Saamelaisuus sirkumpolaarisena etnisyytenä*. Dieđut 1995: 1. Guovdageaidnu - Oulu: University of Oulu, Research Institute of Northern Finland & Sámi Instituhtta.
- Riggins, Stephen Harold. 1992. The Media Imperative: Ethnic Minority Survival in the Age of Mass Communication. - Stephen Harold Riggins (toim.). *Ethnic*

- Minority Media. An International Perspective*, 1-20. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.
- Roos, J. P. 1987. *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Roos, J. P. 1988. *Elämäntavasta elämänkertaan: elämäntapaa etsimässä*. (Tutkijaliiton julkaisusarja 53). Helsinki: Tutkijaliitto.
- Salokangas, Raimo. 1998. Epätyypillistä liiketoimintaa? Raha, aate ja palvelutehtävä sanomalehdistön historiassa. - Touko Perko & Raimo Salokangas (toim.). *Kymmenen kysymystä journalismista*, 39-78. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Saessalo, Lassi. 1996. *Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 638. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sarmela, Matti. 1993. *Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta*. Suomen Antropologisen seuran toimituksia 15. Tietolipas 6. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sarmela, Matti. 1997. Paikallisten kulttuurien kohtalo. - Jan Rydman (toim.). *Maailmankuvaa etsimässä*. Tieteen päivät 1997. Porvoo - Helsinki - Juva: WSOY.
- Seurujärvi-Kari, Irja. 2000. Globalisaation kulttuuriset haasteet pohjoisille alueille ja alkuperäiskansoille. Alkuperäiskansojen kansainväliset liikkeet: historiallinen näkökulma. - Irja Seurujärvi-Kari (toim.). *Beaivvi mánát. Saamelaisten juuret ja nykyaika*. Tietolipas 164, 197-203. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Skutnabb-Kangas, Tove. 1988. *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Linguistica & Philologica -sarja. Helsinki: Gaudeamus.
- Smith, Anthony D. 1992. National Identity and the Idea of European Unity. *International Affairs* 1992: (68): 1, 55-76.
- Somby, Liv Inger. 2000. *Media*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Stordahl, Vigdis. 1994. Sámpolitihkalaš organiseren ja representativitehta. - Reidar Erke & Asle Høgmo (toim.). *Identitehta ja eallin. Artihkalčoakkáldat moanaálbmotlaš servodagain, mas sápmelaš dilli lea guovddážiis*, 95-101. 2. preanttus. Guovdageaidnu: Sámi Oahpahusráđdi.
- Stordahl, Vigdis. 1995. Manne lea nu jaskat? - Sámi váilevaš servodatságastallama birra. - Harald Gaski & John Trygve Solbakk (toim.). *Cáfe Boddu: Essayčoakkáldat 2*, 128-136. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Tapper, Helena. 2000. Epilogi. Identiteetti, media ja globalisaatio. - Helena Tapper (toim.). *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia, 227-234. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Tuomela, Raimo & Patoluoto, Ilkka. 1976. *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet*. Osa 1. Helsinki: Gaudeamus.

- Turunen, Kari E. 1974. *Filosofian metodisesta merkityksestä*. Filosofian laitoksen julkaisuja 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Uimonen, Risto & Ikävalko, Elina. 1996. *Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan?* Helsinki: Infoviestintä.
- Uusi-Rauva, Kati. 2000. Citysaamelainen etnisyys. Alkuperäiskansojen kansainväliset liikkeet: historiallinen näkökulma. - Irja Seurujärvi-Kari (toim.). *Beaivvi mánát. Saamelaisten juuret ja nykyaika*. Tietolipas 164, 204-209. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Valtonen, Sanna. 2000. Mikä suomalaisissa on vikana? Tapaustutkimus työttömyysaiheisten kirjoitusten kansallisesta ulottuvuudesta. - Helena Tapper (toim.). *Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia, 51-79. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- www.yle.fi/samiradio

Tiivistelmä

Omakielisillä medioilla on merkittävä rooli vähemmistöyhteiskuntien kielen ja kulttuurin säilymiselle. Haastatteluaineistoon perustuvassa pro gradu tutkimukseni, jonka pohjalta tämä julkaisu on toimitettu, pohdin saamelaisen median, Sámi Radion, merkitystä saamelaisten yhteenkuuluvuuden vahvistumiselle, saamen kielen kehittymiselle ja saamelaisen yhteiskunnan demokratisoitumiselle. Tutkimustani varten olen haastatellut kahdeksaa saamelaistoimittajaa, joista kolme informanttia on Norjan puolen Sámi Radiosta Karasjoelta ja viisi informanttia YLE Sámi Radiosta Inarista. Tämä tutkimus on kirjoitettu saamelaistoimittajien ammatillisesta näkökulmasta, jolloin se todennäköisesti poikkeaa kuulijan näkökulmasta koskien saamelaisradion merkitystä edellä mainituissa tutkimuskohteissa.

Sámi Radiolla on olennainen asema saamelaisen yhteiskunnan agendan määrittelijänä ja vallan vahtikoirana, mutta toisaalta myös saamelaisen maailman arvojen ylläpitäjänä ja yhteiskunnallisen keskustelun herättäjänä. Sámi Radio on informanttien mukaan media, joka tekee uutisia saamen kielellä saamelaisista ja saamelaisiin ihmisiin vaikuttavista asioista, saamelaisesta näkökulmasta käyttäen saamelaisia lähteitä. Näin se vahvistaa saamelaista yhteisöllisyyttä, saamelaisia arvoja ja tuo esille saamelaisia näkökulmia.

Sámi Radio on tärkeä saamelaisten yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistaja neljässä valtiossa asuvien saamelaisten keskuudessa. Se on poistanut monia ennakkoluuloja, koska radion välityksellä saamelaiset ovat tulleet tietoisiksi eri puolilla saamelaisaluetta asuvista saamelaisista, oppineet kuulemaan eri murteita puhuvia saamelaisia ja saaneet tietoa heidän elinkeinoistaan ja elämäntavoistaan. Nykyajan nuoret ja nuoret aikuiset tunnistavat ongelmitta eri saamen kielen murteet ja erilaiset saamen puvut.

Sámi Radio on olemassa olollaan nostanut saamen kielen arvoa kielenä, koska saamenkieliset lähetykset ovat mahdollistaneet saamen kuulumisen virallisissa yhteyksissä. Radio on kohottanut saamelaisten kielellistä itsetuntoa, mikä puolestaan on lisännyt saamen kielen käyttöä. Nopeana sähköisenä mediana se myös levittää luomiaan uudissanoja saamelaisten arkikäyttöön.

Čoahkkáigeassu

Iežasgielat mediain lea mearkkašahtti rolla vehádatservodagaid giela ja kultuvrra seailluheamis. Jearahallanmateriálii vuodđuduvvi pro gradu -dutkansttan suokkardalan sámi media, Sámi Radio, mearkkašumi sápmelaččaid oktiigullelašvuoda nannemii, sáme giela ovddideapmái ja sámeservodaga demokratiseremii. Lean jearahallan iežan dutkamuša várás gávccii sámi doaimmaheaddji, geain golmmas leat NRK Sámi Radio diehtoaddi Kárášjogas ja vihtta diehtoaddi YLE Sámi Radios Anáris.

Sámi Radios lea dehálaš sajádat sámi servodaga ageandda hábmemis ja válldi goziheaddjin, muhto nuppe dáfus maiddái sápmelaš máilmmi árvvuid bajás doallin ja servodatlaš ságastallama boktaleaddjin. Sámi Radio lea mu informánttaid mielde media, mii geavaha sámi gálduid ja rahkada odđasiid sáme giellii sápmelaččaid birra ja sápmelaš olbmuide váikkuheaddji áššiid birra sámi oainnu vuodul. Dakko bokte dat nanne sámi servodaga ja árvvuid, ja buktá ovdan sámi oainnuid.

Sámi Radio lea mearkkašahtti sápmelaččaid oktiigullelašvuoda dovddu nannejeaddji iešguđet nealji riikkas ássi sámiid gaskkas. Dat lea geahpedan ovdagáttuid, dan sivas go radio bokte sámit leat šaddan diđolažžan iešguđet sámiguovlluin ássi sámiid diliin, leat oahppan gullat iešguđege sámi suopmana ja ožžon dieđuid sin ealáhusain ja eallindábiin. Dálá nuoramus buolva earuha njuovžilit sierra sámi suopmaniid ja iešguđege sáme guovllu gávttiid.

Sámi Radio lea lokten sáme giela árvvu giellan. Sáme gielat sáddagat leat dahkan vejolažžan dan, ahte sáme giella gullo virggálaš oktavuodain. Radio lea lokten sápmelaččaid gielalaš iešdovddu, mii fas bealistis lea lasihan sáme giela geavaheami. Jođanis elektrovnnalaš median Radio maiddái buktá odđa sániid sápmelaččaid árgabeaivválaš atnui.

Summary

For minority societies, media that use the language of that group play an important role in sustaining both their language and culture. In my Master's thesis, I examine how Sámi Radio has strengthened the feeling of unity among Sami, promoted the language and made Sámi society more democratic. I interviewed eight Sámi journalists, three of whom work at NRK Sámi Radio in Karasjok and five who work at YLE Sámi Radio in Inari.

Sámi Radio has an essential role to play in the Sámi society: it defines the agenda of and serves as a watchdog for the community, and it also reflects the values of Sámi society and initiates discussion about social issues. According to my informants, Sámi Radio is a medium, which by using Sami sources, broadcasts news in the Sámi language about Sámi and about issues that affect them, from a Sámi point of view. Thus, it strengthens the community and the values of the Sámi, by making Sámi perspectives visible.

Sámi Radio plays an important role in consolidating a sense of unity among the Sámi who live in four different countries. It has removed many prejudices because, through the radio, the Sámi have become more aware of those groups that live in other Sámi regions. They have also become accustomed to listening to different dialects and becoming familiar with diverse Sámi sources of livelihood and lifestyles. Young people today easily identify the dialects and the traditional clothing of the different Sámi groups.

Through its existence, Sámi Radio has also increased the value of Sámi as a language, because its broadcasts have made it possible to hear the Sámi language in official contexts. Sámi Radio has enhanced the linguistic self-esteem of the Sámi. This, in turn, has promoted the use of the Sámi language. Because communication by radio is fast, it quickly spreads new words coined by its journalists into common usage.

Translated by Kaija Anttonen

